

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2010

18

„... Kui kõik ülearused raskused kõrvaldatud, ei võiks iganes, nagu ma mõtlen, ühtki inimest leida, kes lugeda ei oskaks, ja tahaks kindlasti loota, et nõnda siin Eesti- ja Liivimaal võiks asi paremini minna, kui Rootsis ja Soomemaal senini olnud.”

B. G. Forselius, 28. juuni 1687

Endla Tuutma graafiline leht, 1687. Bengt Gottfried Forselius (u. 1660–1688) õpetab Jan Amos Comeniuse “*Didactica magna*” (1657) metoodika järgi. B. G. Forselius käis Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüriga 1686. a kuningas Karl XI audientsil.

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2010

18

B. G. Forseliuse Seltsi väljaanne *Forseliuse Sõnumid* (nime ristiisa prof Helmut Piirimäe) avaldab kaastöid:

- hariduselu ja noorsootöö;
- kreatiivne pedagoogika, sh uurimuslik õpe lasteaiast gümnaasiumini;
- hariduslugu ja -traditsioonid, kool ja õpetaja arenguruumis;
- seltsi liikmeskonna tegevused ja fotokroonika.

Forseliuse Sõnumite ja *B. G. Forseliuse Seltsi Toimetiste* sisukorrad: www.forselius.ee

Täname toetuse ja koostöö eest ajakirja *Forseliuse Sõnumid* 18, 2010, kirjastamisel:

- SA-e Eesti Rahvuskultuuri Fond Helmut Einpauli allfond,
- Hasartmängumaksu Nõukogu,
- trükikoda PAAR!

Postiaadress: B. G. Forseliuse Selts, Pepleri 27, 51010 Tartu
Kontakt: GSM 509 8647
madis@forselius.ee
www.forselius.ee

Toimetaja: Madis Linnamägi
Korrektuur: Sirje Krikk de Mateo
Kujundajad: Irina Gron, Jaak Vaas

Fotod: Avo Seidelberg, Malev Toom, seltsi ja koolide arhiivid

Trükk: OÜ PAAR
Ilmatsalu 3g, 51014 Tartu
tel 716 8151, faks 716 8150
info@paar.ee
www.paar.ee

ISSN 1406-975X

© B. G. Forseliuse Selts

EESTI ÕPETAJA AUTÄHIS – HALJALA GÜMNAASIUMI ALGATUS

Eesti õpetaja autähise logo

Eesti Õpetaja autähise veebi <http://eestiopetaja.haljala.ee> esilehekülg

Õpetaja autähise asutamise nõupidamisel, 10.09.09: lastekaitseliidu esindaja, Kuldar Adel (õpilasesinduse president), Kerttu Aavik (Haljala noortekeskuse juht), Kadi Jõesalu (ÕE liige), ...

... Sandra Sulp, Linda Randoja, Madis Linnamägi (Forseliuse Selts)

Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves tutvub Eesti Õpetaja autähise kavandiga, 19.10.09

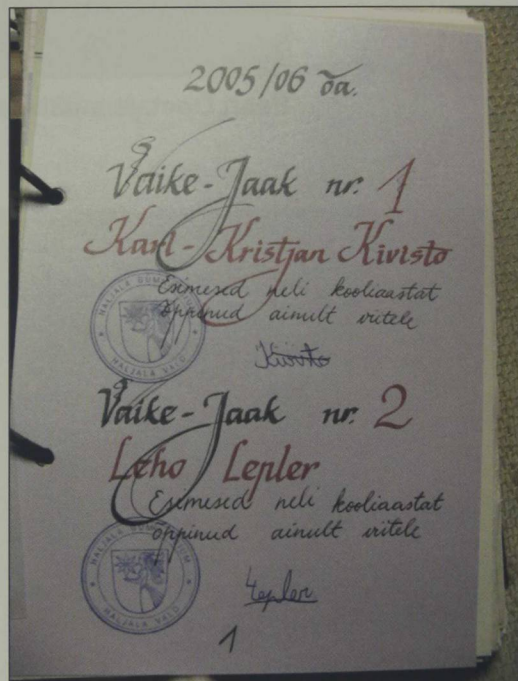
Direktor Kaido Kreintaal gümnaasiumi lipuga

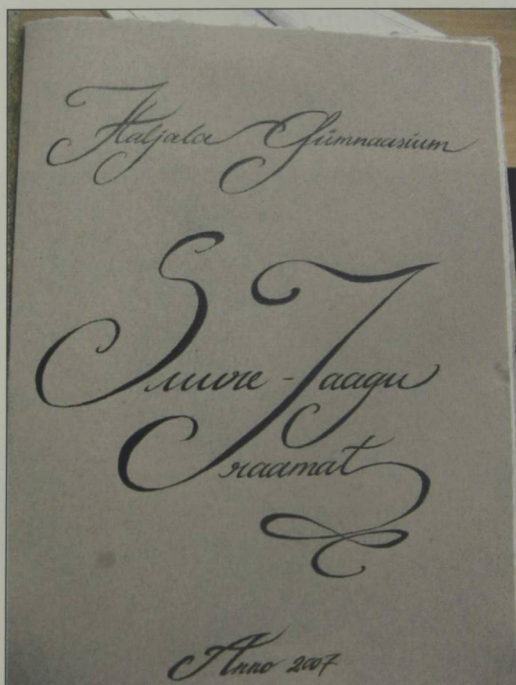
Haljala väikesed jaagud pärast koolipäeva

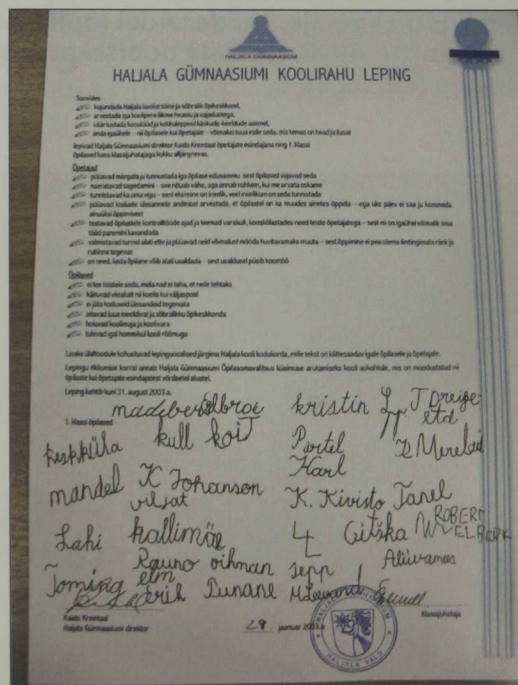
Haljala Gümnaasiumi auhind „Väike Jaak“...

... ja esimesed laureaadid

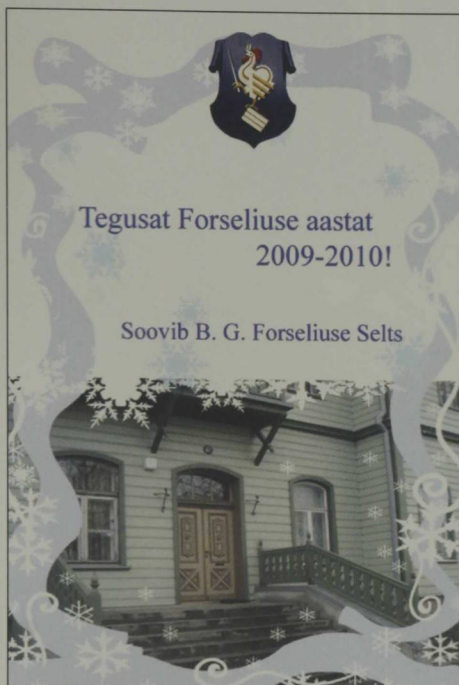

Halja Gümnaasiumi „Suure Jaagu raamat” anno 2007

Haljala Gümnaasiumi koolirahu leping

B. G. FORSELIUSE SELTSI JA SÕPRADE FOTOKROONIKAT

Tegusat Forseliuse aastat 2009–2010!

ERKF-i Helmut Einpauli allfond toetab Forseliuse Seltsi. M. Linnamägi ja Helmut Einpaul ERKF-i austamisüritusel Mustpeade majas, 13.12.09

45 aastat reaalainete süvaõppes Nõos, 23.11.2009: Kalju Aigro algusaegu meenutamas

Prof Helmut Piirimäe abkaasa Kristaga Vabariigi Presidendi vastuvõtul 24.02.10

XXI hariduspäeva korraldajad Tartu Raekojas, 01.03.10: linnapea Urmas Kruise, Ülo Siimets, M. Linnamägi, prof Toomas Tenno, Tiiu Mllistfer

IV innovatsioonikonverents: B. G. Forseliuse Seltsi seminaril „Kõiki lapsi kaasav avastusõpe”, 13.11.09, Tallinn

Forseliuse Seltsi Segakoori esimene avalik kontsert Tartu Forseliuse Gümnaasiumi aulas (keskel dirigent Tiiu Millistfer, vasakul kontsertmeister Inna Samuilov), 08.12.2009: SOPRAN: Heli Nurmsalu, Pille Laasik, Signe Lelumees, Pille Toom, Anneli Raiend, Külli Pedari, Merike Toom, Sirje Eljas, Kristi Metsa ALT: Anneli Int, Ila Mihkels, Merle Männiste, Katerin Rüütli, Kristi Kullamaa (koorivanem), Maigi Marjamägi, Tiiu Mäekivi, Veronika Uibo TENOR: Sven Aller (koormeister), Ivar Järveots BASS, BARITON: Ülari Aomets, Peeter Jõeloo, Jan Willemson, Priit Vassiljev, Henrik Tõnspöeg

Ettepanek Tallinna Ülikoolile Arenduskeskuse COMENIUS-FORSELIUS loomiseks Vana-Otepää õppebaasis (2006. a-st kasutamata), 08.09.2009: teadusprorektor prof Mats Estonius, president Arnold Rüütel, pedagoogika arhiivmuseumi dir. dr Veronika Varik, haldusjuht Peep Ratas, Madis Linnamägi

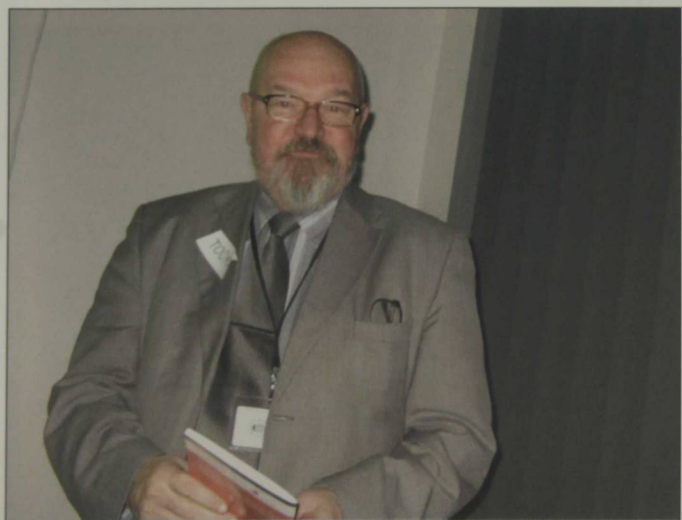
Julius Kuperjanov 115, 11.10.2009: Heino Nummert, Juhan Algus, Heino Kuur, Leili Lauri, Lembit Kukk, Agnes Kukk, Olev Teder, Ants Kuperjanov, Margus Hanson, Heldur Mustimets, Mihkel Raig, Madis Linnamägi

Kersti Nõupuu ja Margarita Kask: suunatud uurimuslik õpe Pärnus

Selts osaleb projektis Avastustee, initsiatiivgrupp TÜ Chemicumis 15.12.2009

Illar Leuhin: projekti Avastustee ideoloogiast ja kodulehest www.avastustee.ee.
Vasakul prof Toomas Tenno, projekti juht

XX SUVEKOOL B. G. FORSELIUSE KODUVALLAS, 13.15.08.2009

Risti kiriku õpetaja Annika Laats ajaloolise tukukotiga, mis jutluse ajal tukkuma jäänutel une silmist viis. Äsja ärganud M. Linnamäe annetamise tunnistajateks on Heino Ridbeck, Mari Lühiste (istub), pr Ingrid Rüütel, president Arnold Rüütel, Asta Pazuhanitš

Madis Linnamägi kuulutab Annika Laatsi seltsi laureaadiks: medal Wastne Testament 1686

Lökkeõhtu Koogi talus: koogid moosiga pererahvalt!

Värskes õhus maitseb hästi

Isetehtud kannedel mängivad Arvi ja Helliin Vaiknurme, Maarja Heinleht, õpetaja Helle Toomla

Põllumajandusuuringute Keskus (Sakus) teeb seiret, hindab ja uurib taimekuultuure, seemneid ja mulda. Laboritel on kõrgtehnoloogiline sisseseade

Keskuse laborites uurimisretkel: Anu-Merike Eenmäe, Toivo Ärtis, Mari Lühiste, pr Lumiste, Tiina Tiideberg, Lembit Jakobson, Tiina Ruubel

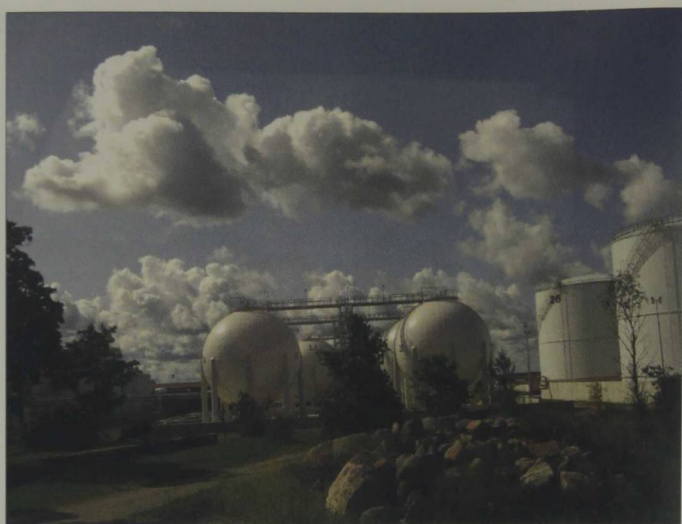
Toivo Ärtis õnnitleb maaviljeluse instituudi taimebiotehnoloogia osak. juhatajat dr Viive Rosenbergi medali Suur Kuldtukat puhul

Taimesortide uurimine ja aretamine maaviljeluse instituudis

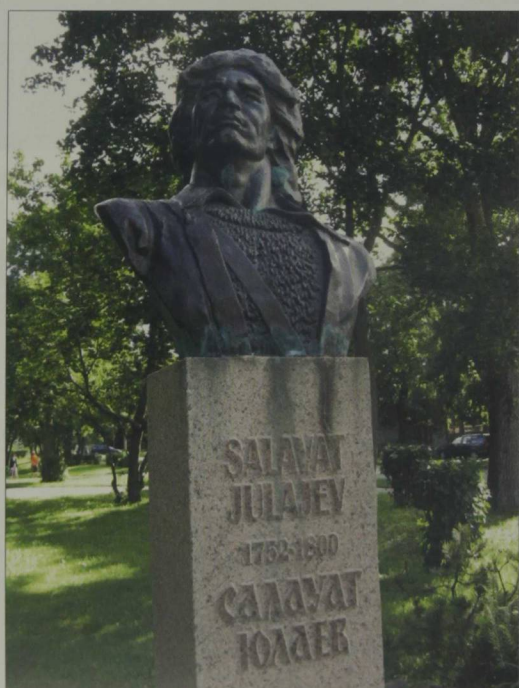
Paldiski sadamas on hiigelsuured tollilaod

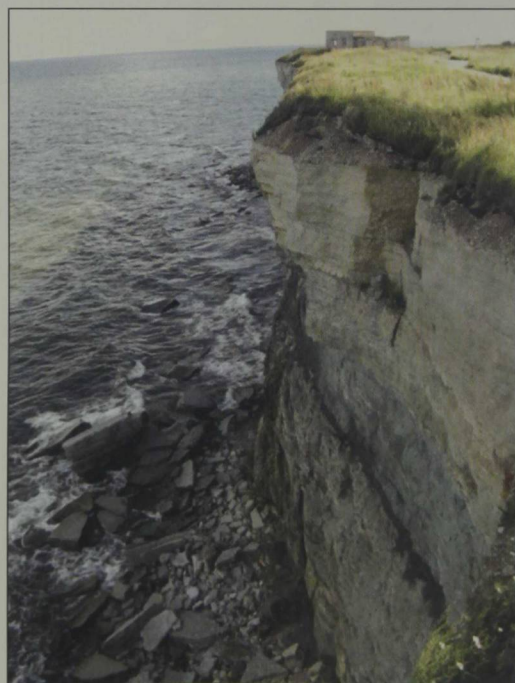
Paldiski raudteejaam ...

... ja küüditamise meenutuskivi

Baškiiri rahvuskangelane, luuletaja Salavat Julajev oli sunnitiõli Paldiskis

Pakri pank

Prof. Leo Võhandu: Padise vallast on pärit Jakob Linzbach – küberneetika, semiootika ja informaatika mõistete esmasõnastaja, kahe plaankeele koostaja!

Tiina Linzbach rääkis vanaisast Jakobist, näitas pilte, suguvõsa liikmed on üle maailma laiali

Koguduse liige Vilve Hülp jutustas Harju-Madise sisukast ajaloost, vasakul Padise kooli dir. Asta Pazuhaniťš

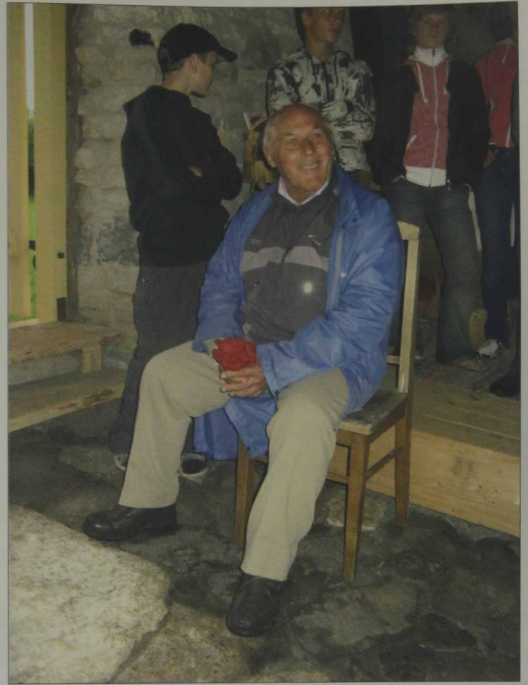
„Pakri Hansu Jüri” (Jüri Alter) ja „Ignatsi Jaak” (Madis Linnamägi) autasustasid õpetajaid, haridus – juhte, teadlasi, kunstnikke, kodanikuühiskonna edendajaid B. G. Forseliuse mälestuskivi ees

Haridus- ja Teadusministeeriumi üldosakonna juh. Jaan Laidmets

Madis Linnamägi ja Forseliuse Noorte juhatus liikmed Margot Sepp, Linda Randoja, Romet Pazuhaniš, Sandra Sulp, Kärt Sepp, Kristi Halling

Seltsi vastne liige akadeemik Ülo Lumiste (80)

Lökkeõhtu Linnamäel

Maigi-Ly Köll ...

... ja Sandra Sulp suvekooli lõpetamisel

KONVERENTS „TARTU RAHU 90 JA SOOMEPOISID”, RAKVERE, 01.02.2010

Rakvere Gümnaasiumis tervitavad külalisi rahvariietes gümnasistid

Soomes sõdinud veteranid enne konverentsi kohvilauas

Laulab gümnaasiumi segakoor, juhatab Linda Gordejev

IRL-i esimees, ajaloolane Mart Laar väärtustab soomepoiste aktiivsust ka tänapäeval

Ajalooõpetaja Heli Kirsi on põhjalikult uurinud gümnaasiumi soomepoiste elu ja tegevust

Forseliuse Noorte juhatuseliikmed Sandra Sulp, Linda Randoja ja Margot Sepp (EMÜ) äsja avatud mälestusplaadi ees

Dir. Vello Talviste gümnaasiumit tutvustamas

Otse õues on moderne Paide Spordihall

Taasavamine: mälestustahvel Vabadussõjas langenud gümnaasistidele Tõnis Tammele ja Johannes Niimannile

TARTU FORSELIUSE GÜMNAASIUM

Gümnaasiumi delegatsioon ja vastuvõtjad XVI Euroopa Noorte foorumil 2008: vasakul Gerli Kesküllä, noormehed Kaspar Nisu (esireas) ja Mihkel Vetemaa (tagareas), paremal äärel Andra Namm, tagareas õpetaja Sirje Tarraste. Teised on Luxembourggi Michel Rodange'i Lütseumist, külaliste majutajad

Riigikaitse õppus ja relvanäitus vabariigi aastapäeval

Traditsiooniline väikeste ja suurte koostöö: kunstitegu seob algklassiõpilasi ja gümnasiste

Kevadine asfaldijoonistuste päev

Õpilasesindus Raekoja platsil lumelinna ehitamas: Inna Baranova, Carolin Kull

„Rebastepäev”

KUNSTNIK TÕNU SOO RÄNDNÄITUS „BARBARKIVI: KVISLING”

Graafik ja kirjadisainer Tõnu Soo, näituse kuraatorid Tõnu Kaalep ja Tiiu Pirsko esmaavamisel, märts 2009

Trivimi Velliste, Tunne ja Mariann Kelam õnnitlemas

Näituse jätkuavamisel TÜ raamatukogus, 29.03.10:
prof Helmut Piirimäe, Madis Linnamägi, Enn Liba.

Taustastendil on kunstniku kujundatud B. G. Forseliuse Seltsi sümbolika ja taiesed

Kambjast pärit
Tõnu Soo (61) annetas
õpetajatele tänutäheks
enda kujundatud T-särgi:
Endla Langel ja
Linda Marken

UNIPIHA ALGKOOLI ÕPILASED VIRTUAALMAAILMAS

Videokonverents, 25.03.09 (>artikkel!): Laura Sööt, Indrek Kuusk, Taavi Altement, Katriin Sild, Kadri Roos, Martin Vainikko, Loona Kaljumäe

Linnuvaatluse virtuaalkonverents, 17.03.10: Jaspar Pallum, Janno Puurits, Martin Vainikko, Kadri Roos, Katriin Sild, Egle Kaljumäe

Partnerkoolide esindajad Unipiha laste kontserti kuulamas, seisab Collette Cotton Lõuna-Inglismaa St. Mary algkoolist

Filmi „Tahmatoomas” tegemas, <http://unipiha.kambja.ee/>

Kepid said valmis, läheb kataloonia tantsuks

PARKSEPA KESKKOOLI IX KODULOOPÄEV, 23.04.2009

Parksepa Keskkooli peamaja

Kooli muuseum on väga rikas varamu

Mari- Liis Peedumäe, ...

...Kristiina Toom, Ronald Laarmaa, Carolin Kikkas, Maarja Kõue ja Kaisa Kangro esitavad ettekande „Eestist ja eestlastest”

Laureaadid: Siim Vislapuu, Ilme Vahtra (juhendaja / muuseumi juhataja), Kerli Kepp

Õpetaja / uurimistöõde juhendaja Malle Puolakainen

UURIVA ÕPPETÖÖ KONVERENTSID VASTSELIINA GÜMNAASIUMIS, 23.02.2010

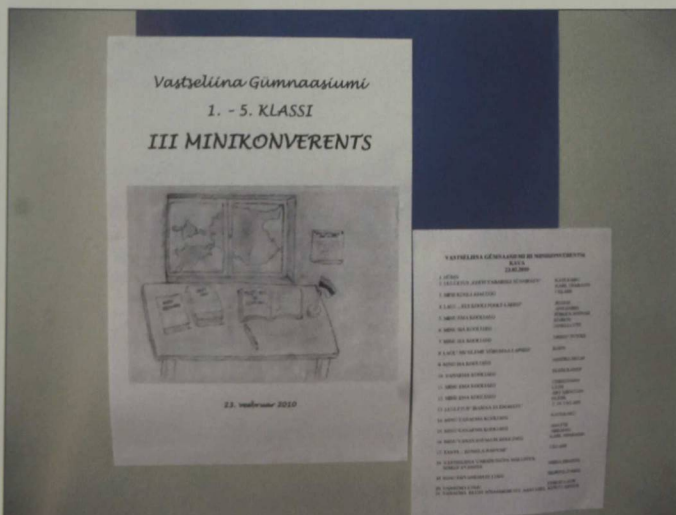
Jane Kalnapenkis (Vastseliina G) ja Joosep Tiks (Tallinna 37. KK) olid õpilasvahetuses, tulemuseks uurimus „Noored perifeerias ja tsentris”

Konverentsil esitas teaberohke uurimuse Teele Vodi, juhendajaks õppealajuhataja Küllike Nagel

Suure Kuldtukati laureaati Enna Juhkam, tema „Setu sõle lugu” pälvis tunnustust ka maakondlikul ja üleriigilisel konverentsil

Uuriva õppetöö koordinaatorit Eve Kuljust rõõmustab õpilaste pühendumus

Õpetaja Mati Jõesaar teeb konverentsist kokkuvõtte

Õpilaskonverentside algataja Tiiu Ojala (nüüd VKLG-is) tervitamas, 23.02.09

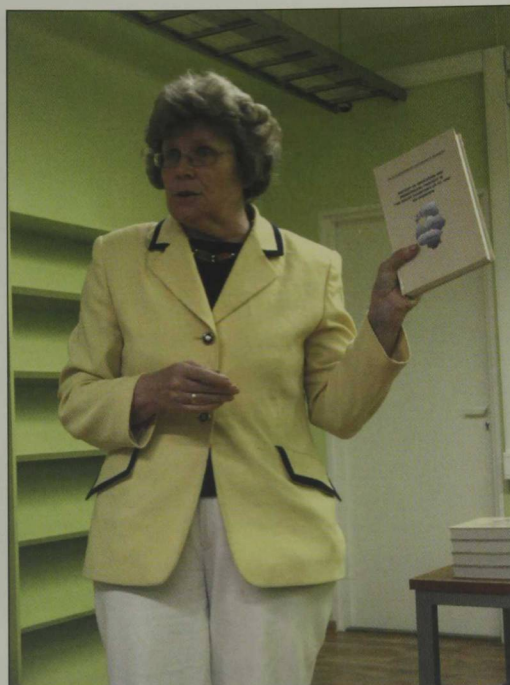

Tõise ja piduliku päeva lõpulaulu esitas Tiina Lõhmus

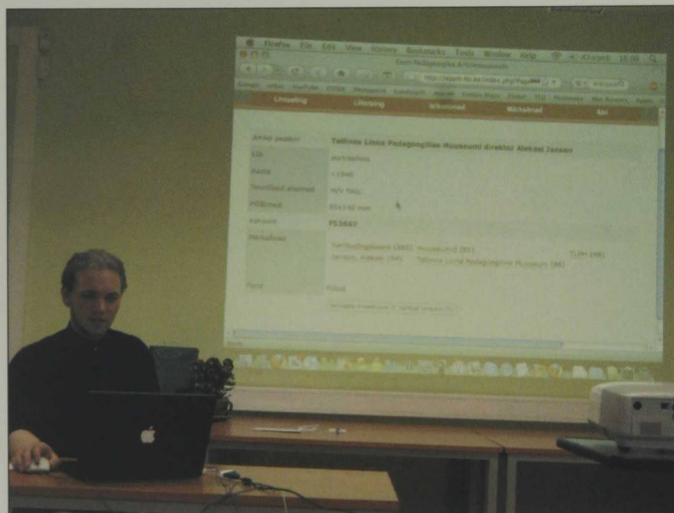
EESTI PEDAGOOGIKA ARHIIVMUUSEUMIS, 11.06.2009

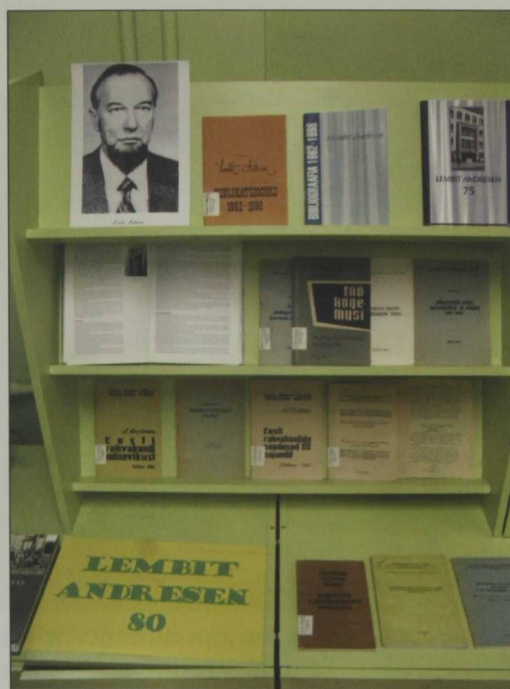
Kaasautorid dots Maria Tilk ja dr Veronika Varik (Nagel) teose „History of education and pedagogical thought in the Baltic countries up to 1940 : an overview” esitlusel

Teose retsensent, EPAM-i eksdirektor Ilmar Kopso

Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi veebipõhise andmebaasi esitlus, vt <http://epam.tlu.ee/>

EPAM-i rikka varamu väike väljapanek

HEA ÕPETAJA KUU ÜLERIIGILINE JOONISTUSTUND, 01.10.2009

Hea õpetaja kuu

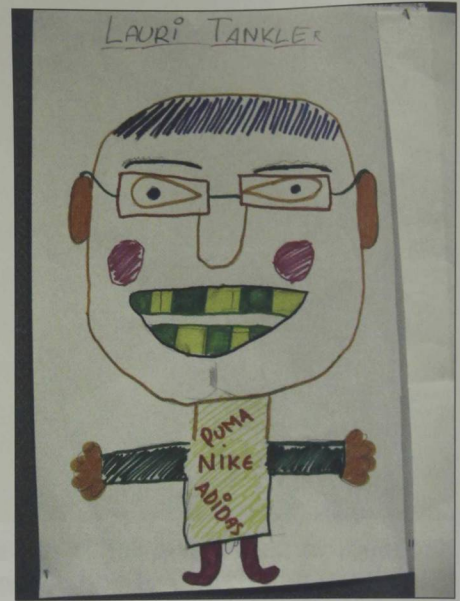
5.-11.10 tudeng, tule aita õpetajat!

12.-18.10 lapsevanem, tule tutvuma oma lapse õpetajaga!

vilistlane, anna üks tund oma koolis! 19.-25.10

tahad muuta maailma? tule õpi õpetajaks! 25.-31.10

www.opetajakuu.ee

Hea õpetaja kuu – oktoober 2009. Tartu Forseliuse Gümnaasiumi õpilaste joonistusi

Õpetaja Meeli Tasase sõnul oli Pärnu-Jaagupi Gümnaasiumi joonistustunni teema „Ma näen sind”

Nõo Põhikoolis sujus suurim kunstitund väga hästi. Osa võttis kogu kool ja pärast tundi oli koolimajas üleväl suurim joonistuste näitus, terve maja oli häid õpetajaid täis

FORSELIUSE SÕNUMID, 18/2010

SISUKORD

B. G. FORSELIUSE SELTSI JA SÕPRADE FOTOKROONIKATI–XXIII

HARIDUS- JA KULTUURILUGU 3

- Bård Eirik Hallesby Norheim.* Nicholas Stavangerist –
kuidas ristiusk tuli Eestisse 3
Aivar Põldvee. Bengt Gottfried Forselius kroonikalehekülgedel 14
Helmut Einpaul 17
Erika Rohumäe. Olavi Uemaa ja tema aeg Püssi Keskkoolis 1958–1976 18
Margot Sepp. Konverents „Tartu rahu 90 ja soomepoisid“ 20

HARIDUS- JA KULTUURIELU. NOORSOOTÕ 21

- Tiiu Kuurme.* Hariduse tervis ja terviklik inimene 21
Maie Kitsing. Loovus kui arengu võti 24
Ene-Mall Vernik-Tuubel. Mõtteid seoses õppekavaga elukestva õppe kontekstis 27
Olav Aarna. Tõenduspõhine hariduspoliitika ja -praktika 29
Peep Leppik. Mida soovitas Aleksander Elango? 31
Heily Soosaar, Merle Pindmaa, Kaja Kasak. Kirjandusraal – kellele ja milleks?
Lembit Jakobson. Unipiha Algkool kohtumised virtuaalruumis
Marika Prave. Hea Kool – võrdsed võimalused 34
Roone Roost. Tee oma lapsest robot. Hea mõte! 37

STUDIA FORSELIANA 39

- LooMa 39
Aili-Küllli Paeglis. Uurimuslik tegevus Mõniste Koolis 40
Lembit Auväärt. Plagiaat (ehk „Sinna see koer maetud ongi!“) 43

TUTVUSTAME, MEENUTAME 47

- Jüri Saar.* Tsensori keelatud doktoritöö pääses viimaks trükki 47
Karmen Linnamägi. Maagiline paik Olümpose jalamil. Orpheuse hauakoht
Libethras 48
Arvo Aun. Arvo Aun Art Allee Gallery 50
Malle Elvet. Pastapliiats kannab uskumatult palju infot 51

B. G. FORSELIUSE SELTSIS 53

- Pressiteade: Forseliuse aasta 2009–2010 avamine 53
Pressiteade: Tänuavaldus Forseliuse pargis 54
Väike planeet saab Eesti neuu nime 55
B. G. Forseliuse seltsi teenetemärkide ja tunnustuskirjade laureaate Forseliuse
aastal 2009–2010 56
Harri Kübar in memoriam 58

BIBLIOGRAFIA FORSELIANA 60

HARIDUSPÄEVA VÕÕRUSTAJA	66
<i>Tiiu Millistfer, Mare Partsioja, Virve Lutsar, Sirje Tarraste.</i> Tartu Forseliuse Gümnaasium	66
<i>Jane Jakobson.</i> Mudel kutseõppeks gümnaasiumis – kaks ühes.....	69
<i>Lauri Tankler.</i> „Hea õpetaja kuu” traditsiooni algus.....	71
<i>Urmas Tuubel.</i> Põgus meenutus kooliraadio tööst omaaegses Tartu 8. Keskkoolis	72

Ekслиbris. Lembit Lepp, 1996

HARIDUS- JA KULTUURI LUGU

NICHOLAUS STAVANGERIST – KUIDAS RISTIUSK TULI EESTISSE

Bård Eirik Hallesby Norheim*

1. SISSEJUHATUS

1.1. Probleem

Küsimusele, kuidas ristiusk jõudis Eesti pinnale, ei olnud siamaani kerge vastata. Aga huvitav ja põnev on seda ikka otsida – kes tõi, kuidas tuli ja kuidas võeti vastu. Meie teame nüüd, et eestlased aegajalt võtsid ristiusku vastu, aga kuidas see täpselt toimus, me ei tea. Võibolla ei saa me kunagi täpselt teada, aga selles draamas paistab Stavanger, praegune Norra naftapealinn, ja eriti üks endine Stavangeri elanik, üht huvitavat ja tähsat osa mängivat.

Lennukiga kulub Eestist Stavangerisse sõitmiseks kolm-neli tundi – kui SAS ei streigi ja ilm on ilus. Aga kuidas munk Nicholas jõudis Eestist¹ juba kaheteistkümnenda sajandi keskel Stavangerisse?

Paavst Aleksander III (1159–1181) tahtis Nicholaust koos misjonipiiskop Fulcoga Eestisse saata, et ristiusku kuulutada. Fulco oli 1167 aastast (aastast 1165 ?)² alates Lundi peapiiskopi Eskili (1138–1177) all eestlaste piiskop. Kuidas Fulcol ja Nicholausel läks ja mis nende misjonitööst sai, ei tea me palju, aga siiski võib ikka otsida ja natukene oletada.

Ikkagi oli ta “*esimene nimeliselt teadaolev eestlasest katoliku vaimulik*”³. Ta tuli Eestist ja elas Norras. Mul endal on olnud vastupidi: Tulen Norrast ja olen ise paar aastat Eestis elanud. See on minu perspektiiv ja selle läbi otsin munk Nicholaust ja tema teed. Proovin tema teed valgustada ja selle läbi loodan paremini aru saada: *kuidas ristiusk jõudis Eestisse ja kuidas ning miks Nicholas läks Norrasse.*

Aga otsides teed peateele, – et nendele kahele küsimusele vastust leida, pean mitu kõrvalteed valima.

1.2. Stavanger ja tee Stavangerisse

Stavangeri linnas on tänapäeval mitu palvemaja, aga mitte ühtegi kloostrit: Stavanger ei ole ainult Norra naftapealinn, vaid ka Norra usklikkuse pealinn. Kaheksasada aastat tagasi ikka palvetati sama tihti kui täna – võibolla isegi tihemini, aga siis ladina keeles. Eesti munk Nicholas paistab olevat elanud Stavangeri kloostris⁴. Me võime ainult arvata, milline klooster see oli ja kus see asus. Kõige tuntum klooster Stavangeri lähedal oli ja on Utsteini klooster. See asus ühel saarel Stavangerist mõni kilomeeter

¹ “*qui de gente illa est oriundus*” Dipl.Norv. XVII p 3. Kiri paavst Aleksanderist III (1159–1181) Norra peapiiskopile Eysteinile ja endine Stavangeri piiskopile Amundile 5. september (1171?).

² Võõbus, lk 28.

³ Vahtre(koostanud): lk. 11.

⁴ vähemalt oli ta munk “*Nicholaum monachum*”

väljapoole. See sai alguse aastal 1255 ja pühitseti Püha Laurentsiusele. *Enne* Utsteini kloostrit oli *Stavangeri linnas* mingi klooster *St. Olavile* pühitsetud. Juba Christian C. A. Lange kirjutab sellest oma raamatus "Norra kloostrite ajalugu keskajal" – *De norske klostres historie i middelalderen*"(1856)⁵ Ta väidab, et see ei olnudki tõeline klooster. Tõenäoliselt oli see munga-preestrikool Püha Olavi Kiriku juures (Stavangeri linnas), mis tuli hiljem Utsteini kloostri administratiooni alla.

Stavanger sai piiskopkonnaks aastal 1125⁶ Kuna Stavanger oli piiskopilinn, leidis siin ka kindlasti mingisugune kiriklik "kool". Toomkool on ka tänapäeval olemas. Tänapäeval aga arvavad kirikuajaloolased, et see oli klooster, ja et endine Stavangeri piiskop Eirik Ivarsson (1189. a. peapiiskop) rajas selle kloostri Stavangeris umbes aastal 1150. Klooster või munga-preestrikool – see oli aga kindlasti Püha Olavi nimeline ja pühendatud koolitusele⁷ Millise ordu klooster see oli, ei saa aga täpsutada.

Stavanger oli kaheteistkümnenda sajandi viimasel poolel väga tähtis linn Norras, nii kiriklikult kui poliitiliselt. Näiteks oli esimene peapiiskop Nidarosis (aastast 1153), Jon Birgersson, endine Stavangeri peapiiskop. Aastal 1194 krooniti ka kuningas Sverre Stavangeri linnas.

Veel huvitavam on see, mida Charles Joys kirjutab raamatus "Meie rahva ajalugu II, Püha Olavi pärand" – *Vårt Folks Historie II, Hellig Olavs arv* (H.Aschehoug & Co., Oslo 1962). Seal ta räägib pealiku suguvõsast pärit norra noormehes, kes oli kuus aastat olnud (umbes aastal 1150) Norra kuninga Inge ihukaitsjate kaaskonnas. Seal oli ta õppinud ladina keelt. Ta oli tulnud kuninga kaaskonda selleks, et õppida "*fine seder og åndfull tale*" Kuninga juurest läks ta edasi *Püha Olavi kloostrisse Stavangeris, et õppida mitmeid teaduslikke aineid ("for å drive studier i flere vitenskaper")*⁸ Tekib loomulik küsimus: *Kas Nicholaus tuli ka Stavangerisse samal eesmärgil – Püha Olavi kloostrisse õppima?* See sobiks hästi kokku sellega, et paavst Aleksander III teatab Norra piiskoppidele oma kirjas, et Nicholaus oli "*vaga ning tagasihoidlik mees*"(*vir religious atque discretus*)⁹

Aga miks leidis Nicholaus tee just Stavangerisse ja Püha Olavi kloostrisse? Kas ta tuli Püha Olavi kloostrisse just selleks, et Olavi kultus oli juba Eestis olemas¹⁰? Või kas ta oli kohalik ristiusku eestlane, kes põgenes Eesti paganaelust? Või kas ta tuli merekaubanduse pärast Stavangerisse? Nicholausest ei ole otseselt midagi rohkem kuskil leida – või siia maani leitud: Allikaid, mis räägiksid Nicholause elust ja biograafiast, meil (veel?) ei ole, välja arvatud paavsti kiri¹¹ Seetõttu saame ainult oletada ja kirjeldada, mis võiks *tõenäoline* olla.

⁵ Christiania, Chr. Tønsbergs forlag 1856, lk. 391.

⁶ Haraldsø, lk.74.

⁷ Vaata Joys 1962. Ka Torstein Jørgensen, Stavangeri Misjonshøgskoleni kirikuajaloo professor, tunnustab seda.

⁸ Joys, lk. 245.

⁹ Vahre ja paavstikiri.

¹⁰ Paul Johanseni teooria järgi oli Olavikultus juba üheteistkümnenda sajandi lõppul Tallinnas olemas (Vahre, lk. 10).

¹¹ Vaata aga: 7. Allikad edasiotsimiseks.

Veel tähtsam on küsida: Milline oli üldse toleaeagne Põhjamaade ja Euroopa kiriklik ning ühiskondlik atmosfäär? Enne kui me täpsutame oma "vastust" esimesele küsimusele – *kuidas Nicholaus jõudis Stavangerisse* – peame kirjeldama millises seltskonnas ja ümbruskonnas Nicholaus elas ja tegutses. Tähendab, et peame seda vaatama ja võrdlema sellega, kuidas muu Euroopa ristiusustamine käis. Eriti Eesti seisukohast on Skandinaaviamaade ristiusustamine võrreldav ja huvipakkuv. Nii saame loodetavasti vähemalt *tõenäolisema ettekujutuse sellest*, kuidas Nicholausega tegelikult oli. Ma loodan, et see võib meid ka aidata leida vastust teisele küsimusele: *Kuidas ristiusk jõudis Eestisse*¹²....

2. "Estonum et aliorum paganorum"¹³: 2.1. Ristiusustamise algus Euroopas

Enne üheksanda sajandi keskpaika toimus ristiusu misjon Lääne-Euroopas enam-vähem vana Rooma impeeriumi piires. Need, kes jäid väljapoole, olid paganad ja kahtlased, väidab näiteks Augustinus. Ristiusk oli Vahemere ühendkultuuris "ülestõusnud". Rooma ja Rooma impeerium oli loomulik keskpunkt selles maailmas ja ühiskonnas. Aga kui vandaalid ründasid Rooma linna aastal 410, oli (Lääne-)impeerium juba langemas. Aastal 395 jagati impeerium kaheks ja Bütsants/Konstantinopol sai teiseks Roomaks. Kui aga impeerium oli kriisis, siis (Lääne-)kirik oli kasvamas: Kirik, mille keskus oli Rooma, viis impeeriumi müüti ja visiooni edasi. Kui ristiusk paavst Gregor I käsul Inglismaale tuli, oli see ikka vana impeeriumi piirides. Aga üks suur vahe oli siiski: Inglismaal (ja Iirimaal) oli riiklik struktuur nõrgem. Puuduliku riikliku struktuuri tõttu oli uus organisatsioon vajalik: *Hiljuti loodud mungaordud pakkusid, mida küsiti*¹⁴

Aga kui Inglismaalt pärit evangelist Willehad aastal 780 lõi ristiusu koguduse Bremenis, oli see esimene "planeeritud" samm väljapool vana impeeriumi piire. Sellest ajast oli ristiusu misjon kõvasti päevakorras Põhja-Euroopas ja misjon muutus kirikuks samm-sammult. Misjonitegevus arenes koos paranenud kaubasidemetega Euroopas: kõigepealt sõitsid Rootsi viikingid Bütsantsi, hiljem suundusid Hansa kaubamehed Bergenisse ja Tallinnasse (Reval). Aga misjonitegevus sai varsti ka *big businessiks*: See, kellel oli õigus juhtida Euroopa misjonit paganate hulgas, sellel oli loomulikult ka võim. Aastail 1096–1099 toimus esimene ristiretk Pühale Maale. Euroopa oli "misjonipalavikus" Uued mungaordud olid ka sellele misjonile pühendatud, näiteks Bernhard Clairvaux'ist ja tsistertslased

See misjonilaine oli eriti märgatav Nicholause ajal, kui paavst Aleksander III (1159–1181) ning saksa kuningas ja Rooma-Saksa impeeriumi keiser, Friedrich I Barbarossa, läksid omavahel tülli. Kogu Euroopa oli jagatud. Võimuvõitluse küsimus oli lihtne: kellel on ülemvõim – paavstil või keisril?¹⁵ Skisma lõppes aastal 1177 Skandinaaviamaade kirikud olid just organiseerimisel ja Baltimaades käisid esimesed tõelised misjonireisid¹⁶. Paavst Aleksander III oli aktiivne kirjasaatja

¹² Minu eesmärk ei ole kirjeldada kogu Eesti ristiusustamise ajalugu. Tahan aga eestlaste ristiusustamisest paremini aru saada munk Nicholause eluloo kaudu.

¹³ Dipl. Norv. XVII p.778/779.

¹⁴ Fletcher, lk. 91 jj.

¹⁵ Engels/Vauchez, lk. (213) 215 jj. Vaata näiteks lk. 216: "die Unabhängigkeit des Papsttums retten"

¹⁶ Fletcher, peatükk 14, lk. 483 ja edasi.

Skandinaaviamaadesse ja katsus kindlasti selle läbi tugevdada oma võimu ja mõju selles regioonis.

Sel draamatilisel ajal elas ja "reisib" Nicholaus. Paavsti kiri Norra piiskoppidele oli osa sellest draamast: Aleksander tahtis parandada sidemeid Norra kirikuga. Aga erinevalt oma eelkäijast Pühal Toolil, Inglismaalt pärit Nicholaus Brakespearist (paavstina Hadrianus IV, 1154–59) ei sõitnud ta kunagi Norrasse¹⁷ Sellegipoolest tahtis Aleksander Skandinaavia (eriti Norra) kirikut – ja mitte Hamburg-Bremeni peapiiskopkonda, mis asus keisrile lähemal – kasutada *oma ja Rooma* misjoniks Baltimaades: Eesti- ja Liivimaa paganate meelt parandada.

Enne, kui me katsume jälgida Nicholaust ja Fulcot, peame korraks vaatama kuidas toimus naabermaade ristiusustamine.

2.2. Ristiusustamine Skandinaaviamaades

Kui Norra muistne rahva-ajaloo kirjutaja, Snorri Sturluson, jutustab, kuidas ristiusk tuli Norrasse, kirjeldab ta samal ajal, kuidas Norra sai üheks riigiks. Ristiusk annab uue kuningamudeli või ideaali ja uued seadused või normid. See on eriti nähtav, kui Snorri räägib, kuidas Püha Olav (Olav Haraldsson) misjonitööd tehes sõitis mööda Norrat¹⁸ Isegi kuningas Olavi vastased tunnistasid pärast Olavi surma mitte ainult tema pühadust, vaid ka tema rolli seaduseandjana: "Olavsloveni" – Püha Olavi seadust.

Ristiusk ei tulnud aga Norrasse Püha Olavi kaudu. Kui Norra kirikud kuus aastat tagasi (nelipühade aegu 1995) pühitsesid ristiusu kiriku tuhandeaastast juubelit ("*Kirken i Norge 1000 år*"), oli see *tuhat aastat ristiusu kultust*: Pärimuse kohaselt pidas kuningas Olav Trygvasson aastal 995 esimese missa Norra pinnal. See toimus Mosteris, Bømlø saarel. Ta oli õppinud ristiusku tundma Inglismaal, nagu paljud teised Skandinaavia kuningad. Püha Olav ei olnud siiski esimene kuningas, kes kuulutas ristiusku Norras. Norra pinnal oli juba kultus ja kogudus olemas, aga tema elu läbi astus ristiusustamine Norras pika sammu edasi.

Olav ise, nagu ka tema riigirajamise ideaalid, olid mõjutatud vastavast Lääne-Euroopa põhilisest trendist: Paganate hõimuriigid Põhja-Euroopas lasid ennast mõjutada kuningas Karl Suure kristliku kuningriigi organiseeritusest ja löid oma uued kuningriigid selle mudeli järgi. Olavi elutööd või misjonit tuleb ka sellest perspektiivist vaadelda¹⁹

Kuigi Olavi surm ja tema pühakuks nimetamine viis ristiusustamise Norras mitu sammu edasi, tuleb ikka alla kriipsutada et *ristiusustamine võttis veel aega* – isegi pärast Olavi surma. Ristiusustamine ei tähendanud ainult, et rahvad ristiti, vaid et lisandusid uued normid, seadused ja eluviisid – või pigem – astusid vanade normide asemele. Seda kirjeldab näiteks Snorri²⁰

Ristiusustamine võttis ka Norra ja Eesti naabermaal Rootsis aega. Esimesed misjonärid (näiteks Püha Ansgar) jõudsid Rootsi juba üheksandal sajandil, aga alles kolmeteistkümnedal sajandil oli kirik korralikult organiseeritud. Püha Olav käis ka Rootsis: aastal 1028 põgenes ta

¹⁷ Kristnandet i Sverige, lk. 128.

¹⁸ Oftestad,/Rasmussen/ Schumacher, lk. 15.

¹⁹ "Olav. Konge og helgen. Myte og symbol" Gunnes, Erik: lk. 15.

²⁰ Oftestad/Rasmussen/Schumacher: lk. 13 ja lk. 14–80.

suurvürst Jaroslavi juurde Novgorodi, peatudes sel teekonnal ka Gotlandil. Me teame ka, et Püha Olavi kultus jõudis pärast ta surma kiiresti Rootsi²¹

Kui Norra kuningad said oma põhilise kristliku inspiratsiooni Inglismaalt, oli Rootsi kirik ja ristiusustamine Rootsis kõvasti mõjutatud Hamburg-Bremeni misjoni poolt. See oli eriti tuntav ja nähtav siis kui kaheteistkümnenda sajandi keskel konflikt ja skisma paavsti ja keisri vahel oli intensiivne ja range. Keiser kinnitas 1158. a, viis aastat pärast Nicolaus Breakspeari Skandinaaviareisi, et Rootsi peab olema Hamburg-Bremeni misjoni all. Rooma kirik, oma universaalse kiriku ideaalidega, kaotas võimuvõitluse²²

Vähehaaval aga mõjutas Rooma kiriku kui universaalkiriku areng ka Rootsi kiriku- ja riigi rajamist: Rootsi kirik ja riik ühinesid teistsuguse Euroopa kultuuri ja kultusega – aga see läks aeglaselt. Rootsi sai ka kaheteistkümnenda sajandi keskel oma pühaku: püha kuningas Erik. Selle tõttu hakkasid ka palverändurid Rootsi tulema ning arenesid ka kontaktid muu Euroopaga²³

2.3. Ristiusustamine Euroopas: Ristisõda, koolitus või kaubandus?

Kui ristiusukultus jõudis Norrasse, oli see osa riigi organiseerimise strateegiast. Ristiusukultus või mingisugune kristlik kogudus oli olemas juba enne kuningas (Püha) Olavi saabumist. Viikingid olid palju “reisinud”, kui saab nende kauba- ja rööviretki niimoodi nimetada, ja seetõttu hakkasid nad ristiusku tundma õppima.

Üheteistkümnenda sajandi lõpul algasid ristisõjad. Esimene sõda toimus aastatel 1096–1099. Palverändurid reisisid üle kogu Euroopa ja külastasid pühakohti ning pühakutega seotud kohti, näiteks Püha Olavi “hauda” Nidarosis. Pühakute pühitsemine ja kultus oli tähtis osa selles misjonistrateegias (vaata 3.3). Kirikupoliitika ideaal oli universaalne kirik ja see sobis hästi kokku selle aja uue elustiiliga: kaubanduskontaktid tihenesid üle kogu Euroopa. Ka koolitus sai senisest tähtsamaks.

Me võime järeldada: kui Nicholaus sattus Stavangerisse, oli kogu Euroopa kuidagi liikvel – ristisõjas, kaubandusteel, kloostrites koolitust saades, pühakukultusest osa võttes; aga mõned põgenesid ka oma usu pärast²⁴ Üks järeldus on selge: *on tõenäoline, et Nicholaus tuli Eestist Stavangerisse, sest ta reisis nagu paljud tema kaasaegsed.*

3. Eesti ristiusustamine: kas idas või läänes?

“Eesti ei olnud muust maailmast isoleeritud, vaid asus suurel rahvusvahelisel liiklus- ja kaubateel”²⁵

Kirikuajaloolased vaidlevad ka omavahel: kes tõi esimesena ristiusu “meie maale”? Tuntud ja ka kõvasti kritiseeritud on patriarh Aleksius II doktoritöö. Selles ta kirjeldab, kuidas Eestimaa vana ajaloo järgi on vene õigeusu ala/maa. Üks tema põhiargumente on see, et Tartu (sellel ajal kindlus, mida vastavas vene allikas nimetatakse Jurjeviks) maksis maksu Venemaale (Novgorodile) alates aastast 1030. Eestlased aga pidasid vastu ja võitsid oma kindluse tagasi 1061.

²¹ Kristnandet i Sverige, lk. 135.

²² Kristnandet i Sverige, lk. 128.

²³ Kristnandet i Sverige, lk. 243 jj, lk. 387 jj. lk. 419 jj.

²⁴ Langslet, lk. 133.

²⁵ Vahetre, lk. 10.

Arthur Võõbus oma raamatus *Studies in the History of the Estonian people 1* vaatab ristiusu levimist Eesti pinnal teisest perspektiivist: ta leiab, et suurem osa sõnadest, mis puudutab kristlikku terminoloogiat, on tulnud slaavi keelest, aga arvatavasti Kreeka munkade-misjonäride kaudu. Nende misjon oli Võõbuse järgi rahumeelne²⁶ Huvitav on aga märkida, et see termin, mis kirjeldab kristlikku kogukonda, on laenatud skandinaavia keelest – *kirik* (eesti keeles) / *kirkja* (skand. keeles). Seda on näha Võõbuse käsitluses:

“A constellation of linguistic facts like this allows significant glimpses. The Estonians first encountered Greek catholic missionaries. Secondly, the fact that the southern neighbors of the Estonians were more exposed to the radiation of the Greek catholic mission indicates the direction of the outreach, namely through White Russia. Thirdly, another outreach of a very early christian movement came from Scandinavia. Fourthly, the data preserves echoes from two directions which must have taken place at the same time. That which can be elicited from the christian terminology of original Estonian provenance seems to indicate the strength of the stimuli from Scandinavia, which after indigenous assimilation was able to counter-balance the radiation that came from the Slavonic sources”²⁷

Kindel on: kuigi Kreeka/Bütsantsi misjonärid võibolla tulid kõige esimestena ristiusku kuulutama, olid sidemed Skandinaaviamaade ja kirikutega väga varakult Eestis olemas. See saab ilmsemaks, kui me vaatleme Nicholause aega.

Üheteistkümnenda sajandi keskelt on olemas kirjalikud allikad misjonist Eesti pinnal. Pole väga üllatav, et Hamburg-Bremeni peapiiskopkond on selle misjonitöö peategelane. Peapiiskop Adalbert (1043–1072) saatis mehe nimega Johannes Hiltinus misjonireisile Rootsi. Tal õnnestus misjon Sigtunas, aga mitte Uppsalas. Aga Hiltinuse misjonitöö ulatus ka Balti Saartele – sel ajal nimetati Eestimaad ka niimoodi. Arvatavasti käis ta Eestis mingil ajal pärast aastat 1060. Midagi enam me ei tea temast ja tema misjonitööst²⁸

Järgmine kord, kui me saame teada midagi lähemat Saksa misjonist Eestimaal, on peaaegu 150 aastat hiljem, kui käib ristisõda ja sissetung. Aastal 1208 toimus esimene ristiretk Eestimaale ja moto kõlas nüüd *The Sword is our pope! (Mõök on meie paavst !)*²⁹ Sellest ajast teame juba päris palju ja sellest on juba hästi kirjutatud³⁰ Minu huviks on aga Nicholause ajast paremini aru saada. Tähelepanuväärne on selle ajaga seoses ikka see, et me teame allikatest, et saksa ristisõdurid ei tulnud maale, kus üleüldse ei leidunud inimesi, kes poleks ristiusku tundma õppinud.

Nicholause ja Fulco sajandil paistavad Skandinaaviamaade kirikud olevat kõige aktiivsemad misjonitöötegitajad Eestis. Aastal 1104 sai Lund peapiiskopkonna keskuseks ja varsti hakkas seal tulema misjoniinitsiatiive³¹ Seetõttu ei ole üllatav, et Fulco kutsuti eestlaste piiskopiks just Lundist. Lundi peapiiskop Eskili (1138–1177) sõber Petrus Cellensis oli ka Fulco

²⁶ Võõbus, lk. 17.

²⁷ Võõbus, lk. 19.

²⁸ Võõbus, lk. 20.

²⁹ Võõbus, lk. 41 jj.

³⁰ Vaata näiteks: *Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis, artiklite kogumik III*, Tallinn. Kirjastus “Eesti Raamat” 1987; *Henrik ja tema aeg* (Enn Tarvel); *Eesti kirik tunaeile ja täna*, Konrad ja Maria Veem, Eesti Vaimulik Raamat (EVR) Stockholm 1993; *Eesti vaba rahvakirik. Dokumentatsioon ja leksikon*, Konrad Veem, EVR Stockholm 1988; *Kirik ja rahvas. Sugemeid eesti rahva vaimse palge kujunemise teelt*, EVR Stockholm 1959. Ja loomulikult Võõbus ise (*Studies in the History of the Estonian People I*, Arthur Võõbus, Eesti Usuteadlaste Selts Paguluses Toimetused (ETSE). Stockholm 1969, mis on minu meelest ületamatu ja võreldamatult parim käsitlus.

³¹ Võõbus, lk. 21.

kloostrijuht (abt) ning Eskil oli ka paavst Aleksandri hea sõber³² Ja Eskil oli Fulco ja Nicholause Eesti misjoni ülemus ja peategelane: *“Eskil leitet die Organisation des Unternehmens, er hat sicher jener estnischen Mönch ausfindig gemacht, er bestreibt auch fast alle Kosten der Mission”*³³

Fulco ja Nicholause misjonireisist on väga vähe teatud. Aga arvatavasti käisid nad Eestimaal ajavahemikus 1172–1177 Vähemalt mitte hiljem: Aastal 1178 on Fulco jälle tagasi oma kloostri Prantsusmaal ja eestlased võitlesid aastal 1177 jälle venelaste vastu³⁴ Kuhu Fulco ja Nicholause oma misjoniga Eestimaal sattusid, on raske arvata³⁵, aga mitmed uurijad peavad usutavaks Läänemaad – kas Ridalat või Lihulat (mis hiljem sai piiskopi asukohaks). Mis Fulco ja Nicholause misjonist välja tuli, on veelgi raskem teada saada. Aga võib arvata, et nende misjonitöö tulemusena vähemalt mõni kohalik sai kristlaseks. Võibolla tekkis Fulco ja Nicholause ümber mingi grupp äsjaristitud kristlasi. Huvitav on ikka meenutada seda fakti, et need ristisõdurid, kes tulid hiljem Eestimaale, leidsid ka Eestis (vähemalt Läänemaal) kohalikke kristlasi.

Milline missioon oli siis Fulco ja Nicholause oma ?

Võõbus väidab, et Fulco ja Nicholas tulid rahumeelselt. Mingi ristiretk see kindlasti ei olnud. Arvatavasti võime järeldada, et “Fulco ja Nikolaus tegid oma tööd nähtavasti ilma mõõga abita”³⁶.

3.1. Kaks paavsti kirja samast ajast. Kaks misjonistrateegiat?

Kuigi Fulco ja Nicholas ei olnud ristisõdurid kaheteistkümnenda sajandi lõpul, teame, et ristiretkele Eesti paganate vastu tuldi ka Skandinaaviamaadelt: *“Ein dänischer Seezug 1184 gegen die Esten lässt erkennen, dass man dort die Politik friedlicher Mission aufgegeben hatte; und im Sommer 1186 erfolgte ein Wikingerzug des Königsohns Erik von Norwegen mit 5 Schiffen ins heidnische Estland, in die Landschaft Wiek (heutige Kreis Haapsalu)”*³⁷ Võõbus kirjeldab, kui raske oli Fulco misjoniks Eestisse paavst Aleksandri poolt toetust saada. Küsimusele, miks see nii oli, ei ole kerge vastata³⁸

Aga paavst Aleksandri Balti misjonipoliitika paistab kuidagi kahepalgeline ja kõikuv olevat: Konfliktus ilmneb kahest paavsti kirjast. Esimene kiri on paavst Aleksandri kiri Fulco ja Nicholause misjonist. Aastaarv küll puudub, aga enamiku uurijate arvates oli see kas 1171 või 1172 (9. sept.)³⁹ “Probleem” tekib, kui loeme paavsti kirja 11. septembrist aastal 1171 kuningatele, printsidele ja kristlastele Norras, Taanis, Rootsis ja Gotlandil⁴⁰ Selles ta manitseb neid ette võtma *ristisõda* Eestimaale – paganate meelt parandama.

³² Võõbus, lk. 27.

³³ Johansen, lk. 92.

³⁴ Johansen, lk. 92, Võõbus, lk. 31 jj.

³⁵ *“The point at which Bishop Fulco set foot in Estonia still remains and may remain a problem. Only assumptions can be offered... Historical sources have lost every trace concerning the place of this missionary enterprise”* Võõbus, lk. 31

³⁶ Kõpp, lk. 4.

³⁷ Johansen, lk. 93.

³⁸ *“For some reason plans did not materialize and Fulco returned without papal authorization”*, Võõbus, lk. 28.

³⁹ Peeter Peep Rebane väidab aga, et kiri on kirjutatud 1173. a ja et see valmistab ette Fulco teist misjonireisi Eestisse: *“Ameerika Ühendriikides töötava eestlasest ajaloolase Peeter Peep Rebase oletusel aga pigem 1173. P P Rebase arvates saabus Fulco koos kaupmeestega Eesti läänerrannikule kevadel 1171 ja lahkus hiljemalt 1172, alles seejärel püüti üritust jätkata ja tugevada põlisrahva hulgast pärineva maineka munga autoriteedi abil”* Vahtre, lk. 11. Minu meelest on ikka 1171 või 1172 tõenäolisem.

⁴⁰ Dipl.Norv. XVII p. 778/779.

Kuidas mõista kahte nii erinevat kirja samast ajast? Minu meelest ei ole Aleksandri kirjas Norra peapiiskop Eysteinile ja endisele piiskopile Amundile Fulco ja Nicholause misjonist midagi, mis vihjaks sellele, et nende misjon ei pidanud olema rahulik. Vastupidi⁴¹ Tõenäolisem on, nagu Vööbus väidab: “...*It should not be overlooked that the missionary enterprise of the Danes to the Wends succeeded in 1169. Such success could have made the pope impatient. How easily, in the light of this event, such a painstaking and time-consuming work as that in which Fulco was involved could appear too laborious is clear enough. It was much too laborious. A swift solution would commend itself.*”⁴² Siis jääbki kõige tõenäolisemaks, et paavsti Balti misjonipoliitika oli kahepalgeline: esiteks katsus ta rahulikuks aga “aeglast” misjonit, mille läbiviijateks olid Fulco ja Nicholas, ja teiseks ristsõda. Üks asi on aga kindel: paavst Aleksander tundis suur huvi Baltikumi misjoni vastu!

3.2. Ristiusustamine Püha Olavi kultuse kaudu

Nii Vööbus kui Johansen väidavad, et paavst Aleksander III ei saanud käskida Fulcol ja Nicholausel minna Eestisse rahulikule misjonireisile, ilma et seal oleks mingisugune kristlik seltskond olnud juba ees: Johansen kirjutab: “*Eines aber lernen wir immerhin: Bischof Fulcos Tätigkeit ja seine Ernennung ist kaum denkbar ohne das Vorhandensein der kleinen christlichen Keimzelle in Reval, der Kaufmannskirche zu St. Olai*”⁴³ Vööbus kirjutab: “*It is impossible to think that Fulco would have been appointed bishop of the Estonians at all and authorized by the pope in this function without the presence of a community of christians among the Estonians*”⁴⁴

Milline kristlik kogudus oli Eestis olemas enne Fulco ja Nicholause tulekut? Vööbus arvab, et esimene kristlik kogudus Eesti pinnal oli saanud oma inspiratsiooni kreeka-katoliku misjonäridest⁴⁵ ja Gotlandi kaupmeestest, kes arvatavasti olid teel Novgorodi⁴⁶ Teel Novgorodi olid nad ehitanud “kaupmeeste kiriku”, kus olid ka preestrite ruum(id). Novgorodis oli selline kirik olemas juba aastal 1080. Vööbus arvab selle pärast, et “*the church of Oleviste (St. Olaf) had a pre-history which put it in the line of St. Olaf “merchant’s church” in Novgorod... For the year 1191 there is documentary evidence that the Gotlanders spent their winter in Tallinn*”⁴⁷ Me võime siis arvata, et Gotlandi kaubamehed umbes samal ajal (üheteistkümnenda sajandi lõpul) ehitasid Püha Olavile pühendatud “kaupmeeste kiriku” Traditsiooni järgi käis ju Olav ka Gotlandil ja Olavi kultus oli kindlasti seal väga varakult olemas⁴⁸

Paul Johansen arvab samuti, et Tallinnas oli “*juba 100 või 150 aastat enne Taani kuninga Valdemar Võitja retke (1219) Ojamaa kaupmeeste Püha Olavile pühendatud kirik ja gild*”⁴⁹

⁴¹ “*et ad culturam et doctrinam Christianæ fidei, verbo prædicationis auxiliante Domino*” Dipl. Norv. XVII p. 3.

⁴² Vööbus, lk. 33.

⁴³ Johansen, lk. 94.

⁴⁴ Vööbus, lk. 34.

⁴⁵ Vööbus, lk. 19.

⁴⁶ Vööbus, lk. 24 ja 25 ja jj..

⁴⁷ Vööbus, lk. 25.

⁴⁸ Vaata ka kuidas Johansen ise kirjutab: “*Das gotländische Roma-Kloster, eine Tochtergründung der seinerzeit von Erzbischof Eskil berufenen Zisterzienser von Nydala 1164, konnte sich bei der Unterwerfung Estlands durch Waldemar II sofort mit einer Schar der estnischen Sprache kundigen Priester an der Taufe beteiligen und wurde – genau wie Dünamünde – dafür mit einem wahrhaft fürstlichen Landbesitz belohnt. Woher hatte das Kloster jene Missionäre? Waren es nicht auf Gotland getaufte Esten oder Gottländer aus der Revaler Handelsniederlassung? Das sind berechnete Fragen. Schwerlich war doch Thabelinius der einzige Este, der in Gotland die Taufe erhielt hat?*” Johansen, lk. 104. Vaata ka Kristnandet i Sverige lk. 134.

⁴⁹ Vahtré, lk. 10.

On tõenäoline, et Tallinnas (võibolla) oli olemas *Olavile* pühendatud gild ja kirik tükk aega enne, kui Nicholaus arvatavasti Norrasse läks – kuna me teame, et Nicholaus läks St. Olavi kloostrisse.

Kui me uurime Norra allikaid, siis on see isegi väga tõenäoline, et Olavi kultus jõudis varakult Eesti rannale: Püha Olav oli merekaupmeeste pühak ja üldse reisijate pühak⁵⁰ Tema kultus kujutas teda Kristuse sarnasena ja tugevana. Olav oli võimas ja tema Jumal oli tugevam kui vanad jumalad⁵¹ Kuid Olavi kultus sai aastail 1160–1180 (NB! ikka “Nicholause ajal”) eriti aktuaalseks⁵², teame, et Olavi kultus oli juba enne seda elav ja kaugele levinud⁵³ Ta sai kiiresti kultuslikuks mitmete gruppide jaoks ja me teame ka, kuidas palverändurid hakkasid tuhandete kaupa tulema tema hauda külastama Nidarosi katedraalis, mida hakati ehitama 1180. aastatel.

Lars Roar Langslet kirjeldab kuidas Olavi kultus levis: *“Bergensfarernes gilder ble kjernemiljøer for kulten, og St. Olav ble de hanseatiske handelsmenneskes vernehelgen.....Fredelige handelskontakter blomstret allerede i vikingetiden, og fikk stadig voksende omfang til lands og til sjøs – de fleste “vikinger” var nok primært handelsfolk. Håndverkere og studenter vandret fritt fra land til land...”*⁵⁴

Et Olavi kultus oli ka kloostrikoolitusega seotud, teame ja võibolla võime ette kujutada mingisugust *“Olavikultuse võrku”*, mille läbi informatsioon ja kontakt liikus. Kui nii, siis ei ole väga üllatav või võimatu, et Püha Olavi klooster Stavangeris võis olla Tallinnas Olavi kaupameeste kirikus kaheteistkümnenda sajandi keskel tuntud!

3.3. Nicholause tee Eestist Eestisse

“Several possibilities are open as to how this Nicolaus, whose Estonian name is not known, ended up at Stavanger. If he had been brought to Norway as a slave, then on the basis of the law in Norway he had the right to become free. But it is also possible that he went there as a free man and that he had voluntarily chosen to be a christian and a monk.”, Arthur Vööbus (1969).

Kuigi on raske arvata, et Nicholaus läks lihtsalt Norrasse sõpradele külla, on igatahes kindel: Norras puutus ta kokku tuttava kultuuriga, nimelt Püha Olavi kultusega.

Ei ole võimatu, et Nicholaus tuli orjana Norrasse, nagu Vööbus ühe võimalusena esitab: Norra viikingitraditsioonide järgi oli inimene ka kaup. Teine võimalus on loomulikult, et ta tuli kaupmehena. Kuidas ta sõitis Norrasse, on ka raske arvata, aga see ei ole väga üllatav, kui ta tuli mereteed pidi Stavangerisse.

Kõige tõenäolisem on see, et Nicholaus läks Stavangerisse ja Püha Olavi kloostrisse vabatahtlikult head koolitust saama. Võibolla oli ta kuulnud Stavangeri Püha Olavi kloostri “haridusprogrammist” kaupmeeste (Püha Olavi) kirikus Tallinnas ja läks omapead sinna õppima – koos kaupmeestega Norrast või Gotlandist. Me teame ju, et üks noormees kuningas Inge ihukaitsjate hulgast läks samasse kloostrisse samal ajal ja samal põhjusel: keskaegset kõrgharidust omandama. Paavst Aleksander tunneb ka Nicholaust andeka ja targa noormehena. See toetab samuti seda hüpoteesi. *Tundubki*

⁵⁰ Vaata jälle Langslet, lk. 133 jj..

⁵¹ Olav. Konge og Helgen. Myte og symbol, lk. 49 jj.

⁵² Olav. Konge og Helgen. Myte og symbol, lk. 71 jj.

⁵³ Näiteks kirjutab Adam Bremenist Olavilt umbes aasta 1070.

⁵⁴ Langslet, lk. 133.

kõige tõenäolisem olevat, et Nicholaus oli esimene vahetusõpilane Eestist – ja kindlasti esimene vahetusõpilane Eestist Norras.

Mis Nicholausega edasi juhtus, kui ta Fulcoga Eestisse oli tagasi saabunud, on peaaegu võimatu arvata. Võibolla jäi ta oma kodumaale ristiuskku kuulutama kaasmaalastele, kui Fulco tagasi Prantsusmaale läks. Allikad vaikivad.

4. Nicholaus täna ja homme: ajalooline kuju ja sümbol

Ei ole minu eesmärk anda mingit täielikku pilti Nicholause elust või reisidest. See ei ole võimalik. Aga olen ikka tahtnud kirjeldada, kuidas mina kujutan ette, et Nicholaus tuli ja läks. Kuidas ta *tõenäoliselt* läks ja tuli. Kergem on ikka kirjeldada seda, mis ei ole tõenäoline. Näiteks, pole teada, kas Nicholaus tõesti läks koos Fulcoga Eestisse misjonireisile. Ei saa ka täpsustada, mille pärast ta läks või tuli just Stavangerisse. Ajaloo metoodika järgi on raske täpsutada Nicholause elulugu: *aga mina olen proovinud kirjeldada seda, mida mina arvan olemasolevate allikate valgusel on kõige tõenäolisem.*

Fulcost ja tema elust teame rohkem. Temast on lihtsalt rohkem kirja pandud, aga minu eesmärk ei olnud tema elulugu kirjutada. Minu eesmärk oli just Nicholaust otsida ja tema teed jälgida. Allikad ei anna palju, aga olen siiski proovinud arvata – nii et Nicholaus võiks tulla meile selgemalt vastu.

Nicholaus käis reisimas. Ta ei olnud turist, vaid otsis *koolitust* ja *osadust* (“*communion*”) naabermaal.

Nicholause roll suures ajaloos on suhteliselt väike. Me ei tunne mingit Nicholause kultust ega tea, et ta isiklikult midagi suurt oleks saavutanud. Aga arvatavasti oli Nicholaus julge ja haritud ristiusu tunnustaja. Ta oli inimene, kes söandas ja julges midagi: ta tunnistas ristiuskku ja laskis ennast koolitada. Sellisena võib ta ka teenida eeskujuna meie jaoks. Nicholause elulugu näitab, kuidas esimesed eesti kristlased otsisid koolitust ja häid sidemeid teistel maadel elavate kristlasega: *osadust ja koolitust.*

Minu meelest võiks Nicholaus väärida Eesti kiriku sümboliks tõstmist kui ideaal ja eeskju.

5. Bibliograafia.

Diplomatarium Norvegicum: www.dokpro.uio.no; v. XVII p. 3; v.XVII p. 778; v. XVII p. 780; v. II p. 1; v. VI p. 4.

Latinsk Norsk Ordbok, Cappelens forlag. Oslo 1998.

(Eitrem:)Tosterud Danielsen/Kaggerud: **Latinsk grammatikk,** Aschehoug&Co. Oslo 1996.

Farbregd/Kangur/Viks: Norsk-estisk. Estisk-norsk ordbok. Tallinn 1998.

Bruce, Johs.(red.): *Olav. Konge og helgen – myte og symbol,* St.Olav forlag. Oslo 1981.

Engels, Odilo(Deutsche Ausgabe)/Vauchez, Andre: *Die Geschichte des Christentums. Band 5. Machtfülle des Papsttums(1054–1274).* Herder, Freiburg/Basel/Wien.

Fletcher, Richard: *The Conversion of Europe. From Paganism to Christianity 371–1386 AD,* HarperCollinsPublishers. London 1997.

Haraldsø, Brynjar: *Årstallsliste til kirkehistorien,* Luther Forlag. Oslo 1983.

Johansen, Paul: *Nordische Mission. Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, sjuttiofjärde delen, Wahlström & Widstrand. Stockholm 1951.

Joys, Charles: *Vårt folks historie. II. Hellig Olavs arv*, Aschehoug&Co. Oslo 1962.

Kivimäe, Jüri (koostanud): *Religiooni ja ateismi ajaloo Eestis. Artiklite kogumik III*, Kirjastus Eesti Raamat. Tallinn 1987

Köpp, Johan: *Kirik ja rahvas. Sugemeid Eesti rahva vaimse palge kujunemise teelt*, Eesti Vaimulik Raamat.

Lange, Christian C. A.. *De norske klostres historie i middelalderen. Anden omarbeidede udgave*, Chr. Tønsbergs Forlag. Christiania 1856.

Langslet, Lars Roar: *Olav den Hellige*, Gyldendal norsk forlag. Oslo.

Nilsson. Bertil(red.): *Kristnandet i Sverige*, Lunne Böcker. Uppsala 1996.

Oftestad, Bernt T./Rasmussen, Tarald/Schumacher, Jan: *Norsk kirkehistorie*, Universitetsforlaget. Oslo 1991.

Seierstad, Andr.. *Olavsdyrking i Nidaros og Nord-Europa*, Nidaros folkeskriftnemnd. Nidaros 1930.

Vahre, Sulev(koostanud): *Eesti ajalugu elulugudes. 101 tähsat eestlast*, Olion. Tallinn 1997.

Veem, Konrad: *Eesti Vaba Rahvakirik. Dokumentatsioon ja leksion*, Eesti Vaimulik Raamat (EVR). Stockholm 1988.

Veem, Konrad ja Maria: *Eesti kirik tunaeile ja täna*, EVR. Stockholm 1993.

Võõbus, Arthur: *Studies in the history of the Estonian people I*, Eesti usuteadlaste selts paguluses toimetused (ETSE). Stockholm 1969

-

6. Allikad edasiotsimiseks

Arens, I.: *Zur Frage der ältesten Berührungen mit dem Christentum. (Estonia Christiana)(Holmiae 1965)*, Pap ETSE XV

Bendixen, B.E.: *St.Olavs helgendyrkelse i de tyske Østersjøprovinser*, Bergens hist. Forenings Skrifter no.23.

Henriksen, Vera. *Med skip til lands og til vanns – Eventyret om vikinger i austerveg*. Oslo 1981.

Jonsson, Marita ja Lindquist, Sven-Olof: *Vägen til kulturen på Gotland*. Visby 1987.

Lech, B.: *Olof den Hellige, Gottlands apostel*, Hist. Tidsskrift för Finland. 1916.

Mowinckel, Rolf: *Minne um Heilag Olav i utlandet*. Norsk Jol 1929.

Rebane, Peeter Peep: *Denmark and the Baltic Crusade 1150-1227*.

Rebane, Peeter Peep: *Denmark, the Papacy and the Christianization of Estonia*.

Lisaks on *prof em* Vello Salo rooma-katoliku kiriku ajalugu Eestis kõige parem tundja.

Juhendajast

Raimo Raag (sündinud 1953 Kesk-Rootsi väikelinnas Torshällas) on õppinud Stockholmi Eriksdali keskastme koolis, Uppsala Katedralskolani gümnaasiumis ja Uppsala ülikooli filosoofiateaduskonnas (lõpetanud 1976). On kaitsnud Uppsalas filosoofiadoktori kraadi soome-ugri keeleteaduses (1982), dotsent a-st 1988. On töötanud Uppsala ülikoolis eesti keele õppejõuna üle kahekümne aasta. Uurinud eesti sõnavara ja

kirjakeele ajalugu, Eesti ja Rootsi keele- ja kultuurisuhteid, rahvamälestusi ja Rootsi eestlaste eesti keelt.

* Norralase Bård Eirik Hallesby Norheim uurimus sündis Uppsala Ülikoolis:

Uppsala Universitet, Språkvetenskapliga sektionen, Finsk-ugriska institutionen, vårterminen 1999. Handledare: Raimo Raag. Estniska C1: Examensarbete 10 poäng.

BENGT GOTTFRIED FORSELIUS KROONIKALEHEKÜLGEDEL

Aivar Pöldvee, Tartu Ülikooli doktorant

Tänavu, kui käimas on Forseliuse aasta, pole ehk liiast avada taas mõni vana raamat ja tuletada meelde, kuidas mäletasid Bengt Gottfried Forseliust tema kaasaegsed.ⁱ Jätame siin kõrvale käsikirjalised allikad, mis said lähemalt tuntuks alles XIX sajandil, – aga mainime neid sissejuhatuses siiski. Friedrich Georg von Bunge avaldas (1845) Kambja pastori Albrecht Sutori kirja (23. III 1734), mis on tänaseni põhiallikaks Forseliuse Tartu kooli kohta.ⁱⁱ Sutor omakorda oli vist esimene, kes rääkis sellest kaheaastasest koolmeistrikursusest kui *seminarist*. Tema kirjast teame ka lugu, kuidas Ignatsi Jaak ja Pakri Hansu poeg Jüri koos Forseliusega Rootsi kuninga juures käisid. Teedrajava algmaterjalil tugineva uurimuse Forseliusest kirjutas Villem Reiman (1895)ⁱⁱⁱ ja kõige olulisemad allikad publitseeris Greta Wieselgren (1943).^{iv} Osa samadest dokumentidest avaldas koos fotode ja tõlkega uuesti Lembit Andresen (1991).^v Rohkelt väärtuslikku arhiivimaterjali, mis puudutavad eriti Forseliuse tegevust kirjaviisiuundajana, on publitseerinud Eesti Ajalooarhiiv (2003).^{vi}

Forseliuse nime tegi esimesena laiemalt tuntuks **Christian Kelch** (1657–1710) oma kroonikas (1695). Kelch tundis Forseliust hästi, kuna õpetas enne Järva-Jaani pastoriks saamist koduõpetajana tema venna- ja õelapsi Põltsamaal ja Laiusel. Järva-Jaani pastorina avas Kelch kooli, kus mõnda aega õpetas ka üks Forseliuse õpilane.

Kanti hoolt ka selle eest, kuidas selle maa tähendatud talurahvast tasapisi harida ja iseäranis lähemale tuua nende asjade tundmisele, mis vajalikud hingeõnnistuseks; ja selle tarbeks andis kuningas kõrge korralduse mittesaksa koolide asutamise kohta, mida poliitilistel põhjustel siin varemalt ei tahetud sallida ja millega natukese aja eest oli mitmes paigas Eestimaal teinud algust üks studiosus juris, Bengt Gottfried Forselius, ja andnud ühe üpris labusa meetodi abil lühikese ajaga hädavajaliku lugemisoskuse mitmesajale noorele ja tavalisele inimesele.^{vii}

Järgmisena kirjutas Forseliuse tegudest trükisõnas Rapla pastor **Christian Hoppius** (1666–1726) Uue Testamendi eessõnas (1715). Arvatavasti usaldas ta liialt isiklikku mälu, mistõttu on teksti sünenenud ekslik nimekuju. Seoses piiblikonverentsidega Liepas ja Pilstveres, kus arutati tõlkimise ja eesti kirjaviisi küsimusi, mainib Hoppius “üliõpilast Bengt Johann [*sic!*] Forseliust”.

Nii suur lootus oli nüüd, et nende konverentside läbi [piibli tõlkimise] töö viimaks ometi korda peaks saama, ometi langes see ära, kuna see kõiksugu tekkinud dispuutide läbi oli takistatud. Sest vaieldi: kas tõlge peaks sündima algteksti või Lutheri tõlke järgi, kas seni tavalist ja juba välja antud eesti raamatutes kasutatud kirjaviisi alles hoida või Forseliuse

introtutseeritud kasutama peaks. Nimelt see introduktioon võeti nendes Eestimaa koolides maal, kus see seni oli puudunud, innukalt ja suure hoolega vastu, ka oldi selle tööga väga paljudes kohtades tegelikult korda saadud ning oleks tõenäoliselt täielikult lõpule viidud, kui vahepeal tulnud surm poleks seda takistanud. Et talurahvas seda kergemini võiks lugema õppida, oli ta mitmed kirjatähed eestikeelsest aabitsast välja jätnud ning ortograafias palju muutnud, millega teised ei tahtnud nõustuda, vabandusena ette tuues, et senini trükitud eestikeelsed raamatud seeläbi kasutuskõlbmatuks muutuvad ja et kogemus osutab, et talunoorrahnas niisama kärmesti on senise viisi järgi, nimelt ühe talvega lugema õppinud, millised dispuudid lõpuks kõige armulisema kuningliku resolutsiooniga lõpetatud said.^{viii}

Lisaks Kelchile ja Hoppiusele leidub veel üks kaasaegne, kes Forseliuse nime “raamatusse raius” – **Arvid Moller** (1674–1758). Tema “Tartu saatustest” jutustav rootsikeelne kroonika ei ole sugugi tundmatu teos, kuid *Forseliana* kontekstis on see kahetsusväärset varju jäänud. Vorbuse mõisas sõjakomissar Christian Molleri pojana sündinud noorukist sai 1685. aastal Tartu kroonukooli õpilane, nii et võib-olla nägi ta Forseliust koguni oma silmaga, iseasi, kas see 11-aastasele poisile tol ajal midagi tähendas. Aga kroonikatekst on tunnustav:

Kõige halvem oli aga see, et ei siin ega kogu Eesti- ja Liivimaal ei leidunud kedagi, kes osanuks raamatust lugeda, kuna nad olid raskes orjapõlves (trældoms) ja härrased maal arvasid, et kasulik on hoida oma talupoegi harimatuses ja seda paremini nautida orjuse vilju. Mistõttu nad tahtsid veenda kogu rahvast, et Liivimaa talupoeg olevat loomu poolest nii rumal, et võimatu on talle lugemist õpetada, kuni üks pastori poeg Laiuselt^{ix} Tartu maakonnast, Bengt Forselius nimeks, kes oli õigusteaduse üliõpilane, võttis omal algatusel tõendada vastupidist, ja et kuninglikku korraldust talupojakoolide asutamiseks saab hästi täita. Ta kogus kokku nooremaid ja vanemaid talupoisse ja viis neist rohkem kui sada lühikese ajaga täieliku lugemisoskuseni. Ma olen ka ise hiljem kuulnud, et üks talupoiss õppis Võnnu kirikumõisas^x 14 päevaga vilunult lugema.^{xi}

Aja möödudes mälestus Forseliusest paratamatult tuhmus. **Carl Ludwig Tetsch** kirjeldas “Kuramaa kirikuajaloos” (1769), kuidas Stockholmis kuninga juures käisid hoopis läti poisid, ja mitte koos Forseliuse, vaid Liivimaa kirikujuhi Johann Fischeriga:

Ta esitles neid kuningale, eksamineeris neid kõigekõrgema juuresolekul armulikuks meelegaheaks lugemises, katekismuses ja tarvilike ristiusu tükide tundmises. Kuningas näinud ja kuulnud sel moel ise läti talupoegade veel hiljaaegugi kahtluse alla pandud ja eitatud võimeid, ja olnud sellest liigutatud, toetamaks nüüdsest peale seni juba tehtud koolikorraldusi veel suurema pealehakkamisega; kogu läti noorus maal olnud kahe poisi tagasisaabumisel, kui need oma vendadele ja õdedele kuninga juures kogetud heakskiitu ja oma armu läbi saavutatud kingitusi näitasid, rohkemale koolivalmidusele virgutatud, nii et see kõikjal, eriti Tartu kreisis, kooliasjanduse õige imekspandaval viisil vallandas.^{xii}

Pole aga sugugi võimatu, et elavat mälestust Forseliusest kandsid edasi Ignatsi Jaagu lapsed. Sulev Vahtre (2001) juhtis tähelepanu 1814. aastal ilmunud “Eestimaa ajaloole”, mille autoriks oli **Johann Conrad Philipp Willigerod**. Raamat on pühendatud Willigerodi äiapapale praost Johann Friedrich Ignatiusele, Vigala pastorile, kes oli Ignatsi Jaagu pojapoeg.^{xiii} Ehkki Willigerodil oli kasutada Kelchi kroonika jt eespool viidatud tekstid, erineb tema jutt neist ühe olulise nüansi poolest – nimelt räägib Willigerod *koolmeistrite* juhendamisest, mida ükski kroonikaline teade otsesõnu ei maini. Isikliku perekondliku sümpaatiavaldusena võiks võtta ka Forseliusele antud austavat nimetust *Õilsameelne*.

Samuti ei jätnud ta [Karl XI], mis teeb talle eriti au, unustusse talupojaseisust, kellele nüüdsest sai osaks kaitse ülekohtuste härraste ja neid rõhunud ametnike eest; iseäranis antud käsk soetada koole talurahvale, et need oma suurest teadmatuses päästa, ja piibel maakeelde tõlkida. Veidi enne viimase korralduse teatavakstegemist pühendas üks jurist, Gottfried Forsel, end talupoegade õpetamisele; omal algatusel hakkas Ölsameelne (der Edeldenkende) tähelepanuväärset arvu talupoegi osalt ise õpetama, osalt lasi enda juhatusel teiste poolt õpetada.^{xiv}

Varsti pärast seda, kui Willigerod oma ajalooramatut avaldas, tärkas Forseliuse vastu ajaloo- ja keeleteadlaste (K. G. Sonntag, J. Fr. von Recke, K. Napiersky, H. Rosenplänter jt) huvi. Niisiis võis juhtuda, et elav mälestus Forseliusest kestis – küll tuhmununa – ajani, mil teda hakati meenutama ja uurima juba ajalooalase abil. Forseliuse uuendatud kirjaviis aga jäeti kõrvale alles XIX sajandi teisel poolel. Siin taasavaldatud kroonikalised teated kinnitavad, et Forseliuse töö tähtsust ja suurust mõistsid hästi juba mõned tema selgepilgulisemad kaasaegsed. Kirjas Forseliusele (19. VI 1688) lausus Chr. Kelch järgmised sõnad: “Et oma armastatud isamaale ei oleks saanud kuulsamat ega kasulikumat teenet osutada, kui Tema [Forselius] on maakoolide sisseseadmise teinud, seda hakkavad kõige rohkem järele põlvkonnad mõistma, sest nende otsust ei moonuta armastus ega viha.” Kroonikut tasub hoolega tähele panna tänapäevalgi, sest ka suurest armastusest moonutatud ajalookirjutus võib minna tõest üpris kaugele.

Viited ja kommentaarid

- ⁱ Tekstid, mille tõlkijat pole viites nimetatud, on tõlkinud siinse artikli autor.
- ⁱⁱ **Friedrich Georg von Bunge.** Zur Geschichte des Bauernschulwesens und der Leibeigenschaft in Livland. – Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands. IV Dorpat 1845, lk 105–110.
- ⁱⁱⁱ **R[eiman], W[illem].** Bengt Gottfried Forselius. Eesti Üliõpilaste Seltsi Album. Kolmas leht. Tartu 1895, lk 7–52.
- ^{iv} **Greta Wieselgren.** B. G. Forselius und die Grundlegung der estnischen Volksschule. Urkunden und Kommentar. – Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok 1942. Lund 1943.
- ^v **Lembit Andresen.** Kirjamees ja rahvaalgustaja B. G. Forselius. Tallinn 1991.
- ^{vi} Piiblikonverentsid ja keelevaidlused. Põhjaeestikeelse Piibli tõlkimise ajaloo (1686–1690). Allikapublikatsioon. Koost. Leino Pahtma, Kai Tafenau. Tartu 2003.
- ^{vii} **Christian Kelch.** Liivimaa ajalugu. Tlk Ivar Leimus. Tartu 2004, lk 460.
- ^{viii} **[Christian Hoppius].** [Eessõna] – Meie Issanda JEsusse Kristusse Uus Testament. Tallinnas Trükkis Johan Kristow Prendeken. Aastal 1715. (Uus Testament 1715. Faksiimile. Tallinn 2004, eessõna tlk Toomas Paul, pagineerimata).
- ^{ix} Eksituse on põhjustanud asjaolu, et Laiusel elas kirikuõpetaja R. Broockmanni abikaasana B. G. Forseliuse õde Sophia. Tõenäoliselt oli B. G. Forselius Laiusel sage külaline.
- ^x A. Molleri vend Matias Moller(us) oli Võnnu pastor (1689–1700), nende õde Elisabet Moller oli järgmise Võnnu pastori Johan Svenski (Swensche) abikaasa.
- ^{xi} **[Arvid Moller].** Fata Dorpati. Den i förra tider Namnkunniga Staden Dorpts Öde. Västerås, Tryckt hos Johan Laur. Horn, Kongl. Consist. och Gymn. Boktr. 1755, lk 54.
- ^{xii} **Carl Ludwich Tetsch.** Curländische Kirchen-Geschichte. III. Königsberg-Leipzig 1769, lk 109–110.
- ^{xiii} **Sulev Vahre.** Ignatsi Jaagu pojapojale pühendatud raamat Eesti ajaloo. – Keel ja Kirjandus, nr 6, 2001, lk 418–423; **Ilje Piir.** Ignatsi Jaak ja tema järeltulijad. – Wastne Testament 1686. (B. G. Forseliuse Seltsi toimetised, 2.) Tartu 1996, lk 69–70.
- ^{xiv} **Johann Conrad Philipp Willigerod.** Geschichte Estlands vom ersten Bekanntwerden desselben bis auf unsere Zeiten. Reval 1814, lk 147–148.

HELMUT EINPAUL*

27. septembril annetas Helmut Einpaul Sihtasutusele Eesti Rahvuskultuuri Fond (ERKF) 150 000 krooni, millega ERKF-i juurde moodustati sajanda nimelise allfondina Helmut Einpauli Fond toetamaks eesti keele arendamist ja kasutamist.

Helmut Einpaul on sündinud 5. oktoobril 1915 Virumaal Kadrinas mõisameieri perekonnas. Seoses materiaalsete raskustega vahetas perekond, kus oli neli last, mitmel korral elupaika. 1930. aastate teisel poolel pidas perekond renditalu Tallinna lähedal Harkus, alates 1939. aastast Saku lähedal Kasemetsas.

Aastail 1936–1937 teenis Helmut Einpaul aega auto-tanki rügemendis, kus sai ka allohvitseriks. Alates 1937. aastast kuni 1944. aasta veebruarini töötas ta Tallinna trammidepoos konduktorina, trammijuhina, Kopli lõppjaama ülemana jt ametikohtadel. Suurel 9.märtsi pommitamisel said töökojad tabamusi, täielikult hävis ka Helmuti kodu Tallinnas Lennuki t 14.

Helmut Einpaul lahkus Tallinnast 21.09.1944. Edasi viis tee Saaremaalt laevaga Saksamaale. Järgnes töö Zeissi tehastes Jenas – kuni USA vägede saabumiseni, siis DP laagrid Lübeckis ja Hamburgis ning lõpuks – tänu Stockholmis elava rannarootslasest pruudi Helga Vahtmanni väljakutsele pääses Helmut Einpaul 25.11.1947 Rootsi.

Kui ta taotles endale Rootsi kodakondsust, kirjutas ta Rootsi kuningale palvekirja, milles palus, et teda arvestataks kui endist Eesti Vabariigi, mitte kui kommunistliku Eesti kodanikku. Talle tuldi vastu ja Helmut Einpaulist sai Rootsi kodanik 6.juunil 1957.a.

Esimeseks tökohaks sai firma *AEG* elektrimontaažiliin Stockholmis. Peale õpinguid Stockholmis Tehnika Instituudis ja sealt saadud insener-tehniku diplomit töötas Helmut Einpaul *Boliden* tehases joonestaja-konstruktorina (1952-53), *General Motorsi* Stockholmis filiaalis insener-tehnikuna (1953-72) ja teravilja kontrollaparaatide tehases *Falling Number* insener-tehnikuna (1972-80). Alates 1980. aastast on Helmut Einpaul pensionil.

Helmut Einpaul osales aktiivselt Rootsi eestlaskonna elus. Ta oli tegev järgmistes organisatsioonides: Eesti Ühisabi Rootsis, Rootsi Eestlaste Liit, Eesti Kultuurikoondis, Eesti Komitee, Eesti Maja, Stockholmis Eesti Ühing, Eesti Skaudid Rootsis, Eesti Pensionäride Ühing, mille eesotsas ta oli aastail 1985 – 2000.

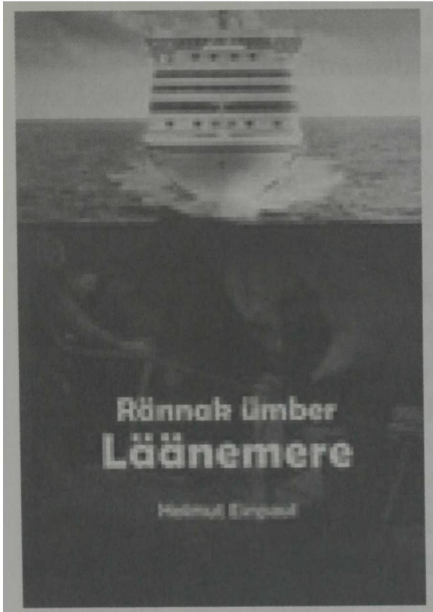
Helmut Einpaul osales aktiivselt kõikide ESTO-de ettevalmistamisel ja läbiviimisel, samuti Stockholmis Norrmalstorgil korraldatud esmaspäevamiitingutel Eesti iseseisvuse toetuseks 1990-1991. Ta toetas mitmel korral rahaliselt Eesti ühiskondlikke organisatsioone taasiseseisvumisperioodil 1989-1991.

29.04.1995 suri Helmut Einpauli abikaasa Helga Einpaul (abielu sõlmiti 26.03.1949). Perekonna säästudest asutati *Helga ja Helmut Einpauli Mälestusfond* toetamaks eesti noorte õpinguid arstiteaduses ning eesti keele alal. Aastail 1996-2004 on *Mälestusfond* välja jaganud stipendiume ühtekokku üle 0,5 miljoni Eesti krooni ulatuses. Alates 2003. aasta sügisest elab Helmut Einpaul alaliselt Eestis. Helmut Einpauli Fond jagab oma esimesed stipendiumid-toetused 2006. aasta sügisel.

29.04.1995 suri Helmut Einpauli abikaasa Helga Einpaul (abielu sõlmiti 26.03.1949). Perekonna säästudest asutati Helga ja Helmut Einpauli Mälestusfond toetamaks eesti noorte õpinguid arstiteaduses ning eesti keele alal. Aastail 1996-2004 on Mälestusfond välja jaganud stipendiume ühtekokku ligi miljoni Eesti krooni ulatuses.

Alates 2003. aasta sügisest elab Helmut Einpaul alaliselt Eestis.

2005. aastal omistas vabariigi president Helmut Einpaulile Valgetähe V järgu teenetemärgi. Samal aastal avas ta Eesti Rahvuskultuuri Fondi juurde omanimelise allfondi eesmärgiga toetada eesti keele arendamist ja kasutamist.

Helmut Einpauli Fond on jaganud stipendiumeid-toetusi:

2006. a – Mari Tarand, “Keelekõrva” saadete eest;

2007. a – Udo Uiibo, “Eesti etümoloogiasõnastik raadioetris” ettevalmistamiseks;

2008. a – Asta Õim, kujundkeele aabitsa tegemiseks Vikerraadio ja Klassikaraadio saatesse “Keelekõrv”.

2009. aastal toetas fond B. G. Forseliuse Seltsi, korraldamaks hariduspäeva ja konverentsi.

Helmut Einpaul elust on ilmunud mälestusteraamat „Rännak ümber Läänemere. Eesti-Saksamaa-Rootsi-Eesti”, 2008, www.argokirjastus.ee.

* Eesti Rahvuskultuuri Fondi teavet täiendas õetütar Anne Siniveer, Keila

OLAVI UUEMAA JA TEMA AEG PÜSSI KESKKOOLIS 1958–1976

25. augustil 1958. aastal asus Püssi Keskkooli direktori ametikohale Olavi Uemaa. Ta tuli Sonda koolist, kus oli õpetanud 1950. aasta 1. septembrist. Sonda koolis töötades oli Olavi Uemaa lõpetanud kaugõppes nii Tallinna Õpetajate Instituudi kui ka Tallinna Pedagoogilise Instituudi ning omandanud eesti keele ja kirjanduse õpetaja kutse. Püssis olles lõpetas ta 1976. aastal kaugõppes Tartu Ülikooli psühholoogia osakonna ja sai psühholoogi kvalifikatsiooni.

Mis ootas 30-aastast direktorit Püssis? Püssi Keskkooli hoone oli hävinud mõisa vundamendile koolimajaks ehitatud ja kasutusel juba 1926. aastast. Maja oli omal ajal ehitatud 6-klassiliseks kooliks, kus olid suured ja avarad klassiruumid ning kaheosaline saal. Samas majas asusid õpetajate, koristaja ja majahoidja korterid. 1950. aastate lõpus hakkas tunda andma õppetööks vajalike ruumide puudus ja seetõttu toimus õppetöö kahes vahetuses.

Klasse köeti ahjudega. Kütteks oli põlevkivi, mida toodi Püssi jaamast. Vagunite tühjakslaadimine ja kooli toimetamine oli direktori ja teenijate ülesanne. Koolimaja klasside temperatuur oli talvel tihti selline, et õpilased istusid üleriietes, kindad käes. Koolil puudus veevõrk. Õpilaste söögiruum oli väike ja kitsas, täiesti puudusid võimla ning rõivistu. Kehalise kasvatuse tunnid toimusid ühes klassiruumis. Kool vajab ka suuremat internati.

Noorel direktoril tuli palju nuputada, kuidas koolimaja õpilastele mugavamaks ja kaasaegsemaks teha. Tõsise küsimusena kerkis päevakorda sporditöö korraldamine. Kuna koolihoonele ei olnud ette näha riiklikku juurdeehitust, siis hakati oma jõududega otsima võimalust spordihoone ehitamiseks.

Tütarlaste kehalise kasvatuse õpetaja Floreida Uemaa pilk jäi pidama kooli läheduses oleva suure hoone varemetele. Mõisa ajal olid selles olnud tööliste eluruumid, seda kasutati ka hiljem, kuid nüüd oli see suur hoone varemetes ja Kiviõli Remonditehnikajaama omanduses. Kiiresti valmis ja kirjuti alla üleandmisakt. Kool sai varemed ja direktor nägi vaimusilmas uut suurt spordihoonet.

Kõik ümbruskonna kolhoosid ja asutused hakkasid uue spordihoone ehitamise mõtet toetama: craldati raha, tööjõu, materjali ja transpordiga aitasid tublisti suuremad ettevõtted.

Direktor Uuemaa ja lastevanemate komitee hakkasid ehitust organiseerima. Võimla projekteeris inseneriharidusega lapsevanem Valter Trell. Projekt oli kaasaegsele spordihoonele igati kohane.

Nüüd oli vaja kaasa tõmmata 300-liikmeline koolikollektiiv – õpilasi kutsuti ühiskondlikule tööle. Ehitamisega tehti algust 10. mail 1959. Töövahenditeks olid labidad, kirkad, rehad ja kandraamid, kuna kõigepealt tuli varemed lammutada ning kogu lammutuspraht ära kanda. Järgnesid ehitusmehed. Suur osa oli lastevanemate tegevusel. Töö edenes kiiresti ja 1960. aastal olid juba päevakorras sisetööd. Võimlasse pandi keskküte, veevõrk ja kanalisatsioon. Elektrikutena tegutsesid lapsevanemad.

Kõik ehitusmured olid direktor Olavi Uuemaa õlgadel. Oli perioode, kus polnud raha ega materjale. Koolis toimusid ka teised ehitustööd: internaadimajale ehitati teine korrus, hakati rajama õppekabinette, kooli viidi sisse keskküte.

Leidus ka neid, kes nurisesid, et ettevõtmine on väikese kooli jaoks liiga suur. Vaatamata kõikidele asjaoludele, suutis direktor Uuemaa võimla ehitamist edasi viia. Viimane suurem hoogtööpäev oli 27. aprillil 1964.

Püssi Keskkooli ja ümbruskonna asutuste pidupäevaks oli 30. aprill 1964. Toimus uue spordihoone pidulik avaaktus, kus kuulutati välja “Spordibaaside rajaja” kuldmärgi ja hõbemärgi saajad. Kuldmärk (100 ja rohkem töötundi) anti 112 õpetajale, õpilasele ja lapsevanemale, hõbemärgi (50 ja rohkem tundi) sai 172 õpetajat, õpilast ja lapsevanemat.

Uues spordihoones algasid õpilaste kehalise kasvatuse tunnid ja kohalike spordihuviliste treeningud. Aastate jooksul on spordihoones tehtud mitu remonti, mis on kaasajastanud hoonet seest ja väljast. Spordihoone suures saalis võetakse vastu 1. septembril kooli astuvaid I klassi õpilasi ja kevadel saadetakse ellu järjekordne lend põhikooli- ja keskkoolilõpetajaid. Saalis toimuvad muusikaüritused, tähtpäevade tähistamine, koolipeod.

Koos võimla ehitusega tõusis päevakorda ka kooli küttesüsteemi ümberehitamine. Kooli ruumides olevate ahjude asemele tuli keskküte. Uus küttesüsteem pidi andma soojust võimlale ja koolile. Ehitati katlamaja. Kuna see vajab veevärki ja kanalisatsiooni, algasid koolis taas suured ehitustööd.

1960. aastatel tulid päevakorda ainekabinetid. Direktor Uuemaa toetas igati nende rajamist. Töötasin koolis ajalooõpetajana. Tegin direktorile ettepaneku ühest suuremast klassiruumist eraldada osa õppevahendite ruumiks. Sündis ajalooklass, kus oli hea tundi anda. Samuti said omale kabinetid koos õppevahendite ruumidega geograafia-, bioloogia-, keemia- ja füüsikaõpetajad. Ruumidesse telliti ka uus mööbel.

Paranesid internaati vajavate õpilaste elutingimused, kui endisele mõisamajale ehitati teine korrus. Samasse tehti kolm avarat söögi ruumi ja parandati kokkade töötingimusi.

Direktor Uuemaa eesmärgiks oli kasutada õppetööks ära kõik kooli ruumid, ka need, mis seni olid kasutusel korteritena, seepärast algatas ta õpetajate elumaja ehitamise. Uude, nn. õpetajate majja said korterid 8 õpetajat.

Üks kitsaskoht oli veel. Õpilaste riietehoid vajab suuremaid ruume. Koolimaja all olid mõisaaegsed võlvitud keldrid. Algas järjekordne ehitustöö: kooliruumidest ehitati trepp keldritesse, rajati uus sissepääs koolimajja. Kõik klassid said omale korraliku garderoobi ja osa ruume jäi majandusruumideks.

Need aastad, mil Olavi Uuemaa tegutses direktorina, olid põhjalikult muutnud Püssi Keskkooli õpilaste õppimis- ja õpetajate töötingimusi. Oma eluloos Lüganuse Keskkooli muuseumile kirjutas Olavi Uuemaa: “Sellest koolist on minu tööelu parimad mälestused.”

Erika Rohumäe,

Lüganuse Keskkooli muuseumi materjalide ja isiklike mälestuste põhjal

KONVERENTS „TARTU RAHU 90 JA SOOMEPOISID“

Margot Sepp, Forseliuse Noorte juhatuse liige

1. veebruaril 2010 toimus Rakvere Gümnaasiumis konverents „Tartu rahu 90 ja soomepoisid“, millele järgnes Rakvere Gümnaasiumi soomepoistele pühendatud mälestustahvli avamine. Olen varem mitmeid kordi külastanud Tartumaal Äksis asuvat Soomepoiste tubamuuseumi ning lugenud Arved Viirlaiu teoseid „Ristideta hauad“ ja „Märgitud“, seetõttu oli mul soomepoiste kohta piisavalt eelteadmisi ning ootasin üritust suure huviga.

Esmaspäeva hommikul sõitsingi koos B. G. Forseliuse Seltsi esimehe Madis Linnamägi'ga Rakverre. Koolimajas juhatasid rahvariietes neiud ja noormehed lahkelt kõiki külalisi saali. Konverentsi alustuseks esitas Rakvere Gümnaasiumi segakoor Soome hümni Maamme, millele järgnes traditsiooniline lippude ja koolitungla saali toomine. Avasõnad lausus gümnaasiumi direktor Aivar Part. Järgmisena võttis sõna ajaloolane ja Riigikogu liige Mart Laar, kes rääkis Vabadussõjast, sõja lõppvaatusest – Tartu rahust ning muidugi soomepoistest. Vabadussõjas sõdisid koos eestlastega ka Soome vabatahtlikud. Kaks aastakümnet hiljem, kui Nõukogude Liit ründas Soomet ja puhkes Talvesõda, läksid noored eesti poisid hõimuvelledele appi, tasudes nii meie rahva verevõla naaberriigi ees. Edasi kõlas Rakvere Gümnaasiumi segakoori esituses Ülo Vinteri laul „Põhjamaa“, mis sobis väga hästi konverentsi temaatikaga.

Teise ettekandega esines kooli vilistlane ja ajalooõpetaja Heli Kirsi, rääkides Rakvere Gümnaasiumi soomepoistest. Kuigi täpset arvu on raske kindlaks määrata, selgus siiski, et sellest koolist on pärit väga palju vaprast noormehi, kes läksid Soome, tihti otse koolipingist, et naaberriigi vabaduse eest võidelda. Osaliselt mängis rolli asjaolu, et meri pole eriti kaugel, kuid kindlasti oli soomlastele appiminejate suure arvu põhjuseks ka kooli isamaaline kasvatus. Kõige huvitavam oli Riigikohtu õigusnõuniku Heinrich Schneideri ettekanne. Olles endine soomepoiss ning ühtlasi ka Rakvere Gümnaasiumi vilistlane, kõneles ta isiklikest kogemustest ja mälestustest. Kooli 90. lennu vilistlane Joanna Innos rääkis, kuidas sündis idee kinkida koolile Rakvere Gümnaasiumi soomepoiste mälestuseks mälestustahvel. Pärast seda, kui õpetaja Heli Kirsi oli idee välja käinud, korraldasid tollased abiturientid korjanduse tahvli valmistamiseks vajaliku raha kogumiseks, hiljem peeti juba koosolekuid tahvli kujunduse loomiseks. Valmiv mälestustahvel oli nende lõpukingitus koolile. Selline tegu on igati tähelepanuväärne, näidates õpilaste austust oma kooli ja selle ajaloo suhtes.

Veel said sõna Soome Suursaatkonna esindaja Ari Harjula ja Rakvere linnavalitsuse esindaja. Sellele järgnes päeva kõige tähtsam osa – mälestustahvli avamine. Mälestustahvel asub kooli fuajees, kus on vähe ruumi, seega läks tahvlit avama esindus, koosseisus endised soomepoisid, kooli, Soome Suursaatkonna ja Rakvere linnavalitsuse esindajad. Saalis viibijad said toimuvat jälgida suurelt ekraanilt videoülekanadena. Alustuseks esitas õpilane Maria Tiimus viiulil muusikapala ning Rakvere Gümnaasiumi teatriansambli poisid esinesid väikese luulekavaga. Pärast direktori sõnavõttu eemaldatigi mälestustahvli kate. Vilistlane, luterlik vaimulik Kaido Soom õnnistas tahvli ja edasi lauldi ühiselt soomepoiste hümni.

Konverents jätkus saalis Rakvere Gümnaasiumi teatriansambli esitatud lauluga. Pärast seda oli kõigil soovijatel võimalus sõna võtta, ka M. Linnamägi tänas Forseliuse Seltsi liikmeskoolide nimel korraldajaid südamliku ürituse eest ja soovis soomepoistele jätkuvat indu eestluse kandmisel. Konverentsi lõpetuseks laulis Rakvere Gümnaasiumi segakoor katkendi Rein Rannapi kantaadist „Ilus maa“ Lõpusõnad lausus kooli direktor Aivar Part. Seejärel pakuti kooli sööklas kosutuseks maitstvat „sõdurisuppi“ ja kringlit. Pärast einestamist vaatasin äsja avatud mälestustahvli lähemalt. Tahvel on kaunilt kujundatud ja jääb silma igale Rakvere Gümnaasiumisse sisenejale.

Soomepoistel on Eesti ajaloos oluline osa. Vaprad eesti mehed läksid vennasrahvale appi, soovides saada hea sõjaline ettevalmistus. Hiljem kasutati seda ettevalmistust oma kodumaa kaitseks. Kõlas ju soomepoiste lipukirigi: „Eesti auks, tuleviku pandiks“ Mälestustahvel on tänu ja austusavaldus nendele meestele. Saades soomepoiste kohta palju uut ja huvitavat teada, jäid mul konverentsist ainult meeldivad mälestused.

NB! Vt ka värvitahvli!

HARIDUS- JA KULTUURIELU. NOORSOOTÕ

HARIDUSE TERVIS JA TERVIKLIK INIMENE

Tiiu Kuurme, Tallinna Ülikooli dotsent

Indiviidi ja ühiskonna tervis käivad käsikäes: üks ravib teist, ja kui mõlemad on haiged, pole prognoos kuigi hea, ent mitte ka päris lootusetu. Ravijaks ja tervendajaks on paljudel juhtudel loetud haridust, mis annab inimhõimustusele väe väljuda halbadest oludest ja luua head. Terve ja terviklik on sugulassõnad. Võiksite eeldada, et terviklik inimene ongi terve, ja tervikinimene ongi läbi aastasadade olnud kasvatuses ideaal.

Milline on hariduse enese tervis? Seda võib lugeda heaks ehk siis, kui haridusprotsessi osalistel on hea, nad on täis indu täiustuda ja tajuvad, et pingutustel on mõte. Milline on praegu pingutuste mõte?

Esimene pingutus nn hea hariduse nimel tehakse vanemate poolt siis, kui lapse kooliaeg on kätte jõudnud. Mis tunded valdavad üht lapsevanemat lapse koolitee hakul? Kasvamise peaks ju olema rõõm, minek tulevikku, areng, mis on oma loomult terviklik ja eluterve. Täna seotakse tervise mõiste vaimse tasakaaluga, sisemise rahu ja õnnelikkustundega. Terve olla – see tähendab olla oma olemisega rahujalal. Tegelikult räägib muud, ja nimelt vanemate ja laste hirmudest: kas ma olen kõlblik, kas ma tulen toime? Küllalt varakult annab süsteem paljudele teada: sa pole piisavalt hea. Kõige muu üle troonib meie haridussüsteemis selekteeriv funktsioon, mida piitsutab tagant nüüdisaja kultusliku kaaluga mõiste *konkurentsivõime*.

Mitmelt poolt tuleb teateid, et eesti koolilapsed on ühed Euroopa õnnetumad ja nende kooliskäimise rahulolu on madal. Üle 60% lastest on väsinud, iga kolmas ei taha kooli minna. Poisid murduvad kergemini ja kukuvad koolist välja. Kuigi formaalsetelt õpitulemustelt ollakse head, on see tulnud rõõmutult ja vastumeelselt. Millised valikud on vanemal, kui neile peaks korda minema mitte üksnes nn *hea haridus*, vaid kas lapsel on hea ehk teekond selle suunas? Eliitkoolide uksed on kõvasti kinni kogu kooliaja vältel, uurijad pääsevad sinna reeglina harva. Neist väljub kuuldusi, et teekond siin tähendab mõnelegi: vaevle, pinguta, ole teistest parem, pühenda kogu elamise aeg õppimisele, tooda tulemusi, lase end alandada, et võita tulevikus positsioon ja kasulik sõpruskond. Hinnaks on hingeelu deformatsioonid. Soome kasvatusfilosoof Simo Skinnari kirjutab: *Noored tunnevad end täna halvasti, kuna kogevad, et neilt nõutakse efektiivsust ühiskonna suures masinavärgis ilma et teaksid, mille jaoks.*

Endine eliitkooli õpilane Roone Roost on avalikus meedias väitnud: *Eliitkool keedab suure osa noorte ajud lihtsalt kisselliks, tekitab võltsillusioone. Eliitkoolid on enamikus kamba snoobide juhitud orjavabrikud, kes ei mõtle väljaspool aktsepteeritud tõdesid ja suudavad kenasti hoida nähtaval statistikat riigiksamitulemustest.*

Tavalisse kooli minek sisaldab riski, et asjad võivad olla ligadi-logadi, mõni õpetaja pahatahtlik, tekkida võib ükskõiksus, halvad harjumused, minnalaskmine, või leitakse end tupikteelt. Alternatiivkoole on vähe ja nemadki on risk – kas siin saadakse harituks? Erakoolid on kallid ja ka nendesse on värv kitsas. Kas peab ikka koolitee olema nii hirmuderohke? Hariduse tervise võib lugeda heaks, kui vanem võib usaldada ning heaks

lageda igasugust kooli ja valida kodule lähim. Koolid ei peaks ühiskonda kihistama, vaid sidusamaks muutma, toetades nii ühtsust kui erilisust.

*

Kas haridus on koolide jaoks või on haridus koolidele usaldatud? Meenutagem haridusega seotud märksõnu erinevate mõtlejate-filosoofide kirjapanekutest: haridus on inimese inimeseks saamise teekond, kohtumine võõraga seda kodustades ja omaks tehes, sõltuvustest vabanemine, suhte loomine elu ja ilmaga. Haridust on loetud ka uueks religiooniks, millele inimesed usaldavad oma tee – ta on püha ja pakub lootuse perspektiivi. Haridust austatakse ja temasse usutakse. Hariduse idees eneses kätkeb inimeseusk. Haridus on ainus võimalus barbaarsusest väljumiseks. Kanti järgi on haridus vabanemine vaimsest alaealisusest vabaks mõistuse kasutajaks. Kogu progressi-ideestik on põhinenud hariduseusul.

Hariduses saab oma vormi inimese *mina*, seetõttu seondub hariduse indiviidi tasandiga tihedalt mõiste **enese**: *enese leidmine, enese loomine, enese ületamine*. Püha teekond enesetäiustamise suunas koondab inimolendi sisemise jõu ja energia viisil, et *mina* leiaks oma olemise mõtestamiseks pinnase. Oma *mina* sidumine maailmaga võimaldab maailma tunnetada, temast aru saada ja sedakaudu jõuda enesetunnetuseni ning sisemise vabaduseni.

Saksa humanist Hartmut von Hentig on öelnud: *haritud inimene on võimeline tundma rõõmu ja olema õnnelik, sest demonid temas on rahu saanud*. On tõesti põhjust mõelda, kas nimetatud teekond hariduse nimel neid vaigistab või kutsub hoopis esile.

Saksa hermeneutik Hermann Nohl määratleb haridust: *haridus on kultuuri subjektiivne olemisviis*. See väärtuslik, mis inimeste poolt loodud, pole olemas enesestmõistetavalt, vaid tänu haridusele ja kasvatusel, mida mingites piirides võib samastada Heideggeri eksistentsiaaliga *Sorge*, see on mure ja hool, mida inimene oma olemise eest on mõistetud kandma. Inimesest hoolimine on ka kultuuri eest hoolitsemine.

Teadmisteta ei ole haridust, ent ainult teadmised pole samuti haridus. Haridusprotsess peaks inimese juhtima tema *ainulaadse autentse adekvaatse identiteedi juurde*, et ta võiks saada iseendaks. Võime vabaduseks ja vastutuseks peaksid olema kasvatus peamised eesmärgid, väidab Skinnari. Kuidas saaks teadmistest tarkuse armastus – see on kooli pedagoogiline probleem.

Üks üliõpilane kirjutas oma eksamiessees: *Ühelt inimeselt küsiti, kelleks sa saada tahad. Mõeldes ühiskonna peale mõtles ta, et ei taha kellekski saada, et tahab hoopiski iseendaks jääda. Sest meie ühiskonnas tähendab kellekski saamine enda kaotamist. See, kellest saab keegi, ei jää iseendaks, tavaliselt ka mitte inimeseks. Sest meie ühiskonnas on nii oluline välisfassaad*.

Identiteedi kontseptsioonides eksisteerib autentse identiteedi mõiste. Seda võib mõista kui identiteeti-vabastajat, kuivõrd siin ei otsita väliseid atribuute nendega samastumiseks, vaid püüeldakse eheduse poole. Autentsus ehk oma loo leidmine on täna loetud isiksuste eluprojekti keskseks imperatiiviks. Identiteedi autentsusega seoses rõhutatakse inimolemise eksistentsiaalseid kvaliteete, nagu autonoomia, eetilisus, vastutus, julgus, vitaalsus, vaimsus, mõtestatud elu jne. Looming ja vastutusvõime seondub inimese autentsusega. Autentsetena oleme terviklikud, ja nii ka terved.

*

Neid asju üldiselt teatakse. Valgustusajastust alates sõnastatud haridusideaalid on leidnud tee riiklikesse dokumentidesse, haridusseadusandlusse, õppekava üldosasse, küll aga sellisel kavalal viisil, et ei kohusta kedagi millekski. Need pole argumendiks ei hariduse korraldajaile ega ka õpetajale klassis. Isegi teadmised pole seda enam, jäänud on sooritus. Uusliberalistlikus tänases tegelikkuses on need ideaalid kui läinud aegade kaunis, ent kasutu mälestusmärk.

Mõtlejate haridusmääratlused pole kuigivõrd seotud nõutud sooritustega, hinnetega, standarditega, tunnistustega, mõõdikutega, eksamitega ega muu taolisega. Ent just need on täna tegelik argument nii sees- kui väljaspool kooli olijaile, olles hariduse institutsionaliseerumise viili. Hariduse ja kooli analüüsid on ülikriitilised, sarkastilised ja apokalüptilised. Lapsi on nimetatud nüüdisühiskondade viimasteks orjadeks, nad pole mõeldud saama loojateks-muutjateks, vaid süsteemidega kohanejateks.

*

Paljude inimese tegude impulsiks pole mitte püüdmine autentse identiteedi poole, nii vanemate kui ka laste mureks on *toimetulek* – et elada üle, et olla kuidagiviisi olemas ka homme, põigelda ohtude eest, millest ise tihti hoiduda ei saa. Kas olemine väarikana, iseteadvana, oma olemise hea ja hooliva valitsejana on võimalik vaid siis, kui ollakse piisavalt rikas? Või on kellegi huvides inimesi veenda selles, et selleks pead sa olema rikas, ning rikkaks saamise tee ise on muudetud okkaliseks, alandavaks, ohtlikuks?

Jääb märkamatuks, et inimesi juhivad nende valikuis ühiskonnas juurdunud uskumused ja käsitused, ja et need on inimeste eneste looming. Hariduse-kasvatuse alal on meil vähe tegeldud inimkäsitustega. Lapsekäsituste uurijad on toonud esile, et last on isekas õhtumaises kultuuris mõistetud defitsiitse olendina, kelle arengu ainsaks mastaabiks on praeguste täiskasvanute valitsevad väärtused: laps kui ressurss, laps kui projekt, laps kui vahend koolide käigushoidmiseks, laps tulevikus kui pensionide maksja, kui majandusressurss. Suur ja eksitav on uskumus, et mehaaniline maatriksitel, tabelitel ja nuppudel rajanev süsteem on piisav inimese käivitamiseks, et selle funktsioneerimise tulemus on haridus ja et haridusprotsessil saab olla toodang.

Kuivõrd on meil selliste ühiskondlike väärtuste ning surve foonil vanema peamiseks mureks, milline *inimene* lapsest saab? Et temast saaks rõõmsameelne, sihiteadlik, enesesse uskuv, teistest hooliv, õiglane, tugeva tahtega, pühendunud ja empaatiline inimene – nimelt need on elujõulise terve ühiskonna loomise eelduseks olevad isiksuslikud väärtused. Ent need pole löövad ja nendega ei löö ka läbi. Nii on suudetud vanema fookus oma lapse puhul niisugustelt omadustelt mujale nihutada. On siiski mõningane osa vanemaid, kes just neid väärtusi tähtsaks peavad ega taha, et lapsed käiksid autoritaarses numbritesse kalkuleeritud koolis, kus nende isiksust võidakse kahjustada. Neist mitmest on saanud hariduspõgenikud.

Laps tahab areneda tervel viisil oma autentse identiteedi suunas, siis on ta õnnelik ja valmis pingutama. Läbi aastatuhandete on mitmete suurmeeste kõnepruugis ringelnud ütlemine: *Saa selleks, kes oled*. Eestis hiljuti loenguid pidanud vene suur pedagoog ja mõtleja Salva Amonašvili tõlgendab lapse alateadlikku soovi: *Võta mind sellisena nagu olen, aga püüa mind teha selliseks, nagu ma peaksin saama. Ent paluksin, mitte vägisi ja Laps ei valmistu eluks, ta juba elab, ta tahab ka koolis olla elus ja tund peaks olema aknaks ellu*. Inimese osaks on enesest keegi teha. Ise. Soome kasvatusfilosoof Erik Ahlman leiab: *inimene võib olla vähem või rohkem inimene, ent hobune ei saa olla rohkem või vähem hobune*.

Ka niimoodi saab, saab isegi koolis, sest vabaduse puudumine valitseb eelkõige inimeste teadvuses, mitte niivõrd väljaspool inimest. Amonašvili väitis oma seminaril, et süsteem,

reglemendid ja formaadid ei määra tundi, kõik on kinni õpetajas, sest see, milline on elu minu ümber, sõltub minust. Praegu on õhus märke pedagoogika kadumisest. Pedagoogikaks loeme siin tundlikkust inimese ja olukorra suhtes, intuiitiivset teadmist, milline on parim viis toimida ja suutlikkust seda ka teha. Pedagoogika ja formatiseeritud elu ei kuulu kokku. Ent pedagoogika enese laad väärib samuti ümbermõtestamist.

Taasärkamas on mõiste *pedagoogiline armastus*, milles sisaldub soov inimest ülendada, mitte alandada. Inimese ülevnemisega seonduv mõiste on vaimsus, mille abil mõtestatakse oma elu. Simo Skinnarilt, kelle sulest on Soomes ilmunud raamat „Pedagoginen rakkaus“: õigesti mõistetud armastus on sügava inimlikkuse ja pühaduse kogemine keset argipäeva. Inimestega tehtava töö tuum on armastamise oskus. Aristotelese järgi: hea soovimine teisele inimesele tema enese pärast. Armastus väljendub kohtumise laadis, kus hinnatakse inimese sisemist poolt, tema individuaalsust. Armastav õpetaja kutsub noori otsima oma elu mõtet. Armastus viitab pürgimusele võita egoism ja saavutada ühtsus. Küsimus on selles, millise elamise eetose kasvatusinstitutsioonid eneses tekitavad ja kas suhe teisesse on ehe või vahendiline.

Kuidas võiks õpetaja saavutada pedagoogilisele armastusele vastava meelega, mida ta selleks vajab? Tõeline hariduse idee, mis on inimsuse teenistuses, peaks saama tema peamiseks argumendiks. Taolisi õpetajaid on alati olnud, aga miks peavad nad ka täna nii rängalt ujuma vastuvoolu?

Võimukultuuri kõva koore all on kogu aeg otsitud alternatiivseid, inimese terviklikkust enam arvestavaid kasvatusviise. Vabas maailmas on vanemad rohkem kui sajand saanud osaleda neile meelepäraste koolide loomises. See võimalus on nüüd ka meil ja tähendab mitte riigile lootmist, vaid vastutuse enesele võtmist.

LOOVUS KUI ARENGU VÕTI

Maie Kitsing, Haridus- ja Teadusministeeriumi nõunik

Loovust ehk kreatiivsust on defineeritud mitmel erineval moel. Ühelt poolt on loovust peetud isiksuse omaduste kogumiks, mis annab võimaluse mistahes inimtegevuse valdkonnas probleeme uudsel viisil lahendada ja algupäraseid tulemusi saada (McLeod & Cropley, 1989), teisalt nimetatakse loovuseks uute ideede loomist, mis meie elu edendavad (Feldhusen, 1999). Lihtsustatult öelduna hõlmab mõiste “loovus” nii loomist kui ka tegevust. Tegevuse all mõeldakse loovat mõtlemist ja ka loomingut kui loomisprotsessi tulemust (uudsed ideed, tooted, kunstiteosed jne). Loova mõtlemise eesmärgiks on originaalse lahendusviisi väljatöötamine ja selle rakendamine olemasolevate teadmiste ja oskuste baasil (Guilford, 1979). Loov mõtlemine eeldab

- vaimseid võimeid – varem õpitud ja omandatud teadmiste ning kogemuste meeldetuletamist, selle analüüsimise ja võrdlemise oskust;
- mõtlemise originaalsust tagavat võimet – teadaolevate faktide, teadmiste ja kogemuste alusel ebatavaliste seoste leidmist;
- uudsete ideede genereerimise tehnikate õppimist ja kasutamise kogemust (Heinla).

On oluline märkida, et loovale mõtlemisele pole iseloomulik mitte niivõrd probleemide lahendamise oskus, vaid võime probleeme püstitada, näha asju uudse nurga alt (Mikita).

Erinevates loovuskäsitlustes, kus on ühendatud nii isiksuslikud kui ka sotsiaalsed aspektid, moodustavad hariduslikud tegurid ühe olulise osa. Eda Heinla, toetudes Mihaly Csikszentmihalyi loovuse käsitlusele, on välja töötanud mudeli, mis põhineb kolmel vastastikku seotud komponendil: täiskasvanud ja eakaaslased (kui eksperdid), lapse õppimise keskkond ja laps.

Antud mudeli alusel otsustavad lapsele teadmisi õpetavad täiskasvanud või eakaaslased lapse omanäolise mõtlemise/tegevuse tulemuse üle, lähtudes oma teadmistest, eelnevatest kogemustest, isiklikest eelistustest ja väärtushinnangutest. Seega kooli kontekstist vaadatuna sõltub palju õpetaja isiksusest, tema teadmistest ja oskustest, kuidas ta oskab väärtustada õpilase loovust. Selleks et loovalt õpetada, on vaja ka loovaid õpetajaid. Nende leidmine ja hoidmine koolis ei pruugi olla sugugi lihtne. Õpetaja töö teeb omakorda raskeks asjaolu, et originaalselt mõtlevad lapsed ei pruugi olla alati eeskujulikud õpilased. Nad võivad olla tõrksad ja kergesti ärrituvad ning võivad kergesti reegleid eirata (Mikita).

Teresa Amabile (1998) on oma uurimuse alusel esitanud põhitõed, mida peaks arvestama õpilase loovuse arendamisel:

- tekitada õpilases õpimotivatsioon;
- võimaldada õpilastel väljaspool kooli õpitud teadmiste kasutamist, samuti võimaldada neil välja pakkuda uusi ideid;
- anda õpilasele võimalus välja öelda oma mõtted ja ülesannete originaalseid lahendusi.

Õpilase loovuse arendamisel on kindlasti abiks, kui õpetaja tunneb loominguliste tulemuste produtseerimise meetodeid. Robert Harris on neid välja pakkunud viis:

Evolutsioon, mille käigus uus idee kujuneb olemasolevate ja tuntud ideede põhjal. Evolutsiooniline meetod meenutab meile põhitõde – igat probleemi, mis on lahendatud, saab lahendada veelgi paremal moel.

Sünteesi puhul genereeritakse uus idee kahe või mitme idee ühendamisel.

Revolutsioon toob kaasa täiesti uudse lähenemise, mis erineb vanadest totaalselt.

Taaskohaldamine puhul kasutatakse nõ vana ideed või lahendust uuel otstarbel.

Suunamuutmine tähendab olukorda, kus probleemi lahendamiseks vaadatakse probleemi uudse nurga alt.

Loovust toetavad enesekindlus ja usk, positiivsus ning piisavalt kõrge enesehinnang. Kui inimene peab ennast väärtuslikuks, siis julgeb ta loovaid ideid välja pakkuda. Loovus eeldab riskijulgust, sest iga idee puhul on võimalus eksida – idee võib olla rumal, idee võib teistele inimestele mitte meeldida, idee võib olla kasutu. Tagasilöögid võivad pidurdada paljude inimeste loovust. Loov inimene peab aga tagasilöökideks valmis olema, sest tegelikult aitavad just need leida ideedele uut suunda ja otsida uusi ideid (Pekk, 1996). Õpetajal kui õpilase isiksuse kujundajal on seega oluline roll loovuse kujunemise toetamisel.

Loovuse teoreetilise lähenemise kõrvale on hea teada, kuidas on olukord õpilase loovusega Eestis. Majandusliku Koostöö ja Arenguorganisatsiooni (OECD) poolt läbiviidav PISA (*Programme for International Student Assessment*) programm annab hinnangu 15aastaste õppurite pädevustele kohustusliku hariduse lõpus, hinnates kolme oskust: funktsionaalne lugemisoskus, matemaatiline kirjaoskus, loodusteaduslik kirjaoskus ja rõhutades elukestva õppimise tähtsust. Nimetatud oskuste mõõtmisega eristub PISA teistest rahvusvahelistest uuringutest ja on oluliseks vahendiks haridussüsteemide hindamisel, võimaldades näha suundumusi haridustulemuste indikaatorites. PISA uuringutes jaotatakse õpilaste punktid loodusteadustes ja matemaatikas kuue ning lugemises viie saavutusasteme vahel. Tasemed näitavad ülesannete raskusastet, kusjuures viies või kuues on kõrgeim ja esimene madalaim raskusaste. Kõrge ja madala oskustasemega õpilaste arv on oluline indikaator riigi majanduskasvu ja sotsiaalarengu ennustamiseks.

Näiteks oskavad õpilased loodusteadusliku kirjaoskuse 6. tasemel:

- identifitseerida, selgitada ja kasutada loodusteaduste alaseid teadmisi ning teadmisi loodusteaduste kohta erinevates elusituatsioonides;
- seostada erinevaid infoallikaid ja selgitusi ning kasutada nende allikate tõendusmaterjali otsuste tegemiseks;

– arusaadavalt ja järjekindlalt demonstreerida kõrgel tasemel teaduslikku mõtlemist ja arutlemist, samuti kasutada teaduslikku argumenteerimisoskust lahenduste leidmiseks uutes olukordades; kasutada teaduslikke teadmisi, argumenteerimisoskust lahenduste leidmiseks isiklikes, sotsiaalsetes ja globaalsetes olukordades (PISA 2006, Volume 1, 2007).

Seega kõrgeimatele tasemetele jõudmine annab just tagasisidet, kui loovalt ja loogiliselt õpilased oskavad ülesandeid lahendada. Kuna nõudlus kõrge kvalifikatsiooniga töötajate järele on maailmas kasvanud ja tööjõud vananeb, siis on tekkinud globaalne vajadus leida võimekaid inimesi. Kuigi uudsete tehnoloogiate rakendamiseks on piisavad ka baasoskused, on uute tehnoloogiate ja tehnoloogiliste lahenduste väljatöötamiseks vaja just andekaid-loovaid inimesi. Kõrgelt haritud töötajaskonna olemasolu on eriti oluline majanduse ja sotsiaalse arengu edendamisel (Kitsing, 2008).

PISA 2006 tulemuste põhjal saame väita, et enamik meie õpilasi saavutasid vähemalt baasoskuse taseme, millest alates omavad õpilased loodusteaduslikke oskusi sellisel määral, et edukalt toime tulla teadust ja tehnikat puudutavates igapäevastes olukordades. Samas peab nentima, et nende õpilaste osakaal, kes suutsid lahendada kõrgemate tasemetega ülesandeid, ei tohiks kindlasti rahuldada Eestit. Ja seda just eriti funktsionaalses lugemises ja matemaatilises kirjaoskuses. Loodusteaduslikus kirjaoskuses moodustasid kõrgeima taseme saavutanud õpilased 1,4 protsenti ja nõ riikide pingereas olime kuuenda taseme saavutanud õpilaste osakaalult 14. positsioonil, matemaatilises kirjaoskuses ja funktsionaalses lugemises aga vastavalt 21. ja 31. positsioonil. Eriti murelikuks teeb viimane tulemus, sest funktsionaalne lugemine on ju tegelikult õppimise üheks alustingimuseks. Võrdluseks võib tuua, et kui Eestis funktsionaalses lugemises neljanda ja viienda taseme saavutanud õpilased moodustasid 19,4% Eesti valimist, siis Soomes ja Tšehhis oli vastav näitaja 35,6%, Poolas 28,3%, Austraalias 30% ja Koreas koguni 47% (PISA 2006. Volume 2, 2007). Nimetatud tulemuste puhul ei pea paika väide, et ainult väga andekad saavutavad kõrgeid tulemusi. Kui rohkem kui kolmandik õpilastest saavutab väga kõrgeid tulemusi (Korea, Soome jt), siis peab nende riikide õpilaste kõrgete tulemuste põhjusi otsima eelkõige õppeprotsessist – nii õpi- kui õpetamisprotsessist. Nagu eelpool juba öeldud, on riigi arengu seisukohalt väga oluline, et haridussüsteem toimiks viisil, mis tagaks riigi ja rahva arenguks vajalike loovate ja loogiliselt-kriitiliselt mõtlevate inimeste olemasolu. Tänapäeva maailm liigub kiire innovatsiooni teed. Euroopa Liit on võtnud suuna teadmispõhisele majandusele, seega on oluliseks saanud loovusalase võimekuse tõstmine. Haridussüsteemi kujundajatel ja eelkõige õpetajail on ses osas täita kandev roll.

Kasutatud kirjandus:

Amabile, T. M. Growing up Creative. Nurturing a Lifetime of Creativity. New York, 1989.

Guilford, J. P. Intelligence has Three Facets. In: J. P. Guilford, *Cognitive psychology with a frame of reference*. Sa.Diego, pp.16–25. 1979

Harris, R. Sissejuhatus loovast mõtlemisest. –

<http://translate.google.ee/translate?hl=et&langpair=en>

<http://www.virtualsalt.com/crebook1.htm>

Heinla, E. Loovus – andekuse komponent. –

http://www.archimedes.ee/noorteadlased/otu/Eda_Heinla.pdf

Feldhusen, J. F. Giftedness and Creativity. In M. A. Runco, & S. R. Pritzker (Eds.). 1999 *Encyclopaedia of creativity. Volume I*. San Diego: Academic Press, 773–777.

Kitsing, M. PISA 2006. Eesti tulemused. Tartu, 2008.

McLeod, J., Cropley, A. Defining Academic Excellence. In *Fostering Academic Excellence*. Oxford, 1989.

Mikita, V. Kool ja loov mõtlemine. – <http://math.ut.ee/simud/skoobel/kasiraamat/html/11.html>

PISA 2006. Volume 1 ANALYSIS. OECD, 2007.

PISA 2006. Volume 2: DATA. OECD, 2007.

Pekk, R-K. Loov mõtlemine parandab elukvaliteeti. Eesti Päevaleht, 30.12.1996.

MÕTTEID SEoses ÕPPEKAVAGA ELUKESTVA ÕPPE KONTEKSTIS*

Ene-Mall Vernik-Tuubel, Eesti Haridusfoorumi toimkonna liige

Elukestev õpe on märksõna, millele aegapidi hakkab ka sisu tekkima. Mõiste kasutuselevõtu alguses seostus mõiste sisu ajastu paratamatusega pidevalt juurde/ümber/uuesti õppida. Tasapisi lisandus arusaam, et õppimine ei seostu vaid mingi suhteliselt lühikese eluperioodiga ja pole vaid nooruse fenomen. Aga see pole ka õpe vaid vanakestele. Elukestvasse õppesse on kaasatud kõik vanusegrupid eelkooliealistest pensionärideni. Tõepoolest tuleb terve elu õppida, sest elu meie ümber muutub nii kiiresti. Täna on mõiste täitumas sisuga, millel on nii isiklik kui ühiskondlik mõõde.

Isiklik mõõde:

- elukestva õppe õnnestunud korraldus suurendab inimeste võimet kohaneda muutustega;
- elukestev õpe annab inimesele võimaluse tulla toime teadmistepõhises ühiskonnas;
- elukestev õpe on inimese elujõu allikas, mis annab talle võimaluse pidada ajaga sammu, nautida elu, olla tööturul, suuta ennast ära elatada, saada osa ühiskonna kultuurielust, osata kaasa rääkida ühiskonnaelu korralduses.

Ühiskondlik mõõde:

- elukestev õpe aitab säilitada ja uuendada ühist kultuurilist tausta ühiskonnas;
- elukestev õpe on teadmistepõhisele majandusele ülemineku tingimus;
- elukestev õpe loob soodsa pinnase aktiivsete ja ennetavate meetmete rakendamisel töötute ja mitteaktiivsete inimeste toetamiseks.

Kokkuvõtteks: elukestev õpe on tõepoolest ajastut iseloomustav mõiste. Ei julge öelda, et vaid pedagoogiline mõiste.

Milliseid oskusi on tarvis, et osaleda elukestvas õppes? Euroopa on meile välja pakkunud elukestva õppe kaheksa võtmepädevusest:

- Emakeeleoskus
- Võõrkeeleoskus
- Matemaatika-pädevus ja teadmised teaduse ja tehnoloogia alustest
- Infotehnoloogiline pädevus
- Õppimisoskus
- Sotsiaalne ja kodanikupädevus
- Algatusvõime ja ettevõtlikkus
- Kultuuriteadlikkus ja –pädevus

See on kindlasti rohkem kui vaid aineõpetus. Õppimisoskus, sotsiaalsed oskused, kõiki nimetatud pädevusi läbivad enesekohased oskused seostuvad õppija isiksuse arenguga, ja nende kujunemine väljub kaugele üksiku aine omandamisest. Õppimine õppimisoskuseta on piin. Iga õpetaja kohustus on õpetada oma õpilasi ka õppima. Meie lapsed kuulevad koolis sageli korraldust: korda veel kord. Aga kuidas korrata nii, et kordamine ka tulemuslik oleks ja et kordamisest ei saaks tarkuse võõrasema? Soovitan õpetajatel üle korrata üldpsühholoogia mälupeatüki. Või paari päeva vanune näide: 3. klassi õpilane tuleb koju ja palub ema aidata tal koostada referaat. Kuidas koostada referaati, kui selle koostamist pole keegi juhendanud? Teema pole ju üldsegi uus. Iseseisvusaja alguses hariduse mõttetalgute aegu räägiti sellest palju. Siis kasutati mõisteid „ainekesksus“ – „isiksusekesksus“ Üldhariduse õppekavasse

ilmusid üldosa ja pädevused. Siiani heidetakse ette, et aineosa ei aita kaasa üldosas kirjeldatu realiseerumisele (ja sellise kriitikaga tuleb nõustuda). Kuidas jõuda aineõpetuse kaudu õppekavas kirjeldatud pädevusteni – vastust pole siiani. Rahulolematused kutseharidusega on seotud sellega, et lõpetanute isiksuse omadused ei vasta tööandjate ootustele. Ja et koolitus on suunatud eilsesse päeva. Töötukassa kogemus on tõstatanud küsimuse töötute suutlikkusest võtta vastu aktiivse tööturu meetmeid.

Kuidas siis ikkagi sellest lõhest üle saada?

Valikud: kas eelkõige ainealased teadmised/oskused, mis kiiresti aeguvad/vahetu-vad uute vastu – või üldoskused, mis iseloomustavad eelkõige õppija isiksust ja milliste kujunemine seostub kõigi ainetega ning kogu eluviisiga. Eestlastele pole teema sugugi uus: *haridus on see, mis siis järele jääb, kui õpitu on unustatud.*

Ettepanek – igavesti vana ja ometi aktuaalne: **Seostada õpiväljundid nii õppija isiksuse arenguga kui ainealaste teadmiste/oskuste omandatusega.** Ettevalmistusi selliseks paradigmaatiliseks muudatuseks on tehtud kaua. Mõndagi on juba jõudnud koolikorralduslikesse dokumentidesse:

- Üldhariduse õppekava üldosa ja pädevused. Viimane palju diskussioone tekitav õppekava tähtsustab õppija arenguga seostuvaid pädevusi varasemast voolujoonelisemalt.
- Sisehindamine näeb ette ka õppijaga seotud tulemuste analüüsi. Sisehindamise nõunikult palutakse tagasisidet nii õppuri õpitulemuste kui isiksuse arenguga seotud tulemuste kohta.
- Tartu Ülikooli õppekavatöörühma korraldusel on valminud meetodiline materjal “Üldoskused. Õpilase areng ja selle soodustamine koolis” TÜ, 2005. Selles raamatus on juttu neljast üldoskusest: kriitiline mõtlemine, sotsiaalsed oskused, enesekohased oskused, õppimisoskus. Vaja läheks kordustrukki, raamatu kasutajate ring laieneb jõudsalt.
- Üha sagedamini loeme-kuuleme teadmusloomele suunatud õppimisest: kaasaegne õppimine on uue teadmise loomine, mis ei piirdu olemasoleva omandamisega. Eestiski on nii teoreetilised teadmised kui nende praktilised rakendused olemas.
- Nii kutseõppeasutustes kui üldhariduskoolides koguneb kogemus õppija isiksuse arengu toetamisel ning isiksuse arengu toetamiseks tehtu seostamisel õpitulemustega. Sisehindamise raportid ja nõunike aruanded aitavad sellest kogemusest ülevaadet saada.

Kuidas edasi? Soovitan õpetajatel seostada õpiväljundid nii õppija isiksuse arenguga kui ainealaste oskustega ja teadmistega. Edasi toimetada lihtsa loogika järgi.

- Kirjelda, milliseid isiksuse arenguga seotud oskusi soovid oma õpilasel näha. Abiks võiks Sulle olla juba nimetatud raamat.
- Mõtle läbi, kuidas hinnata selliste oskuste olemasolu ja nende kujunemisvõimalusi. Siingi võib abi olla nii juba nimetatud raamatust kui ka teistest suurepärareset raamatutest mitmetes maailma keeltes.
- Rakenda meetodeid, mis soodustavad vajalike oskuste kujunemist, näiteks aktiivõppemeetodeid. Eestis on palju projekte ja kursusi, kus on jätkuvalt võimalik õppida aktiivõppemeetodeid.

Ja lõpuks väike vanaisade tarkus: „*Kui Sa ei suuda teha nii, nagu sooviksid, siis tee nii, nagu oskad, aga tee õiget asja!*“

* Ettekanne Eesti Haridusfoorumil Tallinna Tehnikaülikoolis 19. veebruaril 2010. aastal

TÕENDUSPÕHINE HARIDUSPOLIITIKA JA -PRAKTIKA

MEMO, 24.10.07

8. oktoobril toimus Lissabonis Euroopa Haridusnõukogude Võrgustiku (EUNEC – *European Network of Education Councils*) korraldatud seminar teemal „Tõenduspõhine hariduspoliitika“ (*Evidence-based education policy*). Seminari ideeliseks taustaks olid kaks publikatsiooni olulistelt rahvusvahelistelt organisatsioonidelt:

- Euroopa Komisjoni sekretariaadi töödokument „*Towards More Knowledge-based Policy and Practice in Education and Training*“ (SEC (2007) 1098)
- OECD aruanne „*Evidence in Education: Linking Research and Policy*“ (OECD/CERI (2007))

Seminari põhisisuks oli mõtteviisi muutmise vajalikkus hariduspoliitika, hariduspraktika ja haridusuuringute seoste mõistmisel.

Mida tähendab tõenduspõhine?

Tõendusel võib olla palju erinevaid vorme: praktiline kogemus ja selle hindamise tulemused, sõltumatu või tellitud teadusliku analüüsi tulemused, kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete uuringute tulemused, alus- ning rakendusuuringu tulemused, valdkonna statistika ja indikaatorid.

Kas tõenduspõhine ja teaduspõhine (eelistan seda mõistet teadmispõhisele kui adekvaatsemat vastet inglisekeelsele mõistele *knowledge*) on sünonüümid? Võiksid olla!

Kas tõenduspõhine ja teaduspõhine on sünonüümid? Ei pruugi olla!

Miks tõenduspõhine?

Keegi meist ei kujuta ette, et meditsiini või õigusemõistmise vallas võiks tegevus ja otsustamine olla mitte tõenduspõhine. Hariduspoliitikas ja -praktikas aga peetakse seda jätkuvalt üsna loomulikuks. Ja see ei ole kaugelki vaid Eesti probleem.

Euroopa Komisjon näeb haridusvaldkonna teadmusbaasi tugevdamises olulist vahendit Lissaboni eesmärkide (Euroopa Liit maailma kõige dünaamilisemalt muutuvaks ...) realiseerimisel.

Kuidas tõenduspõhine?

Tõenduspõhise (haridus-)poliitika ja (haridus-)praktika kontseptuaalseks taustaks on teadmuskontinuumi mudelit, kus kolme kogukonna:

- Uurijad
- Poliitikud
- Praktikud

koostöös toimub (peaks toimuma) kolm põhiprotsessi:

- Teadmusloome
- Teadmuse vahendamine
- Teadmuse kasutamine

Seejuures puudub üks-ühene vastavus kolme kogukonna ja kolme põhiprotsessi vahel. Kõik need protsessid toimuvad (peavad toimuma) seostatuna konkreetse sotsiaalse kontekstiga. Vaatamata mudeli näilisele lihtsusele täheldatakse pea kõigis riikides, kus tõenduspõhise otsustamise ja tegutsemise probleemi olulisus on teadvustatud, tõsiseid raskusi selle mudeli järjekindlalt ja terviklikult rakendamisel. Siit ka Euroopa Komisjoni teravdatud ja tulevikku suunatud huvi selle temaatika vastu.

Erinevate ühiskonnaelu ja majanduse valdkondade praktika on näidanud, et järjekindel tõenduspõhine tegutsemine kiirendab oluliselt innovatsiooniprotsesse selles valdkonnas. Tähelepanuväärne on järgmine võrdlustabel, mis iseloomustab teadmuskontiinuumi mudeli rakendamist erinevates valdkondades (*Knowledge Management in the Learning Society*, OECD, 2000):

	Kõrgtehnoloogia	Meditsiin	Haridus
Teadus- ja arendustegevuse kulutuste tase	Väga kõrge	Kõrge	Madal
Teadus- ja arendustegevuse kvaliteet	Kõrge	Muutuv	Madal
Teadmusloome edukus	Väga kõrge	Kõrge	Madal
Uue teadmuse vahendamise kiirus	Väga kiire	Kiire	Aeglane
Uue teadmuse rakendamise kiirus	Kiire	Muutuv	Aeglane

Loomulikult on hariduse valdkonna mahajäämus kõigis teadmuskloome, selle vahendamise ja rakendamise aspektides mingil määral seotud valdkonna keerukusega, sh sotsiaalsest ja kultuurilisest kontekstist põhjustatud seoste tõttu. Olulisem on aga see, et pikka aega on hariduse valdkonnas valitsenud arusaam, et tegemist on konservatiivse valdkonnaga, kus põhiline on tuginemine traditsioonidele ja intuitsioonile.

Järeldused

1. Kuni aastani 2009 kavatseb Euroopa Komisjon edendada liikmesriikide vahelist diskussiooni tõenduspõhise hariduspoliitika ja -praktika teemadel, et jõuda kokkuleppele võimalike üldiste soovitude osas
2. Täna ei paista Eesti selles valdkonnas mingil kombel (olulised algatused, uued programmid või institutsioonid jms) silma, sh ei ole meid Euroopa Komisjoni sekretariaadi töödokumendis praktiliselt kordagi mainitud
3. Kui Eesti on seadnud eesmärgiks liikumise teadmiste- ja innovatsioonipõhise ühiskonna ning majanduse poole, siis on iseenesestmõistetav, et ka erinevate eluvaldkondade, sh hariduse, poliitika ja praktika on tõenduspõhine
4. Oluliseks „pudelikaelaks“ teadmuskontiinuumi mudeli terviklikul rakendamisel (ja mitte ainult Eestis) on uue teadmuse vahendamine
5. Teiste riikide tõenduspõhise kogemuse ülevõtmisel peab olema ettevaatlik, sest kohaliku sotsiaalsesse ja kultuurikonteksti ei pruugi see sobida (samu tulemusi anda)
6. Olulisi hariduspoliitilisi algatusi (mida meil sageli reformideks nimetatakse) on otstarbekas väikeses mastaabis, st pilootprojekti või -projektidena enne frontaalrakendamist katsetada
7. Haridusuuringute riiklik programm, millest juba aastaid on räägitud kui vajalikust sammust haridusuuringute väljatoomiseks alafinantseerituse ja ebaolulisuse seisundist,

on tarvilik, aga mitte piisav tõenduspõhise hariduspoliitika ja -praktika süsteemi käivitamiseks. Viimatinimetatu peab saama oluliseks osaks terviklikust ja pikaajalisest haridusstrategiast

8. Tõenduspõhise hariduspoliitika ja -praktika süsteemi oluliseks osaks on hindamine ja hindamiskultuur. Selles protsessis tuleb alati eristada sise- ja välishindamise aspekti, mis läbib nii indiviidi, organisatsiooni (sh õppeasutuse) kui ühiskonna tasandi.
9. Nii eesmärgipüstituse kui hindamise aluseks on väärtussüsteem. Seetõttu tuleb alati esmalt kokku leppida või vähemasti teavustada need põhiväärtused, millest lähtutakse eesmärgi või eesmärkide püstitamisel ja tulemuste hindamisel.

Koostas: Olav Aarna

MIDA SOOVITAS ALEKSANDER ELANGO?

Peep Leppik, pedagoog-metoodik, *Ph.D.*

Autoril oli õnn mõned aastad enne Aleksander Elango (1902–2004) lahkumist Elysoni väljale olla lühikeses kirjavahetuses selle legendaarse Tartu ülikooli pedagoogika õppejõuga, kes oma nappides kirjaridades andis ka kasulikke nõuandeid-soovitusi. Kord rõhutas ta, et lugedes ja kasutades erinevate teadlaste uuringuid tuleks üles leida need, kel midagi on olnud meile öelda ja kelle töödel on jääv väärtus. Kuldsed sõnad!

Püüdes haarata tänapäeva kasvatusteaduslikku kirjandust kasvõi meie emakeeles (millest küll suur osa on tõlkeramatud), satub tavaline inimene hätta – maht on suur ja sellest väärtusliku (Elango mõistes) välja sorteerimine käib tavainimesele (ka õpetajale) kindlasti üle jõu. Tundub, et ka doktorikraadiga inimesed ei tule alati sellega toime. Toon siin alati näiteks, kuidas **Rootsi pedagoogikadoktorid** olid 1960ndate algul nagu pimedusega löödud, hakates Rootsis levitama vabakasvatuse põhimõtteid. Heites kõrvale teaduse, asuti **ideoloogilisele teele** - sotsiaaldemokraatlik mõttelaad (kõigil olgu maailmas hea elada) toodi isegi pedagoogikasse ja kooli, kus peaks õppetöö käigus toimuma just vastuolude ja raskuste ületamine.

Meiegi **noorte teadlaste** artiklitest on küllalt neid, kus viidatakse vaid internetiaadressile või mõnele oopustele 21 sajandist. Kitsas teaduses võiks see nii ka olla, kui ainult kogu teema käsitleks toetuks varasematele fundamentaaluuringutele (eriti kasvatusteaduses). Lapse (vaimse) arengu põhjalikud uuringud toimusid valdavalt juba 20. sajandi 1. poolel. Neid ei tohi kunagi eirata. Olen ülimalt üllatunud, et suur osa töötavaid õpetajaid ei tunne näiteks Jean Piaget, Jerome Bruneri, Lev Võgotski, Richard Atkinsoni, Leon Kamini, Pavel Simonovi, James Gibsoni, Benjamin Bloomi või isegi Edward Thorndike'i uuringuid. Aga ka kodumaise teaduse säravad tipud Juhan Tork, Juhan Sõerd ja isegi Endel Tulving ning Jüri Allik on päris sageli tundmatud - !? Miks need teadlased on inimese (*resp* lapse) psüühika ja tema arengu mõistmisel ülitähtsad? – Nende uuringuid tundmata on raske tõeliselt õpetajatööd teha.

Prantsuskeelsest Šveitsist pärit **Jean Piaget** (1896–1980) on siiani kõige põhjalikumalt uurinud oma instituutides lapse vaimse arengu kulgu, selle etapilisust ja mõjutegureid. Kui lasteaednik, algklasside õpetaja, vastava õppekava koostajad, õpikute autorid, metoodikud jne tema uuringuid ei tunne, siis on lihtsalt võimatu arukalt ning tulemusrikkalt töötada.

Harvardis, Oxfordis ja NYs leiba teeninud **Jerome Bruner** (s. 1915) on läbi töötanud mõistete küsimuse, mis inimesel alates imikueast kuni doktoriväitekirja kaitsmiseni maailma mõistmise ning mõtlemise alus. Aga Eesti kooli nõrk koht. Nagu ka õppija enda aktiivne

mõttetegevus seoses õppimisega – selleta ei kujuta Bruner õpitegevust ette. Sama rõhutas muide meie oma **Johannes Käis** juba 1920-30ndatel aastatel..

Kõike ei tule ainult mõista vaid palju tuleb salvestada ka püsिमälus. Nende protsesside keerukuse olemust selgitab väga selgelt energiline **Richard Atkinson** (s. 1929), rõhutades, et ellu ei pea neid uurimistulemusi viima psühholoogid. Lisagem - see on eelkõige õpetajate asi (kas nad vaid oskavad?). Mälus salvestatud teadmisi kasutame ju mõtlemisel. Muide, **teaduse viimine praktikasse on kogu maailmas (ka koolis) tõsine probleem**, sest vajab mõlema põhjalikku tundmist, aga neid inimesi on kõikjal vähe...

Lapse arendamise suuri võimalusi pärast sündi pani ulatusliku võrdlusmaterjali põhjal tähele Princetoni ülikooli professor **Leon Kamin** (s. 1927). Aga meie ajame Eestis asju nagu poleks tema, Richard Lewontini ja Steven Rose'i töid maailmas olemaski. Ka lastevanematele pakutakse tühiseid anglosksi kommertspedagoogika tõlketekste. Miks see nii on?

Inimese kui psüühilise olendi toimimise muudavad keeruliseks tahtelega väga raskesti alluvad emotsioonid ja motivatsiooniline maailm. Meil reipalt kõlavad hüüatused – olge rõõmsad, olge positiivsed! jne – on veidralt kui süveneda akadeemik **Pavel Simonovi** (1926–2002) ülihuvitavatesse uuringutesse. Tema raamatud emotsionaalsest ja motiveeritud ajast on praegu väga populaarsed ka Läänes.

Lugeses **Edward Thorndike**'i 1905. aastal ilmunud raamatut „Psühholoogiale tuginevad õpetamise printsiibid“ tundub, et see on kirjutatud tänapäeva Eesti tarvis. Thorndike seadis seal eesmärgiks **panna pedagoogika teaduslikule ja praktilisele alusele** – teaduslikule selles mõttes, et kõitvate teooriate asemele tulevad kontrollitud faktid, ning praktilisele selles mõttes, et teadvustada teadmisi-oskusi, mis on vajalikud igapäevases pedagoogilises töös. Raske on 105 aastat hiljem paremini väljenduda. Olen näinud, kuidas mõnigi noorema põlvkonna esindaja kirtsutab mõne vana uuringu puhul nina, ehkki tal endal pole välja pakkuda midagi peale „kõitva teooria“, mil puudub kahjuks tõsine vundament – kõik olgu moodne - paraku väliselt.

Tõttõelda **puuduvad** meil Eestis koolis juba pikka aega **tõsised uurimistööd** kasvõi didaktika vallas, põhiliselt on tegemist sotsioloogilist laadi küsitlustega – saame teda vaid inimeste hoiakuid. Me lihtsalt **arvame**, et nii või teisiti on õige teha. Arvamusedki ei toetu psühholoogiale, kriitikat näiteks arvuti ülemäärase kasutamise kohta koolis ei taluta, kuigi selle kohta on olemas juba tõsiseid uurimusi (T Fuchs ja L. Wössmann (2004 ja 2005).

Selle juures on lausa hämmastav, et meie raamatupoodides seisab meie oma **Jüri Alliku** võluv raamat psühholoogia keerukusest, mis elegantselt aga tõsiteaduslikult ühendab kõige kaasaegsemad psühholoogiauuringud aastakümnete vanuste fundamentaaluuringutega. Miks me samal ajal vaimustume kahtlastest teooriatest ja õpetamisvõtetest. Kommertsmaailma vastu aitab ju teaduslik mõtlemine...

* * *

Just nii arutlesin Innoestonia aastakonverentsi ühes väikeses saalis reedel, 13. novembril 2009 aastal Tallinnas. Väsimatu **Madis Linnamäe** juhtimisel osales ka B.G. Forseliuse Selts siin tänase Eesti haridus- ja õpetamisprobleemide arutelul.

On alati suur oht, et uudsusetuhinas unustame vana ja usaldusväärse ning arvame, et edasiviiv on ainult see, mis täna-homme välja mõeldud-pakutud. Ehkki *IQ* (arukuse näitaja) ei ole tänastel inimestel kõrgem kui aastakümneid tagasi ja mõneski osas jääme psüühiliste olenditena oma eelkäijatest mahagi. Miks oleme siis nii tihti pööranud selja omaaegsetele fundamentaaluuringutele, olles seetõttu ka abitud oma igapäevatöös?

Lühendatult: Õpetajate Leht, 11. detsember 2009

KIRJANDUSRAAL – KELLELE JA MILLEKS?

Heily Soosaar, Merle Pindmaa, Kaja Kasak
Nõo Realgümnaasium, Nõo Põhikool

Esmapilgul on raske kaht täiesti erinevat sõna – „kirjandust“ ja „raali“ – sobitada, sest üks on pärit humanitaaria, teine pigem reaali- või infotehnoloogia valdkonnast. „Kirjandusraal“ võib olla tõlgendatav ka kui kirjanduse rajal (luuleliselt siis „raal“) olemine.

Tegelikkuses aga on just tähenduslik kirjanduse ja raali sümbioos. Nimelt peitub konkursi Kirjandusraal nime taga arvutipõhiste õppematerjalide loomise võistlus, kus õpilased

võtavad üksteiselt mõõtu kirjanduslike kodulehtede loomises ja esitlemises. Tänu neile tublidele lastele muutub õpetajate elu kergemaks ja kaaslastele tunnid huvitavamaks.

Projekt Kirjandusraal sai alguse 2006. aasta kevadel, mil meil Nõo kooli õpetajatena tuli idee integreerida kirjanduse ja arvutiõpetuse aineid. Et kasu oleks teistelgi, jõudsime õppematerjalide konkursi ideeni, millest kasvaski välja Tartu linna ja maakonna 9.-12. klasside õpilastele eesti kirjanduse arvutipõhiste õppematerjalide koostamise konkurss. Ettevõtmise eesmärgiks on integreerida õpilaste arvutiõpetuse- ja kirjandusalaseid teadmisi, tekitada ja süvendada noortes huvi kaasaegse eesti kirjanduse vastu ning innustada noori lugema ja loetut reflekteerima. Oluline on ka õpetajate innustamine oma tundides rohkem infotehnoloogilisi vahendeid kasutama, sest nii on materjali käsitlemine huvitavam. Sageli aga jääb uuenduslik lähenemine eesti kirjanduse puhul õppematerjalide vähesuse tahta. Kirjandusraali tööd aitavad seda pöuda natukenegi leevendada: paremate tööde lingid on kättesaadavad Koolielu veebileheküljel.

Kui esimesel konkursil võistlesid vaid Tartu maakonna ja linna õpilased slaidiesitluste loomises ja lõppvooru kutsutud ka oma töö esitlemises, siis järgmisel, 2008. aastal, olid võistlustules juba 23 võistkonda üle Eesti ja vanusepiir hõlmas lisaks 8. klassi. Kuna võistlustööde tase oli kõrge, otsustasime järgmisel korral kuulutada välja juba veebilehekülgede loomise konkursi: sel juhul on arvuti kasutamise võimalusi rohkem ja ka väljund kindlasti sisukam ja huvitavam. Selles me üldiselt ei kahelnud, et lapsed saavad ülesandega hakkama, kuigi töö maht ja raskusaste on eelmise konkursiga võrreldes märksa suurem. Et aga juhendajatele tuge pakkuda, korraldasime koos Tiigrihüppe sihtasutusega nii Tallinnas kui Tartus vastava koolituse. 2009. ja 2010. aastal oligi ülesandeks koostada kirjaniku elu ja loomingut tutvustav veebileht, mis oleks kasutatav õppematerjalina. Veebilehe vahendid annavad võimaluse lisaks suurele materjali- ja viitekogule luua ajatelgi, mitmesuguseid erinevaid tekstiga seotud ülesandeid, ristsõnu, puslesid, mängu ja muud huvitavat. Kui 2009. aastal oli võistlejaid küll natuke vähem – osales 19 võistkonda –, siis 2010. aastal oli neid juba 34.

Eriti hea meel on selle üle, et veebilehti eesti kirjanike kohta tegid mõlemal aastal ka Narva venekeelsed noored ja kui esimene kord oli veebileht venekeelne, siis sel aastal kasutati nii vene kui eesti keelt. Kirjanikud, kelle kohta on olemas õpilaste koostatud veebilehed, on L. Tungal, H. Runnel, M. Heinsaar, K. Kender, L. Hainsalu, H. Nõu, T. Önnepalu, L. Kunnas. Ürituse kordaminekul on suure panuse andnud žürii, kelle tuumikusse kuuluvad HTMi keeletalituse peakspert Riina Reinthal, Koolielu aineekspert Tiia Niggulis; arvutigraafika spetsialist ja Eesti Lennuakadeemia arendusprorektor Kaido Kasak ja Kambja Ignatsi Jaagu Kooli direktor Enn Liba. Kaks žürii liiget (tegevõpetaja ja kirjanik) vahetuvad igal aastal. Ürituse rahastajad ja toetajad on olnud Haridus- ja Teadusministeerium, SA Tiigrihüpe, Nõo Realgümnaasium, Nõo Põhikool ja Eesti Emakeeleõpetajate Selts.

KOHTUMISED VIRTUAALRUUMIS

Lembit Jakobson, Unipiha Algkooli õpetaja

Tänapäeva lapsed üllatuvad harva. 25. märtsil 2009 toimunud videokonverents, kus Unipiha Algkooli lapsed said vestelda oma eakaaslastega Austraaliast, Indiast, Keeniast, Tšehhist ja Inglismaalt, suutis seda siiski teha.

„Hallo! Minu nimi on Indrek ja ma olen pärit Eestist,“ ütleb Unipiha 4. kl. poiss soravas inglise keeles, kui järg tema kätte jõuab. „Milline ilm teil on? Me tulime just suusatamast.“ Pärast plokkflöötidel esitatud „Kevadelaulu“ plaksutavad teiste maade lapsed Unipiha omadele.

Edasisest vestlusest selgub, et Indias on praegu +45 kraadi. „Küll seal oleks praegu mõnus olla,“ arvab Jasper (3. kl).

Kui järg Inglismaa kätte jõuab, hüüavad lapsed: „Vaata! Vaata! See õpetaja käis meie koolis.“ Märtsi alguses Tartus toimunud ESP (European Schools Project Association) konverentsist osavõtnud Unipiha kooli külasthanud õpetaja Colette Cotton oli just see, kes tegi ettepaneku osaleda kahe nädala jooksul kodukoha ilmavaatlustes ning korraldada hiljem selle kohta videokonverents.

Järgmisel päeval kirjutavad Unipiha lapsed oma päevaraamatusse: „Meile meeldis see, et saime rääkida nii kaugete maadega ja teha seda kõikidega ühekorraga.“

Õhtul õpetajatele saabunud meilis kiitis Colette meie laste suurepärasest inglise keele oskust ning plokkflöödimängu: „See oli absoluutne *hitt!*“

Videokonverentsi erinevate maade laste vahel neile huvipakkuvatel teemadel kavatsime Lõuna-Inglismaal asuva St. Mary algkooliga korraldada ka edaspidi.

NB! Värvitahvel!

HEA KOOL – VÕRDSED VÕIMALUSED. KONVERENTSIST KORRALDAJA PILGU LÄBI

Marika Prave, Jõgeva Vallavalitsuse haridus- ja kultuuritöö peaspetsialist

26. märtsil toimus Jõgeva vallas Kuremaa lossis rahvusvaheline hariduskonverents „Hea Kool – võrdsed võimalused“, mille ettekandeid jälgis arvukas kuulajaskond.

Konverentsi korraldamise mõte tekkis eelmise aasta maikuu peale naasmist rahvusvaheliselt haridustöötajate seminarilt Rumeenias. Mitmete kolleegidega erinevatest Euroopa riikidest arutasime võimalike tulevikuprojektide üle ja sõelale jäid kaks teemat: õpilaste ja õpetajate käitumisharjumused ning andekad lapsed lasteaias ja koolis, nende märkamise ja nende tegelemine.

Ühtlasi vajab rohkem lahtimõtestamist Jõgevamaa arenguvisioni „Hea maakond“ üks alavision – Hea kool. Rahvusvahelise konverentsi korraldamise ideega tulid kaasa Jõgeva valla, linna ja maakonna juhid nii konverentsi korraldamisel kui ka rahastamisel.

Konverentsi pealkiri „Hea Kool – võrdsed võimalused“ sündis korraldustoimkonna esimesel kokkusaamisel. Seejärel arutasime läbi teemad ja võimalikud lektorid.

Konverentsiga näitasime üles huvi ja vajadust kaasa rääkida hariduse jaoks olulistel ja päevakohastel teemadel. Ettekanded jagunesid kolme teemaplokki: hariduse juhtimine, õpetajate ja õpilaste käitumisharjumused ning andekas laps lasteaias ja koolis. Kõnelejad valisime sellised, keda oleks huvitav kuulata nii erialainimestel kui ka laiemal üldsusel.

Juhtimise teema avas Tallinna Tehnikaülikooli doktorant, psühholoog ja suhtlemistreener Anu Virovere ettekandega “Juht kui liider” Ettekande teesid mõtestasid lahti liidri ja juhtimise olemuse. Toon siinkohal ära mõned meelde jäänud mõtted Anu Virovere ettekandest: „Me ei saa liider olla ükski. Meie järel peavad olema järgijad, järeletulijad. Liidri käest õpitakse, tema väärtushinnangud võetakse omaks. Tavaliselt tahame minna selle inimese järgi, kes kiirgab energiat. /.../ Iga kool peaks eristuma teistest koolidest. Tal peab olema oma nägu. Oma visioon. Võibolla on see “koolijuhhi nägu”? /.../ Eesti õpilaste PISA ja TIMS testide tulemused on väga head. Aga meie laste rahulolu, õnnetunne seonduvalt kooliga? Need jätavad kahjuks soovida. Meie kasvatusväärtused on, et laps oleks edukas. Meie lapsevanemad on direktiivsed, räägivad vähe tunnetest. Samas pööravad meie põhjanaabrid sellele hoopis suuremat tähelepanu. Kiitus ja edutunne hoiavad üleval positiivset enesehinnangut.“

Utsikteni Gümnaasiumi direktor Carl-Göran Strutz Jõgeva sõprusvallast Dalse Edi (Rootsi) rääkis oma ettekandes “Kooli juhtimine kvaliteedi arengu suunas” miks on vajalik kooli hindamine? Mis teeb koolist hea kooli? Kuidas me teame, et meie kool on hea kool? Ta peatus lähemalt hindamisringil. Sellel, kuidas nende kool alustas sisehindamisega 10 aastat tagasi ja kui pessimistlikult suhtusid sellesse õpetajad siis ja kui mõistvalt suhtuvad õpetajad praegu. Ta rõhutas, et ükski kool ei tohi karta muutusi ja läbi nende hindamismehhanismide selgub tõde: milliseid muutusi ja kui kiiresti on vaja teha. Kooli hindamiseks on spetsiaalsed küsimustikud, mida täidavad nii õpilased, lapsevanemad, õpetajad kui ka kooli juhtkond kevadel ühe nädala jooksul ja selle põhjalik analüüs toimub suve lõpus. Analüüs ja arutelu tekitavad koolis ja lastevanematega usalduslikkuse õhkkonna. Järgmisel õppeaastal püütakse arvestada, järgida sellest kokkuvõttest saadud suuniseid, tulemusi. Raport sellest läheb omavalitsusele ja riiklikule kooliametile ning haridusministeeriumile Stockholmis. C.-G. Strutz rääkis pikemalt veel samal teemal järgmisel päeval töötoas Jõgeva Ühisgümnaasiumis. Tema kolleeg Camilla Adler viis järgmisel päeval läbi Utsikteni Gümnaasiumi puudega õpilaste osakonna töö tutvustuse Kiigemetsa Kooli õpetajatele ja juhtkonnale.

Viljandi maavanem, praegu Haridus- ja Teadusministeeriumi asekancler, Kalle Küttis esitas tuli hingelise ettekande teemal “Helesinine unistus tugevast põhikoolist” Lektori esitatud küsimused, kas gümnaasium on 1.–12. klass või 10.–12. klass, müüdid koolikorralduses, miks vajab Eesti koolikorraldus muutusi, millised oleksid nn puhta gümnaasiumi eelised praeguse gümnaasiumitüübi ees ja milline mõju võiks sellisel uut moodi gümnaasiumil olla põhikoolidele, miks ollakse muutuste vastu ja kuidas muutusi ellu viia? olid tema enda poolt väga hästi vastatud ja haarasid kogu saalipubliku kaasa mõtlema ning esimese teemaploki lõpp pälvis kõige suurema aplausi.

Õpetajate ja õpilaste käitumisharjumustest rääkis esimesena Leideni Ülikooli (Holland) haridusteooria magistrant Hans Piederiet teemal “ Kuidas tagada võrdsed võimalused koolis kõigile õpilastele?” Ettekandes kirjeldas ta Hollandi projekti “Deltaplus”, millesse oli kaasatud 54 algkooli Rotterdamist. Lapsed olid vanuses 4–12 aastat. Projekti põhieesmärk oli arendada laste oskusi põhivaldkondades – hollandi keeles lugemine, matemaatika ja sotsiaalsed oskused. Ettekanne oli pühendatud just sotsiaalsete oskuste arendamisele ja parendamisele. Kuidas paremini ületada lõhet kooli ja kodu vahel, laste vajaduste ja kooli nõudmiste vahel, õpetajate ja õpilaste vahel. Lastel on ju teised huvid ja vajadused kui täiskasvanutel. Kuidas nende lõhede ületamisega saaks kool, direktor, õpetaja paremini toime tulla. Hans Piederiet rõhutas, et õpetaja peab suutma õpilast mõjutada. Ta on protsessi juht ja põhitegur tulemuse saavutamisel. Kui õpetajal tekib õpilasega probleem, mingi lahkeli või konflikt, siis on kooli nõustaja esialgu see, kes kuulab ja nõustab õpetajat. Arutatakse ja pakutakse välja milline meetod toimib, hiljem toimub probleemile lahenduse leidmine juba koolisiselt. Õpetajad arutavad kolleegi probleemi ja pakuvad-leiavad lahenduse. Hans Piederiet tutvustas ka adaptiivtunni mudelit, mille osas toimus põhjalikum

tutvustus ja arutelu järgmisel päeval töötoas Jõgeva Ühisgümnaasiumis. Ta rõhutas, et sellised tähelepanuhäirega õpilased ei õpi läbi harjutamise, vaid läbi juhendamise. Vahel ei saa õpilane aru, mida ta peab tunnis tegema ja seega peab õpetaja andma õigeid juhiseid. Hans Piederiet rõhutas, et nende projektis osalenud õpilased jõudsid oma algsetelt õpitulemustelt keskmisele tulemusele lisaks kõigele läbi hea koolikliima. Holland on tema arvates Euroopas riik number üks hea koolikliima osas, mis võrdub heade õpitulemustega.

Psühholoogia magister ja mitmete kõrgkoolide lektor Toivo Niiberg rääkis oma ettekandes “Käitumisviisid, mida õpetaja peaks vältima” õpetajate käitumisest õpilaste pilgu läbi, mille aluseks olid mitme aasta üliõpilaste magistritööd. Lisaks ettekandele tuletas ta kuulajatele meelde, et tunnustada ja laita tuleb inimese tegusid, isiksus tuleb rahule jätta. Koolile hinde annab aga see, mis on kooli õpilastest saanud 10–15 aasta pärast.

Tartu Forseliuse Gümnaasiumi inglise keele ja meedia õpetaja, „Noored Kooli“ programmis osaleja, Lauri Tankler oma ettekandes “Kuidas hinnata õpetajate käitumist?” rääkis õpetajast ajakirjanduse ja üldsuse pilgu läbi. Ta tõi välja, milline on õpetajate endi võimalus kuvandi loomisel õpetaja elukutsest rääkides, kirjutades ja mida võiksid haridusasutused ise ära teha õpetajast parema imidži loomisel. Näiteks: Kui märts on Hea Teeninduse Kuu, siis oktoober võiks olla näiteks Hea Õpetaja Kuu. Õpetajat tuleb rohkem kiita (seda saavad ja peavad ka õpetajad ise tegema). Vajalik on õpilaste kvalitatiivne tagasiside “heale” õpetajale. Vaja on tähelepanu pöörata õpetaja iseloomuomadustele õpetusoskuste kõrval.

Teemaploki „Andekas laps” esimeseks lektoriks oli Limericki Ülikooli magister Mary Flanagan Irimaalt teemal “Pere kui kõige olulisem õppimiskoht” Ta tutvustas koos oma kolleegi Clare Sheahaniga pereõppe olemust ja võtmeseisukohti. Lapsevanemad on esimesed ja kõige olulisemad õpetajad oma lapsele. Kodu on väga mitmekülgne õppimise koht ja lapsevanemate osavõtt oma lapse õpetamisel on mitmeid kordi tähtsam ja olulisem kui ükski teine faktor. Vanemate ja laste osalemine erinevates pereõppekeskuse programmides on Irimaal tasuta. See raha arvestatakse inimeste maksudest. Järgmisel päeval viisid mõlemad lektorid läbi töötoa pereõppest 0–7-aastaste laste õpetamiseks Jõgeva linna ja valla lasteaedade õpetajatele Jõgeva lasteaias „Rohutirts”

Jõgeva Ühisgümnaasiumi keemia- ja informaatikaõpetaja-metoodik Neeme Katt tutvustas oma ettekandes “Õpilaste uurimistööd” lähemalt uurimistöö koostamise olemust ja vajalikkust, õpilaste uurimistööde läbiviimist ja tulemusi Jõgeva Ühisgümnaasiumis.

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste doktor, Tartu Ülikooli Teaduskooli direktor Viire Sepp rääkis oma ettekandes “Hea kool andekatele on hea kool kõigile” lähemalt teemal, mis on andekus, andekuse liigid, loovus, õpistiilid, loovust arendav õpetaja, kuidas õpilast motiveerida, andekate arengut stimuleerivad meetodid. Viire Sepp arvas, et andeka õpilase puhul on klassikursusest ülehüppamine nooremates klassides õigustatud. Muidu lähevad lapsed laisaks. Koolid võiksid teha koostööd, et sellise hea õpetaja, uurimistöö juhendaja (näit. Neeme Katt'i) juures saaksid käia ka teiste koolide head ja andekad õpilased. Tartu Ülikooli Teaduskoolil on plaanis käivitada lähitulevikus andekate laste tugikeskus. Viire Sepp rõhutas, et hea kool on see, kus aitame õppijal:

- Tunnetada oma võimeid (enese-efektiivsuse suurendamine).
- Näha õppimist isiklikult tähendusrikkana (seotus tema huvi ja tulevikuvisioniga).
- Mõista, et edu on võimalik.
- Arendada eneseregulatsiooni strateegiaid (õpioskused, ajakasutus, isiklikud standardid, eneseanalüüs).

Koolidele soovis ta julgust ja loovust õppekava paindlikumaks muutmisel.

Inimesed, kellega konverentsi ajal või järgselt olen saanud vestelda, on andnud positiivse ja tunnustava hinnangu. Meie ise saime konverentsi korraldades aga hindamatuid kogemusi.

Kõigi lektorite ja teemade ning esitluste kohta leiab põhjalikumalt infot Jõgeva valla veebilehelt www.jogevavv.ee „Hariduskonverents 2009” alt.

Täna kõiki konverentsi toimkonna liikmeid, moderaatorit ja kes nõu ning jõuga olid abiks selle haridussündmuse õnnestumisel ja töörühmade läbiviimisel: Vahur Kukk, Monika Maasing, Helle Kajaste, Erki Teder, Margus Kask, Heiki Sildnik, Aime Meltsas, Ergo Prave, Krista Noorkõiv, Rita Sildnik, Raul Orav, Rain Sirel, Sirje Kalev, Indrek Kalev, Vello Pütsep, Raul Rääsk, Enn Kurg, Maive Kase, Liivi Noodla, Jüri Toit, Aivar Kokk, Saima Kalev, Arvo Sakjas, Viktor Svjatõšev, Ants Prii, Toivo Tõnson, Ants Orgulas, OÜ ART Konverentsitehnika ja tõlgid Mall Tamm ja Irina Petrova, Kõnnujõe Talu toitlustajana, Maret Oja ja Jõgeva Gümnaasiumi noorte meeste ansambel, Ingrid Orgulas ja Siimusti LAK lastekoor.

Täna konverentsi toetajaid: Jõgeva Vallavalitsus, Jõgeva Linnavalitsus, Jõgevamaa Omavalitsuste Liit, Hasartmängumaksu Nõukogu, Jõgeva Maavalitsus, SA Kuremaa Turismi- ja Arenduskeskus, lektorite asutused, organisatsioonid, konverentsil osalejad.

TEE OMA LAPSEST ROBOT. HEA MÕTE! Töökindel haritus või iseseisva mõtlemise võime?

Roone Roost, eliitkooli vilistlane

Roone Roost soovib lapsevanematel järele mõelda, enne kui nad oma võsukest iga hinna eest eliitkooli toppima hakkavad. Tegelikult ei pruugi vastata ootustele.

Järgnevad read on teile, kallid lapsevanemad, kes te vaatate oma võsukeste ümmargustesse silmadesse ja mõtlete, et jah, nüüd peab ta ära kammima, lugema õpetama ja eliitkooli toppima, et siis saaksin oma sõprade ja sõbrannade ees püstise ninaga seletada, et minu laps õpib eliitkoolis ja saab sealt muu hulgas häid kontakte, et tulevikus olla üliedukas. Mis kontakte? 16-aastaseid joodikuid, kellel on rikkad vanemad?

Minu eesmärk on panna teid järgnevate ridadega veidi mõtlema, millist inimest te oma miniversioonist kujundada tahate, ja vaatama kaugemale eliitkoolide läikivatest fassaadidest. Uskuge mind, kui ütlen teile, et tegelikult ei pruugi olla nii idülliline, nagu oodanud olete.

Idee poolest on kool koht, kus inimene õpib mõtlema, maailma vaatama ja ümbritsevast aru saama, nägema kaugemale näilisest. Eliitkool peaks sama põhimõtet järgides olema koht, kus inimesehakatis õpib olema töökam, edukam ja vabamalt mõtlev inimene kui mis tahes teisest, n-ö tavakoolist väljunu. Tavaliselt aga ta seda ei ole. Eliitkool keedab suure osa noorte ajud lihtsalt kisselliks, tekitab neile võltsillusioone ja päris kindlasti ei pane neid oma peaga mõtlema.

Eliitkoolid on enamikus kamba snoobide juhitud orjavabrikud, kes ei mõtle väljaspool aktsepteeritud tõesid ja kes suudavad kenasti hoida nähtaval seda jama statistikat riigieksamitulemustest.

Mind taheti ühest eliitkoolist välja visata sellepärast, et ma hakkasin mõnede arvates seda statistikat kõigutama. Et äkki ma viin numbrid allapoole, sest siis oleks ju veidi keerulisem tulevikus lastevanematelt väljapressimist õigustada. Kas see viimane tuli nüüd üllatusena? Eliitkoolide üks elitaarsuse aspekt on kooli juhtkonna ja lapsevanema vestlus, mille käigus vanem kuuleb varem või hiljem lauset: “Näete, siin on meie kontonumber, vaatame, palju te

olete nõus meie kooli arengusse panustama, ja siis mõtleme, kas leiame ka teie lapsele oma institutsioonis koha.”

Mõttele, kas sa tahad, et sinu võsukene oleks tulevikus haritud inimene või intelligentne inimene, sest minu meelest on neil kahel suur vahe.

Tõsi, meie ühiskond armastab haritud inimesi. Iga ühiskond armastab haritud inimesi. Haritud inimesed on mõnusalt usaldusväärsed, nad on töökindlad ja nad teavad, mida tegema peavad. Nad mõtlevad ja funktsioneerivad, aga nad mõtlevad täpselt nii palju, et funktsioneerida oma valdkonnas. Haritud inimestele meeldib rutiin ja turvatunne, mida pakub süsteem, mida nad ise iga päev kaheksast viieni käigus hoiavad.

Haritud inimesed ei küsi küsimusi, nad langetavad valikuid. Valikuid, mis on ette antud – keda valida, mida süüa, kas liisida Honda või Toyota – selliseid valikuid. Kõlab hästi? Jah, meil on ju tarvis valikuid ja kindlustunnet ja turvalisust. Me kardame ise otsustada, kardame olukordi, kus on probleem, aga etteantud valikuid ei ole. Just sellepärast on igal pool hinnas haritud inimesed ning koolidelt nõutakse aina rohkem ja rohkem haritud inimesi. Inimesi, kes oskavad teha hästi oma tööd, aga mitte inimesi, kes suudavad kriitiliselt mõelda ja küsida.

Ühiskond, mis koosneb peamiselt lihtsalt haritud inimestest, ei oska tahta eriti midagi. Raha võib-olla. Aga need inimesed, kes seda ühiskonda varjatult juhivad, ei taha liiga palju intelligentseid inimesi. Intelligentse inimesega on raskem manipuleerida, ta on skeptilisem. Intelligentset inimest ei huvita niivõrd turvatunne, kuivõrd areng, progress. Haritud inimene hoiab süsteemi töös, intelligentne inimene kipub seda parandama, arendama, loobuma sellest siis, kui ta näeb, et see on mäda.

Minu isiklikud mälestused eliitkoolist on värvikirevad. Näiteks oli üks minu õpetaja selline naisterahvas, kes võinuks vabalt juhtida Lõuna-Ameerika narkokartelli, kuid millegipärast otsustas ta pedagoogiks hakata. Ta õpetas ainet, kus, võiks arvata, on esmatähtis arendada õpilase iseseisvat mõtlemist. Millegipärast oli aga näiteks minu kirjatööde peal tavaliselt rasvane punane joon, mida illustreeris kommentaar “vale mote” Mis mõttes “vale” mote? Lisaks kuulsin veel, et olen “Eesti Vabariigi allakäigu põhjus”

Teine asi, mis mulle ajudele käib, on vormiriietus. Päris paljud eliitkoolid armastavad riietada oma õpilasi triiksärkidesse, nad lisaksid koolisümboolika ka aluspükstele, kui saaksid. Ma ei kujuta ette, et tahaksin lapsevanemana maksta raha selle eest, et mingi läikiv maja toodaks ühtemoodi mõtlemaid ja ka ühesuguse välimusega roboteid.

Kui üks selline kool hakkas rajama spordihoonet, küsiti selleks kõikidelt lapsevanematelt raha. Lapsevanemad muidugi andsid, sest nad tahtsid saada paremaid tingimusi oma väikesele koopiale. Reaalsuses hakati seda spordihoonet aga ehitama kaks aastat hiljem ja vilistlastele lubatud sportimisvõimaluste asemel elutseb seal nüüd Statoili kontor.

Küll aga käis direktor oma perega reisil, sai uue ametiauto ning soetas uue korteri. Nende kahe asja vahel ei pruukinud tingimata seost olla, kuid tol ajal tundus see koolijuhtide retoorika taustal veider. Mulle vähemalt.

Lapsed ei vaja mingit edevat maja, mõttetuid kulinaid ja tühje hüüdlauseid, et oma kooli kirjeldada. Lapsed vajavad õpetajaid, kes ei õpetaks neile mitte ainult matemaatikat, keeli, füüsikat ja ajalugu, vaid mõtlema, küsima elementaarset küsimust «miks?», arenema. Matemaatika, keemia, kirjandus, ajalugu – need on lihtsalt tööriistad, et osata küsida “miks?” Minu, eliitkooli lõpetanu sõnum teile, lapsevanemad, on, et otsige oma lapsele kool, kus neid peale töötamise ka mõtlema õpetatakse

Autori sulest on ka ilmunud vestekogumik “Mis sul Viga on”

Postimehe toimetuse loal: Postimees, 19.03.2010; www.postimees.ee/?id=239006 näitas 355 kommentaari.

STUDIA FORSELIANA

LooMa

Projekti “LOODUSAINETE JA MATEMAATIKA INTEGRATSIOONI KAVA JA ÕPETUSE MITMEKESISTAMINE (LooMa)” viib ellu Paide Gümnaasiumi õpetajate töörühm, kelle tegevust rahastab Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus INNOVE meetme “Kooli poolelijätmise vähendamine, haridusele juurdepääsu suurendamine ning õppe kvaliteedi parandamine” kaudu.

LooMa projekti eesmärgiks on põhikooli õpilaste erihuvide suurendamine ja loovuse arendamine loodusainete ja matemaatika õpetamise metoodika mitmekesistamisel ja sidumisel igapäevaeluga. Loodusaineid ja matemaatikat saavad 7.–9. klassi õpilased aktiivselt õppida nii klassitunnis kui õues, matkadel, õppekäikudel, tehes vaatlusi ja praktilisi uurimistöid. Toimuvad loovust arendavad loovuse e. LooMa päevad, maastikumäng, konkursid ja näitused. Oma vaatluste ja uurimistööde tulemusi saab igäüks tutvustada kooli- ja piirkondlikel konverentsidel. Valmivad mitmed väliõppepaigad. Kogemusi vahetavad Järvamaa ja Põlva maakonna koolide õpetajad ja õpilased, Reykjaviki Armula kool Islandilt ning Tartu Ülikooli Loodus- ja Tehnoloogiateaduskonna üliõpilased.

31. märtil 2010 toimus LooMa projekti raames **Paide Gümnaasiumis** põhikooli õpilaste uurimistööde konverents Uurimistööde või referaatide koostamist alustati detsembris ning sellega tegelesid Paide gümnaasiumi, Albu, Imavere, Koigi, Roosna-Alliku ja Mooste (Põlvamaa) põhikoolide õpilased. Koostati 64 uurimistööd või referaati. Töid koostas 69 õpilast ja neid juhendas 15 õpetajat. Töid tehti järgmiselt:

Paide Gümnaasium: 39 tööd. Albu Põhikool: 7 tööd. Imavere Põhikool: 1 töö. Koigi Põhikool: 2 tööd. Mooste Põhikool(Põlvamaa): 13 tööd. Roosna-Alliku Põhikool: 3 tööd

Esitatud töödest valiti välja 14 tööd, mis kanti ette 31. märtil toimunud konverentsil.

Ettekandjad olid

1. Deimon Meitus, PG, 7.c kl. Loodusvaatlus: talvist toidulauda külastavad linnud ja nende toitumiskäitumine, juhendaja Merike Einma
2. Mari Mikson, Krista Muuk, PG, 7.c kl. Joogiveed Paide poodides, juhendaja Lorina Kukk
3. Käthlin Servet, PG, 7.c kl. E-ained toiduainetes, juhendaja Lorina Kukk
4. Ervin Oro, Edgar Grazer, PG, 7.c kl. Kivimite murenemine, juhendaja Elbe Metsatalu
5. Alex Bindevald, Roosna-Alliku PK, 7. kl. Aasta lind 2010-hallõgija ja punaselõgija, juh. Jaanika Alliksoo
6. Hendrik Liivik, PG, 8.a kl. Jää ja liustikud, juhendaja Kersti Kertsmik
7. Kristiina Sau, PG, 8.a kl. Pärnu jõgi ja vabaaja tegevused, juhendaja Kersti Kertsmik
8. Carlos Roos, Roosna-Alliku PK, 8. kl Aasta puu valimine, juhendaja Kristi Pärt
9. Mariliis Einma, PG, 8.a kl. Vee tarbimine kodus majapidamises, juhendaja Merike Einma
10. Merilin Talimaa, Albu PK, 8.kl. Sarapuu, juhendaja Külli Pesti
11. Elina Hermann, Koigi PK, 9.kl. Pärilikud haigused, juhendaja Anne-Mai Jüriso
12. Kadri-Ann Kertsmik, PG, 9.a kl. Aasta lind kodukakk, juhendaja Merike Einma
13. Taavi Rohtsalu, Kunnar Palmi, Imavere PK, 9. kl. Kas koduste vahenditega on võimalik tekitada elektrivoolu?, juhendaja Raivo Tamm
14. Renate Saluste, Albu PK, 9. kl. Radioaktiivsus ning selle mõju inimesele ja keskkonnale, juhendaja Maarika Avloi

11. klassi õpilastest koosnev žürii kuulas kõiki ettekandeid ning hindas neist parimateks järgmised tööd: I koht Carlos Roos Roosna- Alliku PK, 8. klass. II koht Mariliis Einma Paide Gümnaasium, 8.a klass. III koht Alex Bindevald Roosna-Alliku PK, 7. klass
III koht Deimon Meitus Paide Gümnaasium, 7.c klass

Konverentsi päev lõppes Teadusbussi füüsikaetendusega.

UURIMUSLIK TEGEVUS MÕNISTE KOOLIS

Aili-Küllike Paeglis, Mõniste Kooli vanemõpetaja

Mõniste Koolis on mitmeid aastaid korraldatud ülekoolilisi temaatilisi õppepäevi, mida me ise nimetame projektipäevadeks. Enamus nendest üritustest on tõepoolest korraldatud õpetajate poolt kirjutatud projektide toel. Tegelikult on nende päevade eesmärk kaasa haarata kogu kooli õpetajaid ja õpilasi, panna neid koos tegutsema ühise teema all ja pakkuda lastele teadmisi läbi erinevate tegevuste ja uute kogemuste.

Käesoleva töö kolmes peatükis tutvustatakse kolme erineva valdkonna – ajaloo, võru keele ja keskkonnaalaste päevade korraldamise eesmärke, sisu ja saadud kogemusi.

Ajaloolaseid projektipäevi on koolis korraldatud alates 2002.aastast. Teema valikul on arvestatud iga-aastase presidendivõistluse üldteemat või kohaliku elu traditsioonilisi tähtpäevi. Senini on toimunud 4 suuremat teemapäeva:

2003. a. Laps eurokoolis ääremaal

2004. a. Üks koolipäev Peetri- Liisa koolis

2005. a. Mõniste inimeste elu-ja töölood

2005. a. Õpetajad Mõnistes ja Mõnistest.

Ajaloooteemaliste päevade läbiviimiseks on saadud projektitoetusi kõige vähem, kuid see ei ole kahandanud nende sisukust.

1. Laps eurokoolis ääremaal

2003.aasta kevadel toimus koolis ajaloooteemaline projektipäev “Laps eurokoolis ääremaal” Teema valiku põhjuseks oli tõestada, et ka Eestimaa kaugemates kohtades on võimalik õpilastele anda mitmekülgset ja konkurentsivõimelist haridust.

2000. aasta sügisel alustati õppetööd uues koolimajas ja seetõttu on meie kooli õpilaste õppimisvõimalused tundmatuseni muutunud võrreldes taasiseseisvumise esimeste aastatega. Laste käsutuses on kaasaegne arvutiklass, muusikaklass, loodusainete kabinet, huviruum, ajakohane raamatukogu, väike jõusaal, pikapäevarühma ruumid, mis võimaldavad korraldada sisukat ja mitmekesisest ainealast õppetööd ja labi viia huviringide tegevust.

Päeva eesmärk oli teha tagasivaade kooli arengusse taasiseseisvunud Eesti Vabariigi aastail. I poolaastal sai iga klass endale teema, mida uurida.

V kl. “Väljasõidud ja matkad” – juhendaja huvijuht Eda Tuvikene

VI kl. ”Sport meie koolis” – juhendaja kehalise kasvatuse õpetaja Virve Tamm

VII kl. “Ainealane tegevus väljaspool loodusainete ja inimeseõpetuse tunde” – juhendaja loodusainete õpetaja Kaie Kirch

VIII–IX kl. “Kooli õpilaskond, vilistlaste käekäik, kooli õpetajad ja traditsioonid” – juhendaja ajalooõpetaja Aili Paeglis

Projektipäevaks valmis igal klassil oma teema kohta uurimistöö, mida tutvustati kogu kooliperele. Kaasa aitas uurimistööle ka kooli direktor Andi Tamm, kes viis VIII–IX kl. läbi ankeetküsitluse õpetajate ja nenede töökohta kohta, millest esitati projektipäeval samuti lühikokkuvõtte.

Esmakordselt kasutati tööde tutvustamiseks Powerpointi esitlusi, mis tegi ettekanded ilmekaks ja kõiki kuulati suure huviga.

Selline ühine paljude õpilaste poolt ja paljude õpetajate poolt juhendatud ning valminud uurimistööd on sisukaks täienduseks kooli ühele ajalooajalooperioodile. Esitatud ettekanded tekitasid uusi mõtteid, mida ja kuidas kooliajaloo materjale uurida ja säilitada.

Projektipäeval ettekantud uurimistööde põhjal saab öelda, et aastatel 1995–2003 on koolis

- välja kujunenud teotahteline õpetajate kollektiiv, kes püüab koostööd tehes anda oma õpilastele konkurentsivõimelist haridust;
- kooli vilistlased on peale Varstu Keskkooli ja kutsekoolide edukalt konkureerinud ka teistesse gümnaasiumidesse ja seal hästi toime tulnud;
- õpilaste õppe-kasvatustöös on olulise koha leidnud õpilaste silmaringi laiendamine mitmesuguste tunniväliste õppetegevuste kaudu, neist kaalukamad on olnud matkad ja väljasõidud;
- aktiivne spordiga tegelemine on kõikide laste auasi ja tulemused maakonna tasandil on muutunud iga aastaga paremaks;
- hariduse järjepidevus ja kooli pikaajalised traditsioonid on oluline lüli kooli õppe- ja kasvatustöös.

Õpilaste hulgas läbiviidud küsitluste põhjal järjestati koolis läbiviidud üritused ja tegevused, mis on oluliseks täienduseks ainetundidele alljärgnevalt:

- matkad ja ekskursioonid
- seiklusrada
- staarijäljeduskonkurss
- teatripäev
- spordiüritused
- loodusteemalised üritused
- muusikaüritused
- viktoriinid
- tutipidu e. viimase koolikella päev IX klassile
- projektipäevad

Sellest saab järeldada, et on õpilasi köidavad tegevused, mis on klassiruumist väljas, pakuvad võimalust aktiivseks tegevuseks nagu alles rajatud seiklusrada. Projektipäevad on aga suhteliselt uus üritus, mille kohta veel päriselt ei ole arvamusi välja kujunenud.

Kõik koostatud uurimused hoitakse kooli ajaloo toas. Nad käsitlevad olukorda, mis oli koolis Eesti taasiseseisvumise aastatel.

2. Üks koolipäev Peetri-Liisa koolis, märts, 2004

Projektipäeva eesmärk oli väärtustada Mõniste piirkonna haridusluguja täpsemalt anda lastele teadmisi, kuidas õpiti mõisaaegses koolis ja esimese Eesti Vabariigi aegses koolis. Teemaatilisele päevale eelnesid muuseumitunnid kõikidele klassidele Mõniste muuseumis. Õpilased said teada, kuidas õpiti 20.sajandi alguse vallakoolis. Muuseumitund oli praktiline tegevus, kus lapsed said lugeda katekismuse salme ja lugusid C.R.Jakobsoni kirjutatud kooliraamatust. Õpiti laulu keisri kiituseks ja rehkendamist ning harjutati kirjutamist hanesule ja krihvliga. Koolitunde ilmetasid toleaeagsed õppevahendid. Istuti vanaaja koolipinkides. Muuseumitöötaja asjakohased selgitused tegid tunni põnevaks.

Ajaloopäevaks jaotati igale klassile teema, mille alusel klass valmistas ette oma esinemise projektipäeval. Jaotatud teemad olid järgmised:

I-II klass-emakeele tund (õpetajad Virve Tiits, Eliana Prangli)

III klass-loodusõpetuse tund (õpetaja Theana Vään)

IV klass-matemaatika tund (õpetaja Eda Tuvikene)

V klass-loodusõpetuse tund põnevate katsetega (õpetaja Rein Kirch)

VI klass-ajaloo tund (õpetaja Aili Paeglis)

VII klass-võimlemise tund (õpetaja Virve Tamm)

VIII klass-õppenõukogu koosolek (õpetaja Kaie Kirch)

IX klass-täiendusklass (õpetaja Marika Lepp)

Koduuurijad- õpilased panid välja näituse ajaloo toa materjalidest. Kõik õpetajad kasutasid oma tunni ettevalmistamiseks 1930. aastate metoodilisi nõuandeid ja õppematerjale ning kooli ajaloo toa materjale (kroonikaid, protokolliraamatuid jne.), et kogu päev tuleks välja hästi tõepärane, sisukas ja huvitav.

Koolipäeval osalesid kõik õpilased, kes said pealtvaatajatena osa erinevate klasside poolt läbiviidud koolitundidest.

1. tund

Koolipäeva alustasid oma esinemisega nn.täiendusklassi õpilased, kes olid riietunud perenaisteks, kuna nemad õppisid ühe aasta pärast algkooli lõpetamist kodumajandust, käsitöökunsti ja kokakunsti saladusi.

Nad tutvustasid Peetri-Liisa kooli 1934. a. õpetajaid, kelle prototüüpideks olid VIII klassi poisid ja tüdrukud.

Ei ole paremaid, halvemaid aegu
on ainult hetk, mille viibime praegu
Mis kord on alanud, lõppu sel pole,
kestma jääb kaunis, kestma jääb kole

Ei ole kaduvaid, kõduvaid aegu
Alles jääb hetk, milles asume praegu
Aeg, mis on tekkinud, enam ei haju,
kui seda jäävust ka meeled ei taju. (Uno Sikemäe)

Nüüd aastakümneid hiljem, tõden,
kui kaunis tookord oli kõik.
Ma sinna tagasi end mõtlen-
kui hetke sel veel olla võiks.....

Järgnes veel 5 tundi!

PLAGIAAT (ehk „Sinna see koer maetud ongi!”)

Lembit Auväärt, jurist

Järgneva arutluse lähenemistaad ja põhilised teoreetilised seisukohad pärinevad minu kunagiselt kolleegilt professor Jossif Mamiofa'lt (1927–1995), kes oma elu viimased aastad töötas Bostoni Ülikoolis nõukogude/vene õiguse õppejõuna. Lisaks muule, olgu järgnev kirjutis ka järelehüüdeks sellele omanäolisele teadlasele, kes pidas end Eesti patrioodiks ka siis, kui de facto ei olnud Eesti Vabariiki. Kirjutamisel meenus mõndagi isiklikest vestlustest, kuid palju õnnestus professril ka kirja panna. Tema Eestis avaldatud tööd on põhiliselt avaldatud Tartu Ülikooli poolt välja antud seerias “Küberneetika sotsiaalseid probleeme”

Jossif Mamiofa oli esimene, kes Nõukogude Liidus püstitas teesi arvutiprogrammide õiguslikust kaitses. Kahjuks aga ei olnud seda tollal Nõukogude Liidus kellelegi vaja. Samuti ei olnud seal kellelegi vaja ka plagiadi teoreetilist analüüsi. Nii avaldaski Jossif Mamiofa oma artikli “Plagiati, tema tunnused ja vastutus plagiadi eest” Tartu Ülikooli Toimetistes, mis kandis alapealkirja “Arvuti, inimene, ühiskond”(1991).⁵⁵

Venemaal tunnustamata geeniusena leidis Jossif Mamiofa endale uue ajutise kodumaa Eestis. Kuigi tal Eestis õnnestus viibida vaid kolm aastat, tunnistas ta ometi tuttavatele, et ta oli siin õnnelik. Selles artiklis toodud faktilised andmed pärinevad Jossif Mamiofalt. Tema põhiseisukohad on aga aktuaalsed ka praeguses Eestis. Piisab ikka veel plagiadikahtluse virvendusest, et süüdistada kogenud pedagooge ja nende õpilasi vääritud tegudes. Nõukogude ajal öeldi, et ajalehega võib kolhoosiesimehe maha lüüa. Nüüd ähvardab sama saatust ka õppejõude ja tudengeid.

Selle artikli mustand valmis viis aastat tagasi – siis jäi aga seisma. Ilmselt oli muid ja tähtsamaid probleeme. Aga mitmete magistratööde läbikukkumine sel kevadel seoses plagiadi-süüdistusega sundis selle teema juurde tagasi pöörduma. Üks magistrant kirjutas töö vene keeles, tõlkis eesti keelde ja siis leidis arvuti, et ta on ühe lõigu plagieerinud “Õpetajate Lehest” Tegelikult ei teadnud see magistrant, et selline leht on üldse olemas. Arvan, et kaasajal on arvutite süsteem võimeline leidma iga lause juba kuskil varem esitatuna.

Eesti entsüklopeedia ütleb, et *plagiator* on inimeserõvija, *plagiati* aga on loomevargus, autorsuse omastamine, teise isiku loodud teadus-, kirjandus-, kunsti- või muusikateose või selle osa avaldamine oma nime all.⁵⁶ Siin tuleb rõhutada: et me saaksime rääkida teosest, ei pea see olema tingimata tiražeeritud. Teos on teos ka siis, kui ta esineb vaid ainueksemplaris. Kui aga väita, et teos on kuskil ilmunud, kus see tegelikult ei ole ilmunud, ei saa me rääkida plagiadist. Parimal juhul võiks kõne alla tulla mingi muu kelmus. Kuid ka sellisel juhul on vaja tõestada tahtlus.

Juba ammustest aegadest on plagiati peetud eemaletõukavaks ja hukkamõistetavaks nähtuseks. Kuid plagiadi üle ei tohi otsustada ainult intuitiivsel tasandil. Moraalse ja juriidilise vastutuse eeltingimuseks on plagiadi mõiste täpne määratlemine ja nende tunnuste esiletõmine, mis võimaldaksid plagiadi fakti kindlaks teha.

Plagiadiks nimetatakse teise isiku – tegeliku autori – poolt loodud loomingulise teose avaldamist oma nime all. Plagiati on teose tegeliku autori autoriõiguste rikkumine. Aga... Vaatamata nende väidete näilisele paikapidavusele ei ole nad õiged ega sobi seepärast plagiadi määratlemiseks. Püüdkem siin selgusele jõuda.

Mitte alati ei ole võõra teose avaldamine oma nime all plagiati. Nagu kauges nii ka lähimenevikus on teada juhtumid, et keegi avaldab oma nime all teose, mis on tema tellimisel kirjutatud teise isiku poolt. Selle näiteks on paljud ettekanded, mida esitavad riigitegelased ja muidu igati lugupeetud inimesed. Ja mitte ainult nemad. Hiljuti selgus, et Nobeli kirjanduspreemia laureaat (1975), luuletaja ja kirjanduskriitik Eugenio Montale (1896–1981) avaldas oma nime all artikleid, mida talle kirjutas ameerika kirjanik Henry Furst (1893–1967). Teise Nobeli preemia laureadi (1934) Luigi Pirandello (1867–1936) viimastest teostest on osa kirjutanud tema poeg Stefano Landi. Eetiliselt

⁵⁵ I. Mamiofa. Plagiati, ego priznaki i otvetstvennost' za plagiati. – Tartu Ülikooli Toimetised. 923. Kompjuter. Tšelovek. Obštšestvo. Trudõ po sotsialnõm problemam kibernetiki. 1991, C 167–178.

⁵⁶ Eesti Entsüklopeedia 7 Lk 340.

võime selliseid nähtusi hukka mõista või mitte, kuid sellegipoolest ei ole tegemist plagiaadiga. Eelkõige on plagiaat kirjanduslik vargus, võõra teose täielik või osaline omandamine. Ülaltoodud näidetes ei ole vargust, hõivamist. Tõeline autor loovutas, müüs, kinkis vabatahtlikult oma loomingulise teose või selle osa.

Samas ei saa plagiaati taandada ainult tegeliku autori autoriõiguste rikkumiseks. Seda põhjusel, et õigused on piiratud nii ajas kui ruumis. Teose autori õigus lõpeb ära teatud ajal pärast autori surma, aga enne seda kehtib teatud piiritletud alal. Teoseid, mida autoriõiguse konventsioonid ei kaitse, käsitletakse kui üldist omandit. Võõrast teost ei tohi omandada vaid sel alusel, et see avaldati ammu või mõnes teises kohas või keeles. Täiesti üheselt oleks plagiaadi vastu võidelda lootusetu ja mõttetu. Enamasti vaadeldakse plagiaadina vaid neid juhtumeid, kus kogu teos on maha kirjutatud, samas kui üksikute osade "ärastamist" täpselt või pisut muudetud kujul peetakse eetilisel ja õiguslikult lubatavaks käitumisnormiks. Aga plagiaadi mõiste tuleks täpsemalt piiritleda, kuna vastasel juhul võiks kergesti jõuda absurdini – näiteks kõiki kirjutajaid võiks süüdistada selles, et nad plagieerivad seletavat sõnaraamatut.

Plagiaadile lähedaseks mõisteks on vargus. Vargus on võõra vara omandamine, mis pannakse toime omaniku tahte vastaselt ja salaja. Materiaalsest vargusest erineb plagiaat üksnes sellepoolet, et plagiaadi puhul on varastatud omand intellektuaalne. Sõna *vargus* olekski täpsem, sisulisem ja õigem. Märksa hirmsam on inimest nimetada ka vargaks kui lihtsalt omandajaks.

Plagiaadi ja varguse võrdlemine toob esile veel ühe olulise aspekti plagiaadis, mida igapäevaelus sageli unustatakse. Plagiaat nagu varguski on **tahtlik tegevus**. Inimene saab aru, et on tegemist võõra asjaga ja hoolimata sellest püüab seda asja omastada, s.o – pöörata teda oma omandisse, kasutada seda oma varana. Plagiaati nagu vargustki ei ole võimalik toime panna ettevaatamatusena.

Nõukogude ajal oli küllaltki tavapärane, et ülemus surus end heale teosele kaasautoriks, sest muidu seda teost lihtsalt ei avaldatud. Sellest on jäänud meile mulje, et kaasatorsus on alati halb, hukkamõistetav, kelmusega seostatav. Ja ometi on võimalik, et kaks loovisiksust koostöö tulemusel loovad uue originaalse kunstiteose ja et see kunstiteos ületab oma kvaliteedilt selle, mille nad oleksid suutnud luua eraldi. Ka see on autorite võõrandamatu õigus, kas nad avaldavad oma teose oma nime all, pseudonüümi all või ühiste nimede või pseudonüümide all. Kirjandusklassikas on selle näiteks Ilfi ja Petrovi teosed. Kaasatorsuse puhul aga kujuneb omapäraseks probleemiks see, kuidas hinnata kaasautorite tegevust siis, kui üks neist osutub petiseks, kui ta varastab mingi osa kolmandatelt isikutelt, mille hiljem paneb ühisesse teosesse oma osana. Meie õiguses on personaalse vastutuse printsiip ja iga kaasautori süü tuleks sellisel juhul välja tuua. Kui aga teine autor ei tea oma kaasautori mahhinatsioonidest, siis tuleb vaadelda teda kannatanuna, mitte aga kaasosalisena. Kujutleme niisugust skandaali. USA-s tuntud kelm lubas meie prof N-le, et organiseerib tema teoste avaldamise maakera teisel poolel ja kasseeris selle eest sisse kenakese summa, siis aga saatis autorile võltsitud separaate. Separaatides oli ta mõnele poole pannud ka oma nime, paari separaadi puhul oli aga võõra artikli juurde monteerinud prof N-i nime. Kui ameeriklase kelmus välja tuli, vabastati prof N töölt ilma igasuguse täiendava kontrollita. Siin jääb üle vaid korrata: plagiaati ei saa toime panna ettevaatamatult. Ja lähtudes meil au sees olevast süütuse presumptsioonist on iga inimene nii kaua süütu, kui ei ole tõestatud vastupidist. Ka plagiaati on vaja tõestada.

Plagiaat on peamiselt kirjanduslike teoste või nende osade vargus. Kuid mitte üksnes kirjanduslike teoste. Ka teised loomingu liigid, näiteks muusikateosed, võivad olla plagiaadi objektid. Tänapäeval on maailmas tõsiseks sotsiaalseks, majanduslikuks ja õiguslikuks probleemiks plagiaat arvutiprogrammide väljatöötamise ja paljundamise vallas. Plagiaadi puhul "nõutavad" kvalitatiivsed näitajad peavad võõra teose elementide omastamisel vastama J. Mamiofa arvates kolmele omavahel seonduvale tunnusele.

1. Plagiaadi ese võib olla see, mille suhtes autor esitab end tõelise autorina, kuigi ta ei ole seda.
2. Teos, kust element (või terve teos) üle võeti, oli originaalne, antud autori loomingujojekt.
3. Ülevõetud element peab selleks, et tema ülevõtmist kvalifitseerida plagiaadina, olema teoses nii originaalne kui ka oluline.

Teisiti öeldes ei ole plagiaadiga tegemist juhul, kui oma teose loomiseks kasutatakse võõra teose mitteoriginaalseid või ebaolulisi elemente ning nende ülevõetud elementide osas ei pretendeerita autorsusele.

Võrreldgem pakutud plagiaadi määratlust ja võõrast teosest ülevõetud elementide õiguspärasest kasutamisest. Alustagem sõna ülevõtmisest. Peaaegu kõik sõnad, mida kirjandusteoses kasutatakse, on kuskil juba olnud. Kui autor mõtlebki mõne uue sõna, on see ometi välistatud, et tema uue sõna kasutuselevõtmine teiste poolt ongi plagiaat. Üksikuid fraase võib pidada plagiaadiks, kui need ei ole laialt levinud.

Plagiaat leiab aset, kui tema objektiks on teose oluline osa. Küsimus, milline osa teosest on teose oluline osa ja milline mitte, tuleb lahendada tervet rida üksteisega seotud faktilisi asjaolusid arvestades. Pole tõenäoline, et ühe rea kattumine kahes erinevas teoses võiks põhjustada vaidluse plagiaadis. Isiklikult ei pea plagiaadiks ka seda, kui monograafia autor toob teatud asjaolude iseloomustamiseks paragrahvide loetelu, millele ta toetub, tudeng toetub samadele paragrahvidele, teeb viite neile paragrahvidele, kuid ei viita monograafia autorile. Põhjuseks on siin, et monograafia autor refereeris seadust, algallikat ja tudeng tegi sama. Kui on algallikale viidatud, siis ei pea minu arvates ära tooma ka kõiki refereerijaid.

Eelpool öeldu käsitleb eelkõige kirjandusteoseid, kuid kolossaalse kiirusega laieneb see teistele kunstivaldkondadele. Ajakirjandusest võime kuulda üha uutest ja uutest piraatluse vastu võitlemise aktidest. Eriti ohtlikuks muutub aga plagiaat ehk piraatlus arvutiprogrammide kopeerimisel ja omastamisel. Tervete kaitseüsteemide juhtimissüsteemid on võimalik juhtimisprogrammidest paljaks varastada või ümber kodeerida uute ülesannete täitmiseks.

Kuid siinkohal ei ole sellest jutt. Oma kirjutise tahaksin lõpetada probleemidega õppimise ja plagiaadi vahekorra. Isiklikult olen veendunud, et õppejõu iga esinemine on loomulik akt. Selleks et kirjandusteos muutuks kirjandusteoseks, ei ole vajalik tema esitamine veel kirjalikul kujul. Õpilased kuulavad ja teevad märkmeid sellest, mida nad peavad vajalikuks. Õpetaja kingib oma teadmised õpilastele ja tunneb sellest rõõmu. Igal õpetajal on oma kuulajaskond. Kui aga üks uudishimulik noormees kuulas läbi lukuaugu, mida õpetaja rääkis, on see siis plagiaat? Ilmselt tuleb asuda siiski seisukohale, et iga rahva kultuuris on teatud hulk üldlevinud kõigile kasutatavaid teadmisi, mille omastamist ja kasutamist ei saa lugeda plagiaadiks.

Kui aga antud rahva kultuuris seda osa ei ole, kuid rahva arenguks on seda vaja, siis on see muidugi vaja teistelt rahvastelt hankida. Hankimiseks on kaks võimalust:

- 1) seaduslik ja
- 2) ebaseaduslik omandamine.

Järgnevalt vaatleme ainult seaduslikku omandamist. Eesti autor tuleb uue USA õpikuga ja ütleb, et nüüd hakkame selle järgi õppima, esmalt aga teeme referaadid, ja jagab igale üliõpilasele vastava osa välja. Paljude autorite põhiprobleemiks on see, et uue Eesti ehitamisel oleks meil vaja nii palju, nii palju teha, kuid puudub tööjõud. Ja nüüd tekibki küsimus: kas kasutada ajutist tööjõudu üliõpilaste näol ja püüda ära teha midagi või teha mittemidagi ja oodata, mil head onud annavad meile tüki õpikust, mis on kodumaal vananenud ja uutes oludes desorienteeriv. Soovin, et selle valiku teeks igaüks ise oma südames. Olla või mitte olla – selles on küsimus.

Kuid kõrvale emotsioonid. On õpiku mustandvariant. Referendid on segi paisanud olulise ja mitteolulise. Midagi on isegi ehk omalt poolt juurde pandud. Kogu see süstematiseerimata andmehunnik on vaja süstematiseerida. See on nagu mosaiikmõistatuse lahendamine. Autori andekus seisneb selles, et leida see õige killuke. Vaid siis hakkab teos helisema.

Kahjuks tuleb nentida meie vabariigi praktikas ka vastupidiseid näiteid. Õppejõud valib üliõpilasele õnnestunud teema, juhendab teda terve semestri, toob talle sõna otseses mõttes kirjanduse kätte ja siis ühel heal päeval avastab, et see üliõpilane on erialases ajakirjas avaldanud väga andeka artikli, ainult et õppejõu nimi puudub sellest.

Lõpetuseks tuleb anda hinnang referentide tööle. Esmalt on vaja leida vastus küsimusele, mis on referaat. Referaat ei ole kunagi iseseisev autoriteos. Referent kordab juba olemasolevaid sõnu ja nende kombinatsioone parimal juhul teises keeles. Miks me peaksime siis referenti uue teose autoriks pidama, kui näiteks hinnatud tõlkija jääb ikka tõlkijaks, mitte kaasautoriks, kuigi tõlkija töö on loomulik? Pealegi põhineb referaat ühel allikal. Probleem tekib sellega, et kui referent refereerib korüfeed, siis võib ta ka sisse poetada oma mõtteidusid. Esmakursuslastest referentidel aga tavaliselt ei ole veel seda oma idu. Neil on vaja kohaneda terminoloogiaga ja orienteeruda problemaatikas. Kuigi nende ülesandeks ei ole oma mõtete juurdelisamine, võib see töö edaspidiseks mõtteid äratada ja anda teaduskirjanduse tõlkimise ja sellest olulise väljatoomisega häid kogemusi. Siiski on referendi töö referatiivne. Ja nüüd tõsine probleem: kui professor oma õpikus kasutab tudengite referaate, kas ta

paneb toime plagiaadi? Pigem on põhjendatud vastupidine seisukoht: kui professor kasutab ainult referaate ega viita algallikaile, on tegemist plagiaadiga. Vaieldav on aga vastupidine juhtum: kui professor on andnud tudengitele referaaditeemad, referaadi materjali omal kulul paljundanud, tudengitele abi osutanud neile veel võõraste mõistete lahtiseletamisel, siis kasutanud referaate oma õpiku osana koos viitega originaalallikale, on siis see õpik plagiaat? Professori looming seisnes selles, et paljudes referaatides esitatu hulgast suutis ta välja valida vajaliku loomaks sellest ühtne tervik.

Mõnevõrra keerulisem on kursuse- ja lõputöödega. Need on kirjutatud mitmete allikate põhjal ja siin ootaks autorilt ka juba midagi uut, omapoolset. Kui aga üliõpilane paneb oma kursusetöö kokku tuntud autorite tsitaatidest, ilma et ühelegi viitaks, on asi juba halb. Millal ja kui sageli viidata originaalallikatele, on fakti küsimus. Tuleb arvestada, et stalinistliku tsitaadimaania oleme igati õnnelikult üle elanud. Teatavasti olid ajad, kus valitses nõue, et iga lõigu lõpus oli vaja viidata klassikule. Kunagi ringles anekdootlik lugu, kuidas üks teadlane olevat kirjutanud väitekirja koera füsioloogiast, kuid mitte kuidagi polevat suutnud leida klassikutelt sobivat tsitaati. Kuid naeratanud tallegi õnn, sest kuskilt Lenini teoste hulgast leidnud ta lõpuks ometi tsitaadi: "Just sinna ongi koer maetud" Kui nüüd autor oleks selle tsitaadi ilma viitamata pannud oma teosesse, kas ka siis praeguses Eesti Vabariigis saaksime rääkida plagiaadist?

Meie karistusseadustiku 14. peatükk käsitleb intellektuaalse omandi vastaseid süütegusid. § 219 käsitleb autori ja teose esitaja isiklike õiguste rikkumisi, § 220 käsitleb autoriõigustega kaasnevate õiguste valdaja varaliste õiguste rikkumisi, § 221 käsitleb autoriõiguse seadusega ettenähtud tasu maksmisest kõrvale hoidumist, § 222 piraatkoopia valmistamist, § 223 piraatkoopia avalikku esitamist, § 224 piraatkoopiaga kauplemist. Terminid plagiaat ei ole aga neis paragrahvides kasutatud. Seda mõistet ei ole kasutanud ka karistusseadustiku kommentaatorid.

Ja siiski: eelpool toodud arutlused kunstiteostest, teaduskirjandusest ja näsumullikestest (võiks olla sünonüüm kiiruga valmisvisatud referaadile, kus referent ei saa isegi aru, mida ta just täpselt teeb, aga andku siinkohal andeks kohusetundlikud ja õpihimulised noored, kes loodetavasti moodustavad suurema osa kõrghariduse nõudlejaist) jäävad aktuaalseks. Kuhu piir tõmmata, olgu igaühe enda otsustada.

Üllatusin, kui otsisin internetist probleemile lahendust. Materjale plagiaadi kohta on üllatavalt palju, juriidiline analüüs aga peaaegu puudub. Erandiks on Toomas Liiva diplomitöö Õigusinstituudis "Res extra commercium Intellektuaalse omandi õiguses" (1999).

Lõpetuseks Toomas Liiva vahendusel mõned tsitaadid kuulsustelt plagiaadi kohta.

Harald Habermann: Mõnelt poolt väidetakse, et tänapäeva inimene opereerib 98% ulatuses teiste poolt sõnastatud ja väljendatud mõtete ning üldistustega. Crowther ütleb koguni, et inimene, kes oma elu jooksul on toonud 2% originaalseid mõtteid, on surematu. Seepärast on üldküsimumste käsitlejad ja nende arutlused alati saanud kutselistelt kriitikutelt esimese üldhinnanguna plagiaatori ja plagiaadi nime.

Voltaire: Originaalsus ei ole midagi muud kui arukas imiteerimine. Ka kõige originaalsemad kirjanikud laenasid üksteiselt. Õpetus, mida me leiame raamatutes, on nagu tuli. Me saame selle oma naabritelt, süütame selle omas kodus, vahendame edasi teistele, ning sellest saab kõikide ühisomandus.

William Blake: Erinevus halva ja hea kunstniku vahel seisneb selles, et halb kunstnik näib kopeerivat, hea kunstnik teeb seda tegelikult.

Samuel Taylor Coleridge: Kaheksandat käsku ei tehtud rahvalaulikute jaoks.

Lionel Trilling: Ebaküpsed kunstnikud imiteerivad. Küpsed kunstnikud varastavad.

Thomas Stearns Eliot: Ebaküps kunstnik imiteerib, küps kunstnik plagieerib.

Anatole France: Kui midagi on hästi öeldud, siis ära tunne piinlikkust: võta ja kopeeri seda. Ah, et tuleks viidata? Milleks? Lugejad kas teavad kohta, kust sa oled lõigu võtnud ja su ettevaatus on asjatu, või nad ei tea seda ning sa häbistad neid.

Charles Caleb Colton: Kui me varastame mõtteid kaasaegsetelt, siis hüütakse seda plagiaadiks; kui klassikutelt, siis eruditsiooniks.

William Inge: Originaalsus on mittetabatud plagiaat.

Kuulsuste taustal jääb üles küsimus: Mitu % peaks olema tudengil omi originaalseid mõtteid, et ülikooli lõpetada?

TUTVUSTAME, MEENUTAME

TSENSORI KEELATUD DOKTORITÖÖ PÄÄSES VIIMAKS TRÜKKI*

Tartu Ülikooli emeriitprofessor ja Uppsala ülikooli audoktor Helmut Piirimäe esitles 79 sünnipäeval oma vastilmunud raamatut, mille käsikiri valmis enam kui kolm aastakümnet tagasi, sai aga siis trükikeelu.

Helmut Piirimäe 35-aasta eest kaitstud, kuid tsensoritelt avaldamiskeelu saanud doktoritöö Rootsi riigimajandusest Eesti- ja Liivimaal nägi viimaks trükivalgust. Sisu on lühenenud kommunismi klassikute tsitaatide võrra. Helmut Piirimäe viskas vastsest ja samas vanast raamatust kõneldes nalja, et tegu on nagu keskaegse kroonika avaldamisega, ainult selle vahega, et autor on veel elus. Piirimäe peateoseks peetav käsitus oli seni olemas vaid kolmes eksemplaris, millest üks oli Moskvast, üks Tartu Ülikooli raamatukogus ja üks tema enese kogus.

Uudne käsitus

Ehkki teos oli trükkimiseks valmis ja avaldamine kirjastusega kokku lepitud juba aasatakümnete eest, tabas seda sarnane ebaõnn, mis 17 sajandi Narva kaubandusest kõnelnud kandidaaditöödki, millest lubati avaldada vaid sissejuhatav peatükk. Ka tolles töös nagu ka täna raamatuna esitletavas doktoritöös kasutas Piirimäe ajalookirjutuses uudset matemaatilise statistika meetodit, mis lähtus võimalikult täielikul arvandmete ja nende vaheliste seoste analüüsil. Senine tava oli olnud kirjutada üksiknäidete varal. Avaldamistakistuste põhjus, nagu hiljem selgus, oli järeldus, et Rootsi ajal kasvas kaubandus kordades, ehkki ametlik käsitus eelistas näidata, et Rootsi ajal käis kaubandus siinmail alla. Sel põhjusel ei õnnestunud Piirimäel ka kirjutada doktoridissertatsiooni Rootsi-aegsest kaubandusest Eesti alal laiemalt, ehkki tööd oli tehtud tublisti ja hulk artikleid avaldatud.

Uueks uurimisteamaks valis ta Rootsi riigimajanduse Eesti- ja Liivimaal, aluseks peajasjalikult Tartu ja Riia arhiivides leiduvad materjalid. Rootsi pääses ta alles 1979. aastal. Kaitsmise eel oli mitmeid takistusi. "Esiteks see, et ma ei olnud partei liige. Partorg, ajaloolane, kes ka praegu esineb uljalt ja julgelt, ütles, et kaitsta ei saa muidu, kui peab astuma parteisse, rääkis Piirimäe. Parteisse ta ei astunud, kaitsma sai.

Enne seda aga tuli tööd täiendada. Üks oponentidest, akadeemik Juhan Kahk väitis, et liiga vähe on marksismi ja leninismi klassikuid. "Oli selge, et tuleb midagi juurde panna, kuigi nemad ei olnud sellel teemal midagi kirjutanud," muigas Piirimäe. Kaitsmine läks lodusalt ja Moskva vastav komisjon kinnitas tulemuse. Kõik lubanuks eeldada, et doktoritöö sobib ka trükkida.

Paraku polnud seda meelt Gustav Naani juhitud tsensuuriametkond. "Selgus, et ma polnud näidanud Rootsi riigi majandust piisavalt halvana," teab Piirimäe nüüd. Ehkki olud oluksid raamatu avaldamiseks vabad juba 20 aastat tagasi, see siis päevakorda ei tulnud. Piirimäe ütleb, et see on ka mõistetav, kuna aktuaalseks muutusid Eesti lähiajaloo ja vabadusvõitlusega seotud teemad, mille uurimine oli nõukogude ajal takistatud.

Seejuures imestab ta, et tema Rootsi-käsitus omal ajal poliitilise surve alla langes, sest üldjuhul puudutas poliitiline kontroll pigem uuemat aega kui sajandite tagust.

EÜS pani õla alla

Avaldamine oli õhus olnud siiski juba mõnda aega, esmalt oli jutuks, et raamatu kirjastab Eesti Ajalooarhiiv, aga viimaks võttis asjaajamise enda kanda Eesti Üliõpilaste Selts. Piirimäe ütleb, et suurt ümbertöötamist ta ette ei võtnud, aga ENSVst on saanud Eesti ja akadeemiku nõutud klassikute tsitaadid on eemaldatud. Uusi andmeid, mis on hilisemal Rootsis käigul hangitud, ei ole sisse viidud, see oleks nõudnud kõigi tabelite ümber tegemist.

Kuidas raamat autorile tänases päevas tundub? “Tagantjärele vaadates paistab, et noore mehena tegin ikka palju tööd,” ütleb Helmut Piirimäe.

* Helmut Piirimäe. Rootsi riigimajandus Eesti- ja Liivimaal XVII sajandil. EÜS-I Kirjastus, 2009, 426 lk. Teose kirjastamist toetas ka B. G. Forseliuse Selts.

Jüri Saar, Tartu Postimees, 08.09.2009

MAAGILINE PAIK OLÜMPOSE JALAMIL. ORPHEUSE HAUAKOHT LIBETHRAS

Karmen Linnamägi, muusikaterapeut

On päikesepaistelise kevadpäev, kui alustame teekonda Olümpose mäe jalami käänulistel teedel, et üles leida muusade hauad. Väsides puhkame jalgu oliivipuusalude vahel varjus ja jätkame seejärel teekonda. Peagi avaneb me ees sügav org, taustaks pilvedeni tõusvad mäed, ning peale veepudelite täitmist teeäärsest kaevust laskumegi mööda järsku ja metsikut mäeselga alla orgu. Niimoodi, tee pealt ära ja mööda orunõlva minnes hoidume ka teeäärseid oliiviaedu valvavate kurjade koerte eest, kes sellel teelõigul teekäijaid pidavat kimbutama, teab mu teejuht. Ronime muudkui allapoole, kuni selgub, et see mäekaldajupp eendub kaugele orupõhja kohale ja kitseneb seejärel, nii et sealtkaudu me alla ei saa. Läheme tagasi üles ja suundume uuesti diagonaalis alla oru poole, kuni seekord jõuamegi õnnelikult orupõhja. Meie ees avaneb võimas vaatepilt. Kahel pool kuivanud jõesängi seisavad hiigelsuured majesteetlikud plataanipuud. Oma jändrike, taeva ja valguse poole sirutuvate okstega näevad nad välja otsekui eelajaloolised loomad ja linnud. Orus valitseb täielik vaikus, vaid sinakat värvi kiviklibu tühjas jõesängis klõbiseb jalge all ja kajab vastu orunõlvadelt. Tundub nagu oleks toimunud maagiline ajanihe ja me oleme sattunud mingisse teise aega ja kohta. Nõnda jätkame teekonda kuivanud jõesängi majesteetlike puuolevustega ääristatud alleel, pikalt tummas vaikus, kuni jõesäng ühineb peajõega, milles kohiseb vesi. Muusade hauakoht see küll ei ole, teatab mu teejuht, kes on seal varem korduvalt käinud ja selle koheselt ära tunneks. (Kreeklased ei ole oma arheoloogiliste leidude ülestähendamise ja kirjeldamise poolest just paljusõnalised, ainsal sildil, mida oma teel kohtasime, oli vaid kohanimi ja märke, et tegemist on arheoloogilise leiukohaga.) Nagu selgub hiljem, kui oleme koju jõudnud ja interneti avanud, olime sattunud **Libethrasse**, vana asustuse kohta Olümpose jalamil, kuhu muusad olid legendi kohaselt matnud Orpheuse.

Orpheus oli jõekuninga Oiagrose ja muusa Kalliope poeg. Ta sündis Traakias, mis oli ka üheksa muusa sünnipaigaks. Legendi järgi olevat Orpheus olnud andekaim muusikuist ja 9-keelse lüüra (arv tuletatud muusade arvust) leiutaja. (Mõne teise legendi järgi oli lüüra leiutajaks hoopis Hermes.) Tema laulud olnud nii ilusad ja lüüramäng nii mahe, et inimesed saanud tõbedest terveks, metsloomad taltunud, kivid liikunud paigast, jõed pööranud vastuvoolu ja puud hakanud tantsima. Kusagil Traakias leiduvat koht, kus vanad mägitammed ikka veel seisavad tardunud tantsuasendis, just nii nagu Orpheus nad sinna maha jättis.

Foto: Libethra, märts 2010

Üks tuntumaid, nii poetidele kui kunstnikele rohkelt inspiratsiooni andnud legende, on müüt Orpheusest ja Eurydikeseest. Ühel päeval eksles Orpheuse naine Eurydike ojakaldal Traakias, kui teda nõelas madu ja ta suri. Orpheus laskus allilma, lootes Eurydikest tagasi maa peale tuua. Teel võlus ta oma muusikaga põrgukoer Kerberose allilma väraval ja Styxi jõe parvemehe Charoni. Allilmajumal Hades nõustus laskma Eurydikese tagasi maa peale tingimusel, et Orpheus ei vaata selja taha, enne kui on jõudnud päikesevalguse kätte maa peale. Orpheus läks ees ja Eurydike järgnes Orpheusele lüüra helide järgi. Aga just enne maa peale jõudmist, vaatas kahtlustest vaevatud Orpheus tagasi ja Eurydike suri teist korda, seekord igaveseks. Tagasi maapeal oli Orpheus nii kurb, et ei tahnud enam midagi naistega tegemist teha. Seepärast olid menaadid ta peale vihased, et ta naise põlgas, ja otsustasid ta tappa. Teise allika järgi kummardas Orpheus Apollonit, mitte Traakia vallutanud Dionysost, ning seepärast lasi viimane menaadidel ta

hukata. Nad rebisid tema keha tükkideks. Viskasid Orpheuse pea, mis ikka veel laulis, ja lüüra Hebruse jõkke. Pisarsilmil kogusid muusad Orpheuse kehaliikmed kokku ja matsid need Libethrasse Olümpose jalamil. Ja tema hua kohal pidavat ööbikud laulma ilusamini kui kusagil mujal maailmas. Orpheuse pea ja lüüra kandusid jõge ja merd mööda Lesbose saarele, kus selle elanikud need auga maha matsid. Hauakohal olevat mõnikord kosta lüüramängu. Võibolla just seepärast sai Lesbose saarest hiljem lüürilise poeesia keskus, kus sündisid teiste hulgas kuulsad poeedid Alkeus ja Sappho. Pärast Orpheuse surma pandi lüüra tähtkujuks taevasse ja tema hing kandus Elüüsiumi, kus ta laulab seni õnnistatud hingedele.

Orpheusega seostatakse ka orfismi, müsitilist usuvoolu, mis tekkis Dionysose kultuse alusel ja levis arvatavasti 6. sajandil eKr. Orfikute tähtsaim jumal oli Apollon *kathartes*, ehk puhastaja. Orfikud viisid läbi müsteeriume – salajasi, ainult pühendatute osavõtul toimunud usutalitusi, mille aluseks olid mitmesugused kujutlused lunastusest (jumala saatuses nähti inimsaatuse võrdpilti; lunastuse kaudu otsiti teed uuestisünniks ja õndsuseks pärast surma).

Nii juhtusime üsna kogemata olema tunnistajaiks sellele paigale, kus Orpheus legendi kohaselt maetud on. Tõepoolest, midagi igavikuliselt suurejoonelist ja kergelt aukartustäratavat oli tunda selles paigas, Libethras, just nagu jutustavad ülalmainitud legendidki.

Allikad:

<http://plato-dialogues.org/tools/char/orpheus.htm>

<http://www.jolc.net/orpheus/StoryOfOrpheus.html>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Leibethra>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Muse>

Arvo Aun Art Allee Gallery

Nüüd on Kohtla-Järvel Keskallee 29 avatud erakunstigalerii. Galerii tegevusalaks on mitmesuguste kunstiürituste (näitused, loengud, väljaõpped jms) läbiviimine. Püsinäitus sisaldab põhiliselt Ida-Virumaa parimate kunstnike töid, mida on võimalik soovijatel ka osta. Kaks kolmandikku töödest on siiski galeriiomaniku enda ja aastate jooksul kunstnikelt ostetud tööd.

Kui pole tegemist spetsiaalse üritusega, siis on galerii külastamine tasuta. Galeriiomanik loodab, et intelligentsed külastajad ostavad midagi ja toetavad sellega kunsti ja kunstnikke. Kunstnikud on siinkandis üks vaesemaid ühiskonnakihte, eriti siis, kui nad peavad hakkama saama ainult oma kunsti müümisest saadud rahaga. Galerii on võtnud suuna viia kokku kunsti tarbijad ja kunstnikud.

Tundub, et kunstialane haritus on madal mitte ainult kunsti tarbijate, vaid ka kunstnike endi hulgas. Kunstiõpetajad viivad harva oma lapsi näitustele, sest seda ei näe ette õppeprogramm ja kardetakse, et lapsevanemad panevad pahaks, kui nende poolt kinni makstud kunstiõpetus sisaldab galerii külastamist. Lasteaia kasvatajad ei too samuti oma lapsi galeriisse kas oma mugavuse tõttu, või siis kartusest, et lapsed midagi lubamatut äkki kätega katsuma hakkavad.

Kahjuks on enamikul külastajatel juurdunud arusaam, et kunstnik peab kujutama midagi täpselt nii, nagu see näeks välja foto peal. Kui midagi on teisiti, siis need teosed jäävad ootama paremaid aegu, mis aga kahjuks võivad tulla alles aastakümnete pärast. Siis on aga nende teoste hinnad hoopis teised. Kunstnik peab aga ka praegu elada saama. Kui kunstnike jaoks on ilma rahata elamine aastasadade vältel üpris tavapärase asi olnud, siis paljude kõrvalvaatajate meelest on nad rahas suplevad inimesed, eriti kui kuulatakse, kui palju ühe või teise kunstniku töö New Yorgi oksjonil maksis. Ei mõelda sellele, et nende teoste autorid on ammu surnud ja oma elu elasid nad sama vaeselt kui praegused kunstnikud.

Kohtla-Järvel tegutseb juba neli aastat kunstnike ühendus, mis koondab endasse linna parimad kunstnikud. See ei ole ühendus ainult nime poolest, vaid ka kunstnike oskuste täiendamise koht ja õppeasutus. Lektorid tulevad isegi Sankt-Peterburist, kes viivad läbi praktikat nii ateljees kui ka vabas looduses. Tihti jätab kunstnikel soovida joonistamisoskusest ja just seda lünka püüab kunstnike ühendus Peterburi kunstiõppe-jõudude abiga parandada. Meie kunstnike hulgas on väljakujunenud isiksusi, kes ei ole kinni nendes dogmades, mida koolis õpetati ja rikastavad meie kunstiajalugu millegi väga isikupärasega. Moskva Kunstiülikooli kiitusega lõpetanud Jevgeni Kolpakov viljeleb juba aastaid n-ö oma stiili nimetuse all "optiline ekspressionism" ja on saavutanud üllatavalt häid tulemusi. Sellega on ta tuntud juba ka piiri taga. Artikli autor viljeleb Eestis vähelevinud tašismi. Selletemalised näitused ongi praegu galeriis väljas ja märtsis võisid kunstihuvilised tutvuda tašismiga ka Jõhvi kontserdimajas.

Arvo Aun

PASTAPLIATS KANNAB USKUMATULT PALJU INFOT

Malle Elvet, ajakirjanik

Üks kirjapulk on parem,
kui geniaalne pea

Hiina vanasõna

Moodsal inetrenetiajastul pole ainsatki kirjaoskajat, kes ei kasutaks pastapliatsit. See lihtne kirjapulk tuli eestlaste ellu näppe tindiseks tegeva täitesulepea asemele kuuekümnendatel aastatel. Kui paljud neist, kel taskus pastakas, teavad, et pastaka patenteeris leiutisena Ungari ajakirjanik László Biró 1938. a? Siinkirjutaja kodus on aga endaga infot kandvaid kuulsulepäid erinevatest aegadest 5000.

Mäletan aega kuuekümnendate keskelt, kui koolitüdrukuna sain oma esimese rohelise Tšehhi päritolu pastapliatsi, maksis 1 rubla ja 50 kopikat (75 rubla oli keskmine palk). Uuadsed kirjutusvahendid kadusid letilt kibekähku. Tallinnas ja teistes suurtes linnades avati teeninduspunktid, kus pastakatindist siniste näppudega täidid täitsid 20 kopika eest tühjaks saanud pastakasüdamikku. Tollal haruldastele soome turistidele pakkus see teenus naljaainet. Pastakas tegi intensiivset võidukäiku kogu kuuendikul planeedil.

Nüüd aga on mul kodus viis tuhat erinevate logodega ja põneva disainiga pastakat. Neid on toodud Aasiast, Ameerikast, Austraaliast, Euroopast. Kui kirevad kirjapulgad paraja sammuvahega ritta laduda, jätkuks neid ühest Tartu servast teiseni – Raadi mõisa väravast Tartu Tehnoloogiapargini.

Pastakas sai mulle nõnda tähtsaks, et lasksin TPI tudengina ühel merd sõitval sõbral endale 40 aasta eest kinkida hinnalise Jaapani kuldse sulepea ja pastakaga komplekti. See ongi vanim eksponaat mu kogus. Neljavärvilisi metallkorpusega pastasulepäid tõid meresõitjad aeg-ajalt ikka kingiks. Pastakad olid nägusad ja praktilised.

Välisreisidel anti vene turistile kasin valuutasumma. Tõin esimeselt välisreisilt Tšehhimaalt sõpradele-tuttavatele suveniiriks nägusaid ja praktilisi kingitusi, pastakaid. Üks lihtne pastakas sellest reisist oli säilinud mu sahtlis nagu hilisematelt reisidelt toodud tühjaks kirjutatud pastakadki. Otsisin need välja kuue aasta eest, kui vaigse hoo oli sisse saanud mu sihipärane pastakatekogumine. Inervjueeritavad olid mulle ajakirjanikutöös kinkinud oma firmade logodega kirjutusvahendeid. Neil igal on oma lugu, mõni värvikalt meeles püsiv. Lisa tuli välisreisidelt. Ühel päeval oligi mitu tassitait pastakat mu kapil, mida ei raatsinud ära visata.

Aeg-ajalt küsisid tuttavad, et äkki on mul tekkinud vahvaid pastakaid, mis sobiksid nende kollektsioonidesse. Entusiastlikult kogus pastakaid ujuja Nadja Maksimova. Tema ärgitusel tekkis suurem tuhin. Pool aastat hiljem oli mul juba 500 erinevat pastakat.

Kuulsulepea patenteeris Ungari ajakirjanik

USA astronautid Neil Armstrong ja Edwin Eugene Aldrin, esimesed inimesed, kes astusid Kuu pinnale 1969. a, on väitnud, et pastakas päästis nende elu, kui nad pastaka abil tegid pisiremonti kuumoodulis Eagle, millega naasid Apollo 11 pardale.

On teada, et kuulsulepäid nuputati kirjutamiseks juba üle-eelmisel sajandil. Pastaka leiutajaks loetakse aga Ungari ajakirjanikku, Hongrie-Magyarország-Hungary peatoimetajat László Jozef Biró'd (sünd. 29. septembril 1899), kes patenteeris 25. aprillil 1938 kuulotsikuga pastapliatsi. Sama aasta lõpus lahkus leidur, kelle nimel on teisigi leiutisi, oma juuditarist abikaasaga Ungarist Prantsusmaale. Sõja eel emigreerus pere Argentiinasse.

10. juunil 1943. a sai L. Birõ Argentiinas oma leiutise eest uue patendi. L. Biró'st sai Argentiinas tööd alustanud pastapliiatsite tootmisega tegeleva firma Sylvapen direktor. Argentiinas tähistatakse tänaseni 29. septembrit, Biro' sünnipäeva, leidurite päevana.

Pastakahullu paradiis

Just nii kirjutas üks külastaja raamatusse, kui mu pastakate kogu uhkem ja inforikkam osa oli Eesti Postimuuseumi korraldatud näitusel Tartu Spordimuuseumi keldrisaalis kaks kuud vaatamiseks. Fotogeenilisem osa neist paelus külastajate pilke esimestes vitriinides: kõrvuti kaks põdrasarvest kirjapulka, üks aastast 1975 Koola poolsaarelt Murmanskist, teine Alaskalt. Teise põdrapastaka kinkis mulle USA-s Alaskal õppiv noor sõber paari aasta eest.

Pilku püüdsid veel rulluiskudega pastakas, Austraalia koalakarukesega kirjutusvahend, kollane hanesulg-pastakas Varssavist, matrjoškadega kirjapulgad Moskvast, patareidel töötav värviliste sätendavate sulgedega pastakas, laserkiirega pastakas, välgumihkel-pastakas, korgiavaja pastakas, kruvikeerajatega Mercedese autofirma pastakas, erinevad ökopastakad. Igal neist oma lugu ja põnev disain.

Pastakaid on nõnda palju, et näitus tuli välja panna valikuliselt, teemadena. Ühes vitriinis uhkeldasid erinevate spordiünnuste, tiitlivõistluste pastakad. Tänu EOK presidendile on mul kogus ka Sotši 2014. a olümpiamängude pastakas. Mida kõike küll disainerid eri maades pastakate kujunduses välja ei mõtle. Enamik pastakaid mu kogus kannab infot – logod firmadest ja kontaktidest. Aastate jooksul on paljude firmade logod mu mällu sööbinud. Pastakaid lisandub kingitustena, erinevatelt messidelt kogutuina. Mu väike harrastus on tuttavate seas teada ja maailmas reisivad sõbrad täiendavad kogu toredate pastakatega. Ka erakonnad pole reklaami tehes pastakatega teps mitte koonerdanud. Üks pastakas on idanaabrite juhtparteilt Jedinaja Rossija.

Ma kannan vahetuseks kaasas varupastakaid, sest nõnda täieneb kogu fantastiliste pastakatega, sest paljudele polegi tähtis, mis firma omaga kirjutab, oluline on, et kirjutusvahend hästi toimib. Pastakakogujana olen tähele pannud, et kümnest kõrgest ametikandjast pole pastakat käepärast igal seitsmendal. Väga paljude jaoks on neile kingitud pastakad armsad ja olulised mälestusesemed inimestest ja sündmustest. Tihti ei oska aimatagi, et vahva suveniir on eriline pastakas. Valdav osa pastakaid on viimasel kümnel aastal tehtud, kuid mu kogus on ka aastakümnetetaguseid haruldusi. Kui on välja lastud mitte üle 100 pastaka, siis on needki haruldused.

Ravimifirmad on lasknud teha uskumatult palju ravimeid reklaamivaid pastakaid, nende arv ulatub mul sadadesse. Ministriumid, meediaettevõtted, kõrgkoolid, koolid, linnad, omavalitsused, autotootjad, turismifirmad, ehitusmaterjalide tootjad ja väga paljud muud alagrupid. Nagu puidust tehtud ja nn ökopastakad. Eesti ministriumidest on puudu majandus- ja kaitseministeeriumi pastakad. Kursavend J. Jõerüüt lubas, J. Ligi lubas, J. Aaviksoogi ei öelnud ei, aga pastakat mu kogus ikka veel pole.

“Kuidas hoiad nõnda suurt kogu?” on sage küsimus. Mu teine harjumus on tuua reisidelt kaasa tasse, neid saan ka kingitustena. Tassid riulitel ongi mu säravate pastakate kodudeks.

B. G FORSELIUSE SELTSIS

PRESSITEADE: FORSELIUSE AASTA 2009–2010 AVAMINE

Harju-Madise, 15.08.2009

Eesti Innovatsiooniaasta juht Urmas Kõiv kuulutas Harju-Madisel B. G. Forseliuse mälestusmärgi juures välja FORSELIUSE AASTA 2009–2010 kui innovatsiooniaasta haridusteema.

Urmas Kõiv selgitas laupäeval, 15. augustil, B. G. Forseliuse Seltsi XX suvekooli (juh Asta Pazuhaniš) noorteaduritele suure innovaatori Bengt Gottfried Forseliuse mälestusmärgi juures, et Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus on Eesti Innovatsiooniaasta projekti initsiaatoriteks, mis pole ajendatud sellele sarnasest projektist – Euroopa loovuse ja innovatsiooni aastast. Eesti Innovatsiooniaasta on uute ideede, loova mõtlemise ja teistmoodi tegutsemise aasta. Ta kutsus kõiki kodanikke, ettevõtteid ja institutsioone Eestit uuenduslainerel hoidma.

B. G. Forseliuse Seltsi esimees Madis Linnamägi andis lühiülevaate 20aastase seltsi tegevusest teadushariduse viljelemisel, rõhutades, et määravaks ajendiks 300aastaste koolide liikumise (1986–89) kujundamisel seltsiks oli 17 sajandi haritlaste uuendusmeelsus.

Bengt Gottfried Forselius (u 1660–1688) sai oma koolmeistriristsed 1683/84 Padise vallas, Risti kirikumõisa rehetas 50 last õpetades. See võimaldas tal 325 aastat tagasi koolitada valgustusfilosoofi Jan Amos Comeniuse õpetuse vaimus Tartu lähedal Piiskopi-mõisas rahvakooliõpetajaid, kes siirdusid 1686. aastast Eesti- ja Liivimaa kihelkondadesse – lihtsast maarahvast sai raamaturahvas. Rahvakooliõpetajate seminari loomine oli unikaalne nähtus Euroopa kontekstis.

Urmas Kõiv ja Madis Linnamägi väljendasid heameelt selle üle, et Eestis on palju entusiaste, kes õpetavad teadushariduse meetodeid kasutades noori mõtlema – juurdlema ja avastama. Seepärast on FORSELIUSE AASTA 2009–2010 juhtmõtteks loovust ja jätkusuutlikkust genereerivate ideede leidmine ja juurutamine eelkõige hariduse vallas. Nad soovisid selleks noortele indu, õpetajatele aga avastusmeetodite jätkuvat kasutamist õppetöös.

Tulemas on B. G. Forseliuse 350. sünniaastapäev (2010). Harju-Madisel, tema sünnipaigas tunnustas B. G. Forseliuse Selts teenetemärkide ja tunnustuskirjadega teenekaid haridus- ja ühiskonnategelasi. Laureaatide kuulutasid välja 300aastaste koolide liikumise 1986–89 juhid **Madis Linnamägi** ja **Jüri Alter**, kes kehastusid selleks **kuningas Karl XI** audientsil käinud ajaloolisteks isikuteks – **Ignatsi Jaaguks** ja **Pakri Hansu Jüriks**:

- innovatsiooni edendajad **Urmas Kõiv, Terje Tuisk**;
- kodanikuühiskonna edendajad **Madis Linnamägi, Katrin Valdek**;
- õpetajad **Anu Kivi, Sirje Raadik, Imbi Roos, Toivo Ärtis**;
- koolijuhid **Jüri Alter, Tiiu Millistfer, Asta Pazuhaniš**;
- haridus- ja kultuuritegelased **Vilve Hülps, Annika Laats, Jaan Laidmets**;
- Riigikogu liikmed **Peeter Kreitzberg, Aadu Must, Peeter Tulviste**;
- teadlased **Enn Ernits, Vello Paatsi, Viive Rosenberg, Leo Võhandu**;
- teleajakirjanik **Indrek Treufeldt**;
- kunstnikud **Tiina Linzbach, Tõnu Soo, Endla Tuutma, Valdo Tali**.

Noorteadurite suvekoolis käsitleti Bengt Gottfried Forseliuse ja tema pärandi kõrval ka teise Padise vallast pärit suure mõtleja ja innovaatori **Jakob Linzbach**'i (1874–1953) tegevust. Matemaatikut ja interlingvisti Jakob Linzbachi peetakse maailma esimeseks küberneetika ja semiootika alusmõistete sõnastajaks (*Filosoofilise keele põhiprintsiibid. Petrograd, 1916; Transcendent algebra. Tallinn, 1921; jne*). Tema 16000-leheküljeline pärand vajab väga hoolikat ja asjatundlikku uurimist, teadusmaailmale ja avalikkusele teavitamist. Sellele viitasid prof Leo Võhandu, akadeemik Ülo Lumiste, dots Enn Ernits, Tiina Linzbach, Madis Linnamägi.

Ka õpilased Kristi Halling, Romet Pazuhaniš, Anette Rau, Kärt Sepp, Sandra Sulp, Annely Tank, Kadri Toming ja Liine Toming ilmutasid konverentsil oma uurivat vaimu.

Valiti B. G. Forseliuse Seltsi Noortekogu uus juhatus – jätkugu neil tahet, ideid ja energiat!

Innovaatilist FORSELIUSE AASTAT 2009–2010!

PRESSITEADE, 23.11.09. Pühapäeval, 22. novembril 2009 avaldati Forseliuse pargis tänu B. G. Forseliusele ja kindral Aleksander Tõnissonile

325 aasta eest alustas Forseliuse koolmeistrite seminar, mille lõpetajad siirdusid alates 1686. aastast Eesti- ja Liivimaa kihelkondadesse talulastele lugemist õpetama.

Prof em Helmut Piirimäe kinnitas: “Rahvakooliõpetajate seminar oli unikaalne nähtus 17. sajandi Euroopa kultuuri kontekstis. Tänu Bengt Gottfried Forseliuse ja tema kaasaegsete tegevusele sai lihtsast maarahvast raamaturahvas.”

Kambja Ignatsi Jaagu Kooli õpetaja Toivo Ärtis tõdes, et eelnevate põlvkondade uuendusmeelsuse tundmine aitab meil paremini keelelist ja kultuurilist identiteeti hoida ja tugevdada. 300-aastaste koolide liikumise aastail 1986–89 sai taas tõesest ajaloost rääkida ja Eesti taasiseseisvumist ette valmistada. Just Forseliuse pargis süüdati 14.06.1987 tuleraua ja ränikiviga 12 tõrvikut ja viidi hoburakendil Kambjasse avatava Eesti Rahvakooli Memoriaali tulealtarile.

Tartu linnavolikogu esimees prof Aadu Must toonitas kodanikuühenduste tegevuse märgilist tähendust, ta tänas oma õpetajat Helmut Piirimäed ja soovis B. G. Forseliuse Seltsile edu hariduse edendamisel.

B. G. Forseliuse Seltsi esimees Madis Linnamägi väljendas muret, et koolidel on raskusi 21. sajandi vajadustega kaasaskäimisel, seda nii materiaalses kui meetodilises mõttes. Väikerahvale peab haridussüsteem andma analüüsi- ja otsustusvõimelisi inimesi mitte 1 või 5 % elanikkonnast nagu suurrahvastel, vaid vähemalt 20%, siis on lootust eestlusel püsima jääda. Kinnitab ju ka UNESCO ekspertkomisjon: ”Learning, the treasure within – haridus on varjatud varandus”

Ta avaldas tunnustust kindralist linnapeale Aleksander Tõnissonile, kes 75 aastat tagasi püstitas kunagise Piiskopimõisa asukohale mälestuskivi ja laskis selle ümber tammiku istutada. Kahjuks ei ole tekst kivil enam loetav, seepärast pöördus selts 2007. a Tartu Linnavlitsuse poole ettepanekuga kujundada park ümber nii, et selles on aukohal hariduse olulisust meie rahva elus väljendav kunstiteos, mis näitab nii saavutusi minevikus kui tulevikupüüdlusi võimalikult generalistliku harituse poole.

Loomulikult on aeg luua B. G. Forseliusele oma kodu, Arenduskeskus COMENIUS-FORSELIUS, milles saab 21. sajandile sobivat õppetööd arendada – eeskujuks Eestile ja maailmale.

M. Linnamägi ja H. Piirimäe andsid volikogu esimehele Aadu Mustale üle seltsi kõrgeima autasu, **B. G. Forseliuse pronksmedali** ja raamitud ajaloolise taustaga tunnistuse. **Professor**

Aadu Must on kandnud väarikalt hariduse tõrvikut, ta on veendunud, et "eestlased on hariduse usku"

Tänuavaldusüritusel laulis **Forseliuse Seltsi Segakoor** (dirigent – Tartu Forseliuse Gümnaasiumi direktor Tiiu Millistfer). Koor alustas tegevust septembris, see oli koori esimene avalik esinemine. Madis Linnamägi andis koorijuht Tiiu Millistferile üle Kamja Laulukoori "Läte" (215. sünnipäev oli päev varem, 21.11.09) varasema sünnipäeva värvivoldiku ja teenetemedali "Eesti koorilaul 1794" statuudi projekti.

B. G. Forseliuse Selts on 1994. aastast välja andnud "Eesti koorilaulu 200. aastapäeva medalit" kui tähtpäevamedalit, nüüd on mõttekas see teenetemedaliks muuta ja rahvusvahelisel koorilaulupäeval, 13. detsembril, välja andma hakata.

Mälestuskivi ette jäid tänutäheks lilled ja kaks põlevat küünalt. Küünlad meenutavad, et B. G. Forselius hukkus novembritormis Läänemerel, linnapea Aleksander Tõnissoni palgaks oma riigi ülesehitamise eest oli erisurm.

P.S. Teate lühemad versioonid ilmusid Tartu Uudistes, www.tartu.ee, ja Tartumaa Uudistes, ww.tartumaa.ee.

VÄIKE PLANEET SAAB EESTI NEIU NIME

Millises galaktikas asub see planeet või asteroid, mis saab Eesti neiu Riinu Otsa nime, pole veel teada. Küll aga saab au planeedile nime panna osaks neile, kes pälvivad ülemaailmsel noorte teadusmessil kõrge koha.

Tartu Hugo Treffneri gümnaasiumi abiturient Riinu Ots võitis USAs peetud noorte teadusmessil oma uurimistööga põlevkivielektri jaamade õhusaastest kõrgeid auhindu, edastas sihtasutus Archimedes.

Sihtasutuse Archimedes teaduse populariseerimise üksuse juhataja Terje Tuisk märkis, et Otsa uurimistöö "Suitsujoa termilise tõusu mõju õhusaaste leviku arvutusele põlevkivielektri jaamade näitel" oli konkursil enneolematult edukas.

"Läbi aegade on see eesti õpilaste parim tulemus rahvusvahelistel konkurssidel, kuigi preemiaid on meie noored pälvinud pea igal aastal" rääkis Tuisk.

Põhipreemia teise koha eest sai Riinu auhinnaks 1500 dollarit ja tema järgi nimetatakse väike planeet või asteroid, nagu kõigil esimese ja teise preemia saanutel. Lisaks võitis Riinu Hiina Teaduse ja Tehnoloogia Assotsiatsiooni eripreemia, milleks on tasuta osalemine juulis toimival Hiina noorte teaduskonkursil.

Renos, USA-s peetud noorte teadusmess Intel ISEF on maailma suurim gümnaasiumiealiste teaduskonkurss, kus osalevad parimad noorteadlased lisaks kõigile USA osariikidele ka ligi 50 välisriigist üle maailma ja välja antakse preemiaid kokku ligi nelja miljoni dollari väärtuses.

Tänavu konkureeris Intel ISEFis kokku 1500 noort 17 teaduskategoorias. Riinu kandideeris kategoorias Environmental Science, kus osalenud 71 töö kohta anti välja üks esimene ning kolm teist preemiat.

Riinu töö, millega ta USA konkursil osales, võitis selleaastasel Eesti õpilaste teadustööde konkursil gümnaasiumiastme esimese preemia. Kaheksandat aastat toimuvat konkursi korraldavad SA Archimedes ning Haridus- ja Teadusministeerium. Riinu juhendaja on Tartu Ülikooli atmosfäärifüüsika vanemteadur Marko Kaasik.

Tartu Postimees, 18.05.2009

B. G. FORSELIUSE SELTSI TEENETEMÄRKIDE JA TUNNUSTUSKIRJADE LAUREAATE FORSELIUSE AASTAL 2009–2010

B. G. FORSELIUSE MEDAL

15. august 2009, Forseliuse aastal 2009–2010

Peeter Kreitzberg Riigikogu kultuurikomisjoni esimees, prof
Jaan Laidmets Haridus- ja Teadusministeeriumi üldosakond, juhataja
Aadu Must Tartu linnavolikogu esimees, Tartu Ülikooli prof
Peeter Tulviste Riigikogu liige, prof

13. november 2009

Leo Võhandu Tallinna Tehnikaülikool, *prof em*
Ülo Vooglaid Tartu Ülikool, *prof em*; Toompea Haridusseminari liige

27. november 2009

Paide Gümnaasium Järvamaa gümnaasiumiharidus 100

16. aprill 2010

Tiiu Kuurme Tallinna Ülikool, dots.

IGNATSI JAAGU MEDAL

Alushariduse ja algklasside õpetajad

15. august 2009, Forseliuse aastal 2009–2010

Sirje Raadik Kiili Gümnaasium

16. aprill 2010

Maili Edela Lähte Ühisgümnaasium
Anne Jaama Elva Gümnaasium
Maiki Kruuda Põlva lasteaed „Mesimumm”
Kersti Nõupuu Pärnu Raeküla Lasteaed, juhataja asetäitja
Marju Vahtramäe Kehra Gümnaasium
Eli Äkke Laiuse Põhikool

Teadusharidus: uurimistöö ja õpilaste juhendamine

16. aprill 2010

Kaja Kasak Nõo Põhikool, õpetaja
Endla Klemets Kehra Gümnaasium, õpetaja
Ursula Kägu Lähte Ühisgümnaasium, õpetaja
Merle Pindmaa Nõo Põhikool, õpetaja
Anne Tanne Kehra Gümnaasium, õpetaja
Heily Soosaar Nõo Reaalgümnaasium, õpetaja
Ain Tõnisson Haridus- ja Teadusministeeriumi õppekava talitus, juh.

Teenete eest hariduselu edendamisel

15. august 2009, Forseliuse aastal 2009–2010

Anu Kivi Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool, õpetaja
Tiiu Millistfer Tartu Forseliuse Gümnaasium, direktor

18. november 2009

Hildegard Anton Tartu Forseliuse Gümnaasium, õpetaja
Madis Paide Tartu Forseliuse Gümnaasium, õpetaja

27 november 2009

Vello Talviste

Paide Gümnaasium, direktor

16. aprill 2010

Loona Pärl

Siiri Rahn

Türi Majandusgümnaasium, õpetaja

Laiuse Põhikool, dir. asetäitja õppe- ja kasvatustöö alal

MEDAL SUUR KULDTUKAT, 1. KLASS

06. juuni 2009

Lüganuse Keskkool

315. aastapäeval

15. august 2009, Forseliuse aastal 2009–2010

Jüri Alter

Laulasmaa Põhikool, direktor

Urmas Kõiv

Eesti innovatsiooniaasta 2009 juht

Madis Linnamägi

B. G. Forseliuse Selts, esimees

Vello Paatsi

Eesti Kirjandusmuuseum, dr

Viive Rosenberg

EMVI Taimebiotehnoloogia Uurimiskeskus EVIKA, dr

Tõnu Soo

graafik, kalligraaf, seltsi sümboolika autor

Terje Tuisk

S-eA Archimedes teaduse populariseerimise üksus, juhataja

Indrek Treufeldt

Eesti Televisioon, ajakirjanik

Endla Tuutma

Kuressaare Linnavalitsus, kunstnik

Katrin Valdek

Rootsi Kuningriigi suursaatkond Tallinnas, sekretär

Valdo Tali

OÜ ANA Märgid ja Medalid, kunstnik

Toivo Ärtis

Kambja Ignatsi Jaagu Kool, huvijuht

09. oktoober 2009

Allan Liim

Tartu Ülikool, prof em

13. november 2009

Ramia Allev

SA-e Archimedes hariduskoostöö keskus, juhataja

Peep Leppik

pedagoog-metoodik, PhD

14. november 2009

Raik-Hiio Mikelsaar

Tartu Ülikool, prof

27. november 2009

Erika Kranich

Paide Gümnaasium, õpetaja

16. aprill 2010

Helmut Einpaul (s. 05.101915) ERKF-i Helmut Einpauli allfondi asutaja

MEDAL SUUR KULDTUKAT, 2. KLASS

18. november 2009

Martin Märss

Tartu Forseliuse Gümnaasium, õpilane

27. november 2009

Mari Angerjas

Paide Gümnaasium, 12H

Annely Tank

Paide Gümnaasium, 12H

MEDAL WASTNE TESTAMENT 1686

15. august 2009

Vilve Hülp

EELK Harju-Madise kogudus; Eesti Mereakadeemia, õppejõud

Annika Laats EELK Risti kogudus, õpetaja
Imbi Roos Padise Põhikool, õpetaja

16. aprill 2010
Joel Luhamets EELK assessor, Tartu praost

AUKIRI

15. august 2009
Tiina Linzbach kunstnik
Leo Võhandu Tallinna Tehnikaülikool, *prof em*

27. november 2009
Maarja Abner Paide Gümnaasium, 11R
Kadri-Ann Kertsmik Paide Gümnaasium, 9A
Kristiine Kurema Paide Gümnaasium, 12H
Jaanus Moppel Paide Gümnaasium, õpetaja
Kristjan Pihl Paide Gümnaasium, 12R
Marie Reimann Paide Gümnaasium, 12R

16. aprill 2010
Pärnu Lasteaed „Mai”
Christi Olep Kambja Ignatsi Jaagu Kool, õpetaja
Katre Pind Kambja Ignatsi Jaagu Kool, õpetaja

TÄNUKIRI

15. august 2009
Enn Ernits Eesti Maaülikool, dots
Asta Pazuhaniš Padise Põhikool, direktor
Helle Suurlaht Padise Põhikool, õpetaja

16. aprill 2010
Enn Liba Kambja Ignatsi Jaagu Kool, dir.
Toomas Liivamägi Haridus- ja Teadusministeerium, ministri nõunik
Urmas Kruuse Tartu linnapea
Mario Mäeots Tartu Ülikooli Pedagogicum, teadur, doktorant
Tiia Randma Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, haridusnõunik
Margus Pedaste Tartu Ülikooli Pedagogicum, direktor, PhD

HARRI KÜBAR *in memoriam*

8. detsembril 2008 läks manalateele tulihingeline Eesti Kodanik, kelle elutee algas piirilinnas Valgas 14. juunil 1930. Harri Kübar omandas kodulinnas gümnaasiumi-hariduse, lõpetas 1954. a kiitusega Tartu Ülikooli keemiaosakonna ja temast sai Tartu kammivabriku laboratooriumi juhataja.

Oli tormiline industrialiseerimise aeg ja noore mehena ilmutas ta hiilgavat organiseerimisvõimet. Ta tõusis ametiredelil tehnikaosakonna juhataja, peainseneri ja peadirektori asetäitjani. Harri Kübara töömeheelu kulgeski ühes ja samas ettevõttes (hiljem: plastmasstoodete tehas, AS Estiko, ...) – kokku tervelt 55 aastat.

Veenmisoskus võimukoridorides võimaldas tal muretseda valuutarublade eest Läänest moodsat sisseseadet – sotsmaade tehnika oli ebakvaliteetne või moraalselt amortiseerinud. Nii jõudis kammivabrik katsetehase staatusesse, mis oli väga kõrge saavutus tollase Nõukogude

Liidu tingimustes. Impeeriumi languse perioodil tuli tal innovatsiooni ja tooraine pärast piike murda isegi ENSV Ministrite Nõukogu esimehe endaga.

Pensionieas oli ta AS Estiko majandusnõunik, tehase muuseumi rajaja ja hooldaja. Kahjuks likvideerisid ettevõtte uued omanikud ja juhid muuseumi, tuues ettekäändeks hoone lammutamise.

Nõukogude ajal oli kombeks anda kulukaid objekte edukatele ettevõtetele majandamiseks. Sangaste lossis oli pikka aega pioneerilaager. Õige omaniku ja peremehetunde puudumisel käis uhke hoone ajapikku alla. 1967 a anti loss Tartu Tootmiskoondise Estiko haldusse. Lossi renoveerimine ja hooldamine oli Harri Kübara ülesandeks. On suur õnn, et see Valgast pärit mees oli laia silmaringiga ja kultuurilembene. Ta tegi endale põhjalikult selgeks krahvi suguvõsa loo, uuris lossi ehitamise kulgu, põllumajanduse, metsanduse ja maaparanduse edendamist. Pärast Harri Kübara artiklisarja ajakirjas Eesti Loodus (1974) võtsid temaga ühendust krahvi järglased Kanadas (rukkisordi 'Kodiak' aretaja René Berg), Rootsisis, Soomes, Saksamaal, Venemaal ja Eestis. Aastate jooksul kogus ta palju väärtuslikku ajaloolist ainet. See põhjalikkus aitas tal heaperemehelikult lossi taastada ja majandada. Eesti taasiseseisvumise järel anti loss 1993. a Sangaste vallale üle.

Aastate jooksul andis ta kogutud esemelisi materjale üle Valga muuseumile, koopiaid eksponeeriti Sangaste valla Lossikülas Bergi toas. Ta avaldas artikleid ja raamatuid, esimene raamat „Sangaste” ilmus 1978. a, tsensuuriprobleeme tekitanud „Põllumajanduslik Sangaste” 1980. a. „Rukkikrahvi” teenete teavitamiseks ja majanduslikel põhjustel algatas Harri Kübar Krahv Fr. von Bergi Fondi ja oli selle esimees, fondist sai hiljem seltsing.

Harri Kübar suutis karmides ideoloogilistes tingimustes jäädvustada Bergi mälestust – vaskkohrusportree 1972. a, patineeritud kipsbüsti 1991. a, graniidist büst 1995. a. Kipsbüsti järgi laskis Eesti Rukki Selts valada pronksbüsti, mis avati eesti rukki aastal 2005. Eesti Põllumajandusmuuseum kasutas Harri Kübara ja Valga muuseumi kogusid Sangaste lossi rukkitoa loomisel.

Tänuväheks avas krahv Bergi suguvõsa ühendus Reinhard von Bergi eestvõttel 2005. a juulis Sangaste lossi rukkitoa seinal graniidist tänutahvli Harri Kübarale. B. G. Forseliuse Selts tunnustas tema tööd eesti õpetajaskonna võrdkuju Ignatsi Jaagu nimelise medaliga, Eesti Vabariik Valgetähe V klassi ordeniga. Sangaste vald nimetas 23. veebruaril 2008 Harri Kübara oma esimeseks aukodanikuks.

H. Kübar oli ASi Estiko tööveteranide nõukogu esimees, Akadeemilise Baltisaksa Kultuuriseltsi asutaja juhatuse liige, Eesti Looduskaitse Seltsi Tartu osakonna juhatuse ja Eesti Kodu-uurijate Seltsi liige, B. G. Forseliuse Seltsi ja Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi asutajaliige, Eesti Rahva Muuseumi aktiivne kirjasaatja.

Harri suureks mureks jäi krahv Bergi arhiiv Soomes, mida tal ei õnnestunud Eestisse tuua. Ta koostas Eesti Rukki Seltsile krahv Bergi monograafia koostamise kava.

Kodanikuna häiris teda väga eesti rahva saatus, mille keerdkäigud vallandusid 1939. aasta sündmustega. Esimene suurküüditamine – 14. juuni 1941 – sattus just tema sünnipäevale, kalendris on see nüüd eesti rahva leinapäev ...

Inimesena oli ta väga sõbralik, seltskonna- ja koostööaldis. Laulis imehästi, kuigi oli kerge kõnehäirega. Kui 1985. a tekkis parema silma nägemisvaegus (vasak silm jäi noorpõlves miini sütiku plahvatamisel pimedaks), kannatas ta tegevusetuse pärast. Möödunud aastal kahjustas insult kõnevõimet, mis oli takistuseks tegutsemisel ja suhtlemisel.

Mälestus Harrist jääb meie südamesse ja hinge.

Sangaste vald, Eesti Rukki Selts, Seltsing Krahv Bergi Fond, B. G. Forseliuse Selts

BIBLIOGRAPHIA FORSELIANA

... näitab liikmete loomingut ja annab valiku hariduse, identiteedi ja teaduse kohta ilmunust. Soovitame kasutada bibliograafilist koondandmebaasi **Index Scriptorum Estoniae** (ISE, <http://ise.elnet.ee>), mida koostatakse Eesti ajalehtede, ajakirjade ja artiklikogumike põhjal.

1996

Vladimir Harkonnen. Monument kirjaoskamatusel. – Postimees, 18.01. [Setu rahvuseepos "Peko", 1995]

1999

Õppimine – varjatud varandus. 21. sajandi hariduse rahvusvahelise komisjoni aruanne UNESCOle, 260 lk [= Learning the treasure within, 1996. Komisjoni esimees Jacques Delors]

2001

Adrien Bertricaud (koostaja. Eesti identiteet ja iseseisvus. 318 lk. © Avita [Ilmunud ka prantsuse ja vene keeles]

Sirje Raadik. Õpime mängides. Draamakasvatus lasteaias ja algklassides. 55 lk. © Avita

Maie Rimmel. Äng ja arm. 77 lk [Taskuformaadis luulekogu]

2002

Haljala Kool 1687–2002. 231 lk [Enam kui 315 aastat hariduslugu: õpilased, õpetajad, olümpiaadid, huvi- ja uuriv tegevus, dokumendid, algallikad]

Stephen Hawking. Universum pähklikoores. 216 lk, tõlkinud Henn Käämbre

2003

Sirje Raadik. Mängime õppides. Draamakasvatus II. 64 lk. © Avita

Padise pajatusi. 72 lk [Almanahh Padise kooli 320. aastapäeva puhul]

2005

Kuuste Kool. [Värvivoldik ajaloost (1765) ja tänapäevast]

Heino Ridbeck. Padise läbi aegade. Kodulooraamat. 200 lk

Ära sõida rahata Riiga ehk Sent pole raha, aga santiim on raha ehk Kimbuke läti vanasõnu. 56 lk.

Koostanud ja tõlkinud Kristi Salve

2006

Michael Fullan. Uudne arusaam haridusmuutustest. 244 lk. © Atlex

Eneken Laasme. Euroopa uuendusmeelseimad õpetajad töötavad Türi Gümnaasiumis. – Õpetajate Leht, 11.08. [Kristel Vahtra ja Laine Aluoja projekt „Eeskujud aitavad soorolle kujundada“; Ivi Kukk ja Siiri Sitska, Paide Gümnaasium]

Peep Leppik. Õppimine on tõesti huvitav. Õpiprotsessi psühholoogilisest mõtestamisest. 143 lk.

Konrad Paul Liessmann. Theorie der Unbildung: Die Irrtümer der Wissensgesellschaft. Zsolnay (Wien). 174 S.

Jüri Saar. Põhikoolilõpetajate teadmised tekitavad ametikoolis masendust. – Tartu Postimees, 26.01.

2007

Kerle Arula. Paplitudruku talv. 72 lk [Debüütvärsikogu, 119x190 mm, lembe- ja loodusluule]

Siiri Kalmus. Õpetamine põhjustab õppimise. – Õpetajate Leht, 12.10. [Šoti haridus(poliitika)]

2008

Anneli Aasmäe. Nii tapamegi kodukoha kooli. – Maaleht,

Estonian Human Development Report 2007. 144 p. © Authors, Estonian Cooperation Assembly

Stina Eilsen. Mees lubab 1000-aastast elu. – Postimees : Arter, 25.10. [Cambridge'i ülikooli professor, vananemise uurija Aubrey de Grey: "Inimorganismi saab noorendada nagu masinal varuosi vahetada" Teadusajakirja "Rejuvenation Research" toimetaja, raamatu "Ending Aging" (2007) autor]

Ande Etti. Konverentsi "Uuendatud haridus" korraldajad soovivad Eesti lastele õnnelikku tulevikku. – Universitas Tartuensis, 03.10.

Merit Hallap, Marika Padrik. Lapse kõne arendamine. Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel. 86 lk

Hellsten – terapeutid menukirjanik. – Raamat, 3(26), 20.03. [Ca 17 raamatu autor kasvatuses, sõltuvustest, enesejuhtimisest]

Helmer Jõgi. Kui kaitstud on õpetaja. – Postimees, 20.10.

Toomas Jürgenstein. Mitmekesised jumalapildid ja vaba maailmavaade. – Postimees : AK, 31.05.

Tuuli Koch. Imekool – iga 15 õpilase kohta üks aasta õpetaja. – Postimees, 28.07. [Mõniste Kool: Kaie Kirch, Aili-Küllli Paeglis, Virve Tamm, Maigi Teorein, Eda Tuvikene, Ele Vakk]

Alice Kuperjanov. Julius Kuperjanovi kaaslasena Saksa okupatsioonist Paju lahinguni. 120 lk [Mati Mandeli saatesõna taasilmumise puhul. Esmatrükk 1937]

Tiiu Kuurme. Müüa, laenata, sigida, õgida. – Postimees AK, 31.05. [Lawrence Kohlbergi kuus inimese moraalse arengu staadiumit. Turuga samastunud ühiskonnas juhib inimesi prekonventsionaalse moraali aste, s.o 1. ja 2. staadiumi instinktid, hirmud, eeliseid andev kohanemine, ...]

Peep Leppik. Kõige tähtsam on lapse arendamine. 50 lk [50 nimetust kirjandust]

Peep Leppik. Õpetajatöö psühholoogilisi probleeme. (Õpetamine kui looming). 387 lk

Tõnis Lukas. Ka majandusteadlased tulevad 20. sajandist. – Postimees, 18.09.;

<http://www.rajaleidja.ee/index.php?id=97965>

Küllike Lõhmus. Me ei vaja Soome ega Ameerika koolimudelit. Kool peab kaitsma ka tublide ja töökate laste, mitte ainult kiusajate õigusi. – Postimees, 06.10.

Sandra Maasalu. 7000 + x pastakat – Pärnumaa mehe tõsine hobi. – Postimees, 29.07

Ivi Niinep. Tee tasakaalu ja heaoluni. Psühholoogiline abimees tudengitele. 40 lk

Martin Pau. Puhjas kõlas Käsu Hansu nutulaul. – Tartu Postimees, 15.09.

Ago Pajur, Aldur Vunk. Rahvusriigi sünn Pärnumaal (1917–1919), 123 lk

Ene Puusemp. Kuperjanovist ilmub seniteadmata fakte. – Tartu Postimees, 30.04.

Raimo Raag. Talurahva keelest riigikeeleks. 338 lk

Aivo Saar. Teadushariduse tähendus põhikoolis. – Õpetajate Leht, 14.11. [Seltsi ja POLLENi korraldatud konverentsil "Uuendatud haridus" 25.09.08, esinenud autor kirjeldab Tallinna

Tehnikagümnaasiumi õppekava õppeainet praktiline teadus ehk PraTe. 2006. a 1–3. klassis alanud õpe jätkub katseliselt järgmistes klassides]

Olev Teder. Kutsar. Eesti Vabadussõja dokumentaalne käsitus. 362 lk [Era- ja riigiarhiivide abil annab üksikasjaliku ülevaate kuperjanovlaste tegevusest ja põrmustab väärkujutelma J Julius Kuperjanovist]

Õppimine ja õpetamine koolieelses eas. Toimetanud Eve Kikas. 351 lk [Teooriate ja katsete tulemuste rakendamine laste kasvatamise praktikas. 3 osa e 24 teemapeatükki kirjanduse loeteludega]

2009

Martti Aavik. Eesti pärast eurot. Eesti otsis uut lugu koostöökogu konverentsil Tallinna Tehnikaülikooli aulas. – Postimees, 26.11.

Martti Aavik. Kõigi asi. – Postimees AK, 05.09. [TÜ eetikakeskuse juhataja prof Margit Sutrop: väärtuskasvatus, iseloomukasvatus; liigne keskendumine teadmiste edastamisele ja reproduktsioonile]

Martti Aavik. Teaduse viimane suur lahendamata probleem. – Postimees : AK, 17.10. [Prof. Talis Bachmann aju ja teadvuse uurimisest]

Lembit Andresen. Algust otsimas. 463 lk [Artiklikogumik 80. sünnipäeva puhul]

Risto Berendsen. Välismaised petukõned mobiilidele sagenevad. – Postimees, 26.09.

Eesti Inimarengu Aruanne 2008. 176 lk. © Autorid, SA Eesti Koostöö Kogu

Madis Filippov. Kohustuslik matemaatika riigieksam muutuks õppurite jaoks lihtsamaks. – Postimees, 11.11.

Raimu Hanson. Eesti vanim koor läheb lauldes lahingusse. – Tartu Postimees, 18.02.

Raimu Hanson. Teadusraamatute taevasse kerkis uus särav täiskuu. – Postimees, 06.08. [Sarja "Heuremata" kolmas raamat "20. sajandi mõttevoolud"]

Vello Helk. Juubeliaasta lõpul. – Rahvuslik KONTAKT, 4 (204), lk 5–18. © Rootsi Eestlaste Liit

History of education and pedagogical thought in the Baltic countries up to 1940 : an overview 416 p. Editors: Aida Krüze, Iveta Kestere, Väino Sirk, Ona Tijūnēlienē

Hõikus. 160 lk [Võru Kesklinna Gümnaasiumi almanahh: õpilaste esseed, luuletused, joonistused]

Aime Jõgi. Geenipanka mahub veel kümme tuhat doonorit. – Tartu Postimees, 14.12.

Toomas Jürgestein. Kääbused, hiiglased ja riigieelarve. Maksupoliitika alused sarnanevad religioossete dogmadega. – Postimees, 14.05.

[Indrek Jürjo] Lahkus ajaloolane Indrek Jürjo. – Postimees, 11.09 [Uurimus 1996. a: Pagulus ja Nõukogude Eesti. Vaateid KGB, EKP ja VEKSA arhiividokumentide põhjal]

Roland Karo. Uue elu sünd. – Postimees AK, 28.11. [= planeedi suurim müsteerium, milles ilmneb ekstaatilis-müstiliste seisundite evolutsiooniline järjepidevus seksuaalreaktsioonidega. > Alo Lõhmus. Usuteadlane tuvastas müstikakogemuse allika. – Postimees, 11.11.; Martti Aavik. Teaduse viimane suur lahendamata probleem (= teadvus). – Postimees : AK, 17.10.]

Vahur Koorits. Presidentidest usaldas rahvas kõige enam Arnold Rüütli. – Postimees, 05.01.

Anni Kuller. Noortekogud otsustavad ise oma kodukoha arengu üle. – Noor tegija, september [13 maakondlikku noortekogu]

Tiiu Kuurme. Kahjustatud kasvatus. Lapsel on õigus nüüdishetkele, mida ei tohi ohverdada tuleviku nimel. – Postimees, 16.12. [„Meie aja vaimu laad on mehaaniline ja tehnokraatlik ning inimesi kamandama seatud mõõdikud on algelised ja vaid üksi kvantitatiivselt orienteeritud. Inimeseks olemise oskused ja imepärased võimalused on praegu valitsevate väärtuste poolt välja arvatud”]

Tiit Kändler. Superpõrgutitelt loodetakse supersümmeetria avastamist. – Eesti Päevaleht, 17.12. [CERN: Higgsi bosoni kui massi kandja avastamise ootus. Kosmiline mikrolaineline foonkiirgus universumi algaegadest. Universumi koostis: 71,5% tumeenergiat, 24% tumeainet, 4,0% gaasi, 0,5% tähti ja planeete]

Peep Leppik. Õpetajatöö seoses tundide analüüsiga. 123 lk

Madis Linnamägi. Forseliuse aasta 2009–2010. – Õpetajate Leht, 04.09., lk 16 [Forseliuse Seltsi XX suvekoolist Harju-Madisel, semiootika ja küberneetika alusmõistete esmasõnastajast Jakob Linzbachist, ...]

Kristjan Luhamets. Peapiiskop pühitses pühakoja Kambjas. – Eesti Kirik, 05.08.

Tõnis Lukas. Isevool toob kaasa haridusliku kihistumise. Koolikorraldusele tuleb läheneda kogu riigis süsteemselt. – Postimees, 24.11.

Alo Lõhmus. Informaatik ennustab arvutitele peatset kadu. – Postimees, 02.11. [Informaatika ideoloog prof Leo Võhandu on 50 a tagasi esimese Eesti arvuti Ural-1 käivitamisel Tartus]

Alo Lõhmus. Koolijuhid tegid maha gümnaasiumireformi eelnõu. – Postimees, 24.11. [Läbi mõtlemata, kiirustav, ebaadekvaatne]

Alo Lõhmus. Tartu sotsiaalteadlane soovib eliitkoolid kaotada. – Postimees, 28.10. [PISA uuring: ühtlane õppekvaliteet. Eliitkooli õpilased pärinevad jõukamatest peredest]

Alo Lõhmus. Usuteadlane tuvastas müstikakogemuse allika. – Postimees, 11.11.

Mida muudaksid Eesti haridussüsteemis? – Postimees : Teeviit, 24.11. [Noored: põhikoolis pannakse õpilased hindeid koguma – need näitavad ainult suutlikkust õpitut kontrolltöodes kajastada; peaks olema ka mängulisemaid õpetamisnippe; gümnaasiumis ainete päevade kaupa õpetamine; õpitut ei ole võimalik realselt rakendada, õpitakse vaid hinnete saamiseks; praktiliste tööde osakaalu suurendamine; teadmiste kõrval valmistada tulevaseks eluks ette; reaalseid seostada eluliste toimingutega]

Piret Mäeniit. 60 aastat koos. – Elu kiri, 08.08., lk. 22–27 [Briljantpulpapaar Heljo ja Endel Taniloo]

Raigo Neudorf. Domeenid muutuvad peagi kõigile Eesti inimestele kättesaadavaks. – Postimees, 23.10. [Veebi domeeninime ümberregistreerimine 01.02.–30.07.2010]

Nils Niitra. Ajaloohuvilised saavad ainulaadse internetikeskkonna. – Postimees, 10.12. [www.histrodamus.ee – head õppematerjalid põhikooli ja gümnaasiumi jaoks]

Merili Nikkolo. Kolm töökohta ja parimad hinded Inglismaa mainekas ülikoolis. – Postimees : Koolituse extra, 04.09.

Sofi Oksanen. Lugu Sitakoti Matsist, vabadusest ja orjusest. – Postimees, 30.12.

Peeter Olesk. Hiire paljastused kassile. Jäljeküti ideoloogia ja kirg paljastada kirjanike uurimisel ei aita. Postimees, 08.12.

Otepää valis aukodaniku. – Tartu Postimees, 30.01. [Valla aukodanikuks sai postuumselt Jüri Stepanov. Ta osales seltsi, Kambja Ignatsi Jaagu Kooli, J. V Veski nim Maarja Keskkooli, Nõo Kooli ja Paide Gümnaasiumi lippude pühitsemisel ja õnnistamisel 14.07.1990, haamerdas õnnistamise kinnituseks lippude varrastesse läbi lipukanga hõbedase naela]

Padise pajatusi II. 44 lk [Almanahh Padise kooli 325. aastapäeva puhul]

Martin Pau. Füüsikud pole kuivikud. – Tartu Postimees, 27.11. [45 aastat reaalteaduste süvaõppest Nõos]

Martin Pau. Rõngu vald kaotab üle tosina miljoni krooni. – Tartu Postimees, 13.11. [Koolimaja ümberehituse probleemid, Vabariigi Valitsus ei tule appi]

Helmut Piirimäe. Rootsi riigimajandus Eesti- ja Liivimaal XVII sajandil. 426 lk [H. Piirimäe 1974. a kaitstud doktoritöö esmatrükk, sest Glavlit ei andnud trükkis avaldamiseks luba. Raamatu väljaandmist toetas ka Forseliuse Selts]

Priit Pullerits. Kas inimene mõjutab kliimat? – Postimees, 21.12. [Atmosfäärifüüsik Olavi Kärneri objektiivne teave, vt ka järgmist]

Priit Pullerits. Ropp kliimaäri. – Postimees, 09.12. [23.06.88 James Hanseni pettusega alanud kliimamuutuste nõukogu IPCC lugu]

Aivar Põldvee. Rektor ja pastor Johannes Forselius märkmeid eluloost, argielust ja pedagoogikast. – Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16/17. sajandil. 3. Lk 231–279. Eesti Ajalooarhiivi toimetised = Acta et commentationes Archivi Historici Estoniae 17(24)

Ott Pärna. Murrame Eesti Ülikooliga Euroopa paradoksi. – Postimees, 13.11. [Aalto Ülikool – 3 Helsinki ülikooli liitmisel moodustunud innovatsiooniülikool; Eesti Ülikool peab olema erinevate identiteetide ja valdkondade kaasaegne ja lõimunud summa, mitte ”ühepikkuste näppudega” tudengite-teadlaste-keskuste” kogum; ...]

Sirje Raadik. Õpime õues mängides. 95 lk A4. © Ilo [Mängud, lõpus tähestikuline register]

Elina Randoja. Taevakeha saab Tartu tüdruku nime. – Tartu Postimees, 19.05. [HTG õpilase Riinu Ots'a uurimus põlevkivielektriijaamade õhusaastest sai USA teadusmessil Intel ISEF kolm auhinda, lisaks nimetatakse asteroid või väike planeet tema nimega]

Elina Randoja. Tartu tüdruk saab omanimelise taevakeha. – Postimees, 19.05.

Heino Rannap. Lõbusaid lugusid Eesti muusikutest. 300 lk © Tänapäev

Alo Raun. Eksperdid: Eesti poliitilises elus võimutseb teerullikultuur. – Postimees, 11.11.

Jüri Saar. Gümnaasiumikohti jääb üle. – Tartu Postimees, 25.11. [HTG ja Kivilinna kuni 5 paralleelklassi, Forseliuse ja Raatuse 1]

Jüri Saar. Tsensori keelatud teos pääses viimaks trükki. – Tartu Postimees, 08.09. [Professor Piirimäe 1974. a kaitstud doktoritöö]

Jüri Saar. Õpilaste nappus seab gümnaasiumid löögi alla. – Tartu Postimees, 11.11. [Tartu koolikorralduse arutelust]

Urmas Seaver, Sandra Maasalu. Terav kriitika pidurdab Lukase koolireformi hoogu. – Postimees, 11.11. [Riigikogus: koolijuhtide ühendus, kultuurikomisjon, erakonnad]

Enn Siimer. Ettevalmistus õnnelikuks eluks. Põhikoolid jäävad gümnaasiumide kõrval tähelepanuta. – Postimees, 15.12. [„Õppekava nõuab õpilastelt eriteadmiste omandamist, seetõttu vaatlevad nad teadmisi väljaspool ja eraldi nende isiklikust maailmast. On üks maailm, mida õpetab kool ja mis seostub sõnaga „peab”, ning on teine maailm, kus kehtivad hoopis teised reeglid”]

Mark Soosaar. Kohustuslik keskharidus – 21. sajandi väljakutse. – Postimees, 16.12.

Marek Strandberg. Riik kui maksupettur. Kasvuhooonegaaside kogus paljastab meie priiskamist. – Postimees, 10.12. [Eesti Energia- ja Kliimaagentuuri promomine]

Ruve Šank. Kõhutäis vaestes ja rikes riikides. Kolmandik toidust läheb maailmas kaotsi. – Postimees, 10.12.

Kai Tafenau. Adrian Virginiuse eluloost. – Keel ja Kirjandus, 11

Tartu sai kolm uut aukodanikku. – Tartu Postimees, 06.02. [Sporiditeadlane Martin Kutman, loodusteadlane Jüri Kärner, president Arnold Rüütel]

Heinz Valk. Isadepäeva järel. – Postimees, 14.11. [Aasta Isa: Perekonna sideaine – hoolivuse – vastaseks on egoism, Eesti inimsuhete valitseja]

Rein Veidemann. Tartu Ülikooli keeledilemma. – Postimees, 01.12.

Väike planeet saab Eesti neiu nime. – 18.05., <http://www.tartupostimees.ee/?id=120492>

2010

Benedict Carey. Inimaju teadlaste lõikelaua. – Tarkade Klubi, 3 [Esimene täielikult rekonstrueeritud kogu aju hõlmav atlas internetis]

Ivi Drikkit. Kasvajate ravis puhuvad uued tuuled. – Tartu Postimees, 06.01. [Nanorobotid viiksid kasvaja koed organismist välja]

Raul Eamets. Tahad elada, tuleb mõelda. Projektikeskse ettevõtluspoliitikaga kaugele ei kõnni. – Postimees, 14.01. [Eesti inimvara raport EKK koostamisel. Valmistuda ette tuleviku majanduskriisideks]

Eesti Inimarengu Aruanne 2009, 176 lk [= <http://www.kogu.ee/public/eia2009/EIA2009redis.pdf>; Eesti koht Inglehart-Welzeli maailma väärtuste kaartil, lk 109]

Madis Filippov. Elutööpreemia pälvinud teadlane soovib luua omanimelise fondi. – Postimees, 12.02. [Marika Mikelsaar]

Kaarel Haav. Uus, aga ikka vana õppekava. Administratiivne suva ja sotsiaalne manipuleerimine koolielu kujundamas. – Postimees, 11.01.

Marju Himma. Ühine sisseastumise test võib teoks saada. – Tartu Postimees, 22.01.

Laine Jänes. Kultuur on tähtsam kui poliitika. Kultuuripealinn on kogu riigi, mitte ainult Tallinna ettevõtmine. – Postimees, 08.01.

Toomas Jürgenstein. Tänapäev Treffner kui homme Eesti. Reformitud kooli õpetaja mõtteid koolireformist. – Postimees, 28.01.

Kaupo Kalda. Kaugjuhitav internetitõde. Igaüks saab võrgukeskkonda paremaks paigaks muuta. – Postimees, 28.01. [Suunav internetimetoodika (Google bomb, spamdexing, ...) kogu maailmas, mitte ainult Hiinas]

Kristiina Kruuse. Tartlase idee pürib maailma tippu. – Tartu Postimees, 29.01. [traindom.com-i sihiks on saada toodete ja e-koolituse platvormiks nr 1 maailmas]

Sigrid Kõiv. Lukas: kvaliteet langeb seal, kus inimesed ei jaksa või ei taha end täiendada. – Postimees, 29.03. [Intervjuu hariduselu päevateemadel]

Marina Lohk. Mobiilteenuste lõksu satub üha rohkem täiskasvanuid. – Postimees, 28.01. [Tasulise perioodiline teenus internetist, kui huviline ei märka hinnakirja]

Tõnis Lukas. Haridusuuendusest ilma paanikata. – Õpetajate Leht, 08.01.

Tõnis Lukas. Loobun kooliastmete tsentraliseeritud lahutamisest. – Õpetajate Leht, 05.02. [Soovitab: puhas riigigümnaasium maakonnakeskuse, ilma suurusepiiranguta (120)]

Urve Läänemets. Õppekavad: areng küll, aga millises suunas? – Õpetajate Leht, 22.01.

Sandra Maasalu. Ajaloo uus õppekava paneb rõhku Eesti ajaloole. – Postimees, 25.01.

Toivo Maimets. Miks me vananeme? – Postimees : AK, 06.02. [Rakud surevad, aga vähikasvaja rakud ei sure. Tervikliku organismi eelduseks on rakkude kooskõlastatud tegevus ja paljunemine.

Kooskõla saavutamise hinnaks on aga rakkude surelikkus – seetõttu ka kogu organismi eluea lõplik pikkus. Ka sellest paradoksist on loodus leidnud väljapääsu: kogu geneetiline informatsioon antakse DNA kujul edasi järglastele ... Surematust on olemas – selle kandjaks on meie lapsed]

Nils Niitra. Bullerby lapsepõlv Pangodi järve kaldapealsel. – Postimees, 30.01. [Unipiha Algekoolist. Margus Ansu fotod]

Arko Olesk. Ürgleemes polnud elule energiat. – Tarkade Klubi, 3 [Elu teke: orgaanilised molekulid gaasidest kuumaallikate juures kemiosmoosi protsessi käigus]

Martin Pau. Koolikella sõi välja koolisignatuur. – Tartu Postimees, 17.02.

Priit Pullerits. Tõnis Lukas – Eesti kooli päästja või hukutaja? – Postimees Arter, 30.01.

Ott Pärna. Inimvara peab arendama targalt. – Postimees, 29.03. [Arengefondi juht: 2004. a ei eksisteerinud kümnet 2020. a enim nõutavat ameti. Laiapõhjalised ametid ja oskused kindlamad]

Tiia Randma (kaubandus-tööstuskoja haridusnõunik). Eesti inimeste ettevõtluskartus. Enamik tudengitest lõpetab kõrgkooli ettevõtlusteadmisteta. – Postimees, 08.01. [+ skeem: ettevõtlusained ülikoolide õppekavades]

Tiia Randma. Märka võimalusi ja tee need teoks! – Postimees : Koolituse extra, 18.03. [Eesti Kaubandus-Tööstuskoja ettevõtlusõppe mõttekoda: loova ja uuendusliku mõtlemise hoiak]

Alo Raun. Uute õppekavade rahaallikad jäävad selgusetuks. – Postimees, 05.01.

Alo Raun. Õpilased pääsevad tundides füüsikavalemite tuupimisest. – Postimees, 22.01.

Alo Raun. Õpilasliit soovib Ameerika kombel ülikooli saamist. – Postimees, 13.01.

Roone Roost. Tee oma lapsest robot. Hea mõte! – Postimees, 19.03. [355 kommentaari + artiklida]

Viive-Riina Ruus. Paugutamised õppekava rindel. Eesti ei saa õppekava üleilmseid ja -euroopalisi trende ignoreerida. – Postimees, 14.01.

Rein Rõõm. Globaalne soojenemine, globaalne vandenõu? – Postimees : AK, 30.01. [Maa kliima sõltub astronoomilistest ja geoloogilistest teguritest. Süsihappegaas on kliimatilise tasakaalu uus mõjutaja, tema kontsentratsioonist sõltub atmosfääri optiline paksus infrapunapiirkonnas. Keskmine

indeks on 0,8, kui paksus suureneks 2,0-ni, tõuseks temperatuur ekvaatoril üle 100°C ja ookeanid hakkaksid keema]

Ain Tõnisson. Õppekava tehes püüti ehitada kirik keset küla. – Postimees, 14.01.

Ain Tõnisson. Uuendatud riiklik õppekava. – Õpetajate Leht, 08.01.

Videofilmid:

Õpetajate õpetaja. Jānis Cimze, Läti pedagoog, esimene läti rahvaviiside töötaja ja läti koorikultuuri rajaja. Dokumentaalne videofilm. 2002

Jānis Cimze. Teacher's teacher. 2003

Leitnant Julius Kuperjanovi rääkimata lugu ehk lugu kangelase elust ja Vabadussõja koletutest saladustest. Dokumentaalfilm. Filmi ja stsenaariumi autor Olev Teder. Muusika: Tõnu Trubetsky ja ansambel „Vennaskond” 2009

Veebipõhiste õppevahendite võistlus „Kirjandusraal”:

1. <http://kirjandusraal.blogspot.com/2009/05/kirjandusraal-2009.html>:

<http://ebanormaalne.weebly.com/> = Kaur Kender, veebileht. – Liis Järveoja, Annika Tolmats, Merili Raudmäe Nõo Põhikoolist (juhendajad Merike Seire, Kaja Kasak)

<http://kaurkendermrg.weebly.com/> = Kaur Kender, veebileht. – Kelly Luht, Helena Heideman, Reelika Lodjak Nõo Reaalgümnaasiumist (juhendajad Kaja Kasak, Heily Soosaar)

<http://tungal.weebly.com/> = Leelo Tungal, veebileht. – Siim Uhtjärv Nõo Reaalgümnaasiumist (juhendajad Kaja Kasak, Heily Soosaar)

<http://leelotungal.weebly.com/> = Leelo Tungal, veebileht. – Liina Einling, Marike Tolmats, Madli Sults Tartu Forseliuse Gümnaasiumist (juhendaja Helja Kirber)

2. <http://koolielu.ee/pg/info/readnews/23613>:

<http://kirjandusraal.blogspot.com/2010/05/kirjandusraal-2010.html>:

<http://hainsalulehte.webs> = Lehte Hainsalu, veebileht. – Helbe-Laura Nikitina, Angela Peeb Nõo Põhikoolist (juhendajad Kaja Kasak, Merike Seire)

<http://kunn.weebly.com> = Leo Kunnas, veebileht. – Siim Uhtjärv Nõo Reaalgümnaasiumist (juhendajad Kaja Kasak, Heily Soosaar)

<http://hainsalulooming.weebly.com> = Lehte Hainsalu, veebileht. – Juta Kraav, Mailis Pütsep Nõo Reaalgümnaasiumist (juhendajad Kaja Kasak, Heily Soosaar)

Veebid:

http://www.microsoft.com/education/pil/IT_home.aspx, Innovative Teachers, innovaatilised õpetajad www.avastustee.ee, SA INNOVE projekt “Kõiki lapsi arendava ja kaasava uurimusliku õppe (avastusõppe) laialdane rakendamine”, teostab TÜ Keemia Instituut koos partneritega: B. G. Forseliuse Selts, ...

<http://bio.edu.ee/>, Tartu Ülikooli LO Loodusteadusliku hariduse keskuse veebipõhised õpikeskkonnad www.enterprisingself.com/, ettevõtlikkusõpe

http://www.in.ee/org_item.php?oid=95&liitu=1, Lõuna-Eesti RoboMiku konkursi võitjad, 2009: 1. Laiuse Põhikool, 2. Tartu Kivilinna Gümnaasium, 3. Nõo Põhikool

<http://eelis.ic.envir.ee/kaart2/index.php>, loodusvaatluste andmebaas

http://loodus.keskkonnainfo.ee:88/index_html, Eesti riiklik bioloogilise mitmekesisuse teabevõrgustik www.actoncopenhagen.decc.gov.uk/en/ambition/evidence/4-degrees-map/, kliimamuutuste kaart

<http://www.etwinning.net>, Comeniuse programmi projekt “Sõpruskoolid Euroopas/eTwinning” mille lauluvõistlusel <http://schoolovision2009.blogspot.com/> osales GAG võistkond (2. koht)

<http://www.ekus.ee/kodu-uurimine/bibliograafia/>, uuema aja kodu-uurimuslikke trükiseid www.kuperjanov.ee

<http://haridusterminoloogia.wikispaces.com/>, www.oppekava.ee/
www.haridusfoorum.ee/

HARIDUSPÄEVA VÕÕRUSTAJA

TARTU FORSELIUSE GÜMNAASIUM

Uus koolimaja valmis 1957. aastal ja sai nimeks Johannes Semperi nimeline Tartu 8. Keskkool. Kool sai tuntuks aga hoopis Saage-kooli nime all, sest legendaarne kirjandusõpetaja Vello Saage pani aastakümneid tagasi aluse kooli kirjanduse õppesuunale ja tema käe alt võrsus rida tuntud loomeinimesi ja filolooge, kes Õpetaja jälgedes tema tööd jätkasid, sh Madis Paide, meie gümnaasiumi kauaaegne eesti keele ja kirjandusõpetaja.

2010. aasta kevadel toimub juba 39. kooli kirjanduspäev, mille seekord teeb eriliseks kooli vilistlase kirjanik ja literaat Mihkel Muti kooliaegseid mälestusi sisaldava uue raamatu esitlus.

Kooli vilistlastest on kõigile tuntud Mati Unt, Hannes Kaljujärv, Jaanus Rohumaa, Krista Aru, Tarmo Urb ja veel terve rida kirjanduse ja kultuuriga seotud inimesi. Jätkuvalt on TFG humanitaargümnaasium, kus kirjanduse õppesuunale lisandus 2005. aasta sügisel rekreatsioonikorralduse õppesuund koostöös Tartu KHK-ga. TFG-s õppida soovijaid on igal aastal olnud kordades rohkem, kui vastu oleme saanud võtta.

Kogenud õpetajate kõrval on viimastel aastatel koolis tööd alustanud paljud noored õpetajad, kellest kolm on seotud ka Noored Kooli projektiga. Õpetajate oskusliku juhendamise tulemusena on paljud õpilased saavutanud auhinnalisi ja äramärgitud kohti õpilasvõistlustel, olümpiaadidel ja konkurssidel ajaloo, kunsti, spordi, inglise, vene ja soome keele alal.

TFG lõpetajad on oma õpinguid jätkanud kooli õppesuundadele lähedastel erialadel Tartu ja Tallinna kõrgkoolides, samuti Rootsisis ja Inglismaal.

Tiiu Millistfer, direktor

KUNSTIÕPETUSEST TARTU FORSELIUSE GÜMNAASIUMIS

Kunst on inimese igipõline kaaslane – miski muu peale kunsti ei suuda nii hästi edasi anda maailma kogu selle rikkuses ja mitmekesisuses. Kunstiga tegelemine rikastab inimest, arendab temas loovust ja ilu tunnetamist. Meie kooli õpilased on aktiivselt tegelenud kunstiga nii koolis kui ka väljaspool kooli.

Oleme kümme aastat osalenud joonistusvõistlusel „Euroopa Koolis“ ja seda väga edukalt. Silmapaistvaid tulemusi on saavutanud tänaseks juba vilistlased Leeni Silk, Hiie Saumaa, Annika Õkva, Kadi Kaivo ja Eva Mustonen.

Edukalt oleme esinenud ka võistlusel „Vetevald läbi laste silmade,“ kus oleme võitnud esikoha (Maris Kivimäe, Eva Mustonen). Igal aastal osaleme ERM-i poolt korraldatud joonistusvõistlusel, kus vanemas astmes on saavutanud esikoha Sirli Ruus ning teises astmes III koha Maris Välja. Kokkuvõttes sai kool vabariigis II koha. Sellel aastal saime kaks eripreemiat.

Edukas on olnud osalemine iga-aastaselt joonistusvõistlusel Alatskivil J. Liivi luuletuse „Üks suvepäev“ ainetel, kus Noomi Sameli saavutas esikoha vanemas astmes. Osavõtjaid oli üle vabariigi. Hästi läks „Muinas-Julle“ joonistusvõistlustel, kus 400 osavõtja hulgas saavutasid Sirli Ruus vanemas astmes (8.–9. kl) ja Ragne Liblik keskmises astmes (6.–7. kl) esimese suure auhinna.

Vabariiklikule õpilastööde näitusele Tallinnas „Õuepuu“ valiti meie koolist 20 õpilastööd. Igal aastal võtame osa ka arvutijoonistuste võistlusest.

Koolis töötavad kaks kunstiringi ja õpilastel on võimalus nendes osaleda. Ringitundides tegeldakse peale maalimise veel siidi-, portselani- ja klaasimaaliga. Samuti on traditsiooniks saanud igasügisese kunstinädala korraldamine, kus kõigil õpilastel on võimalus tegeleda kunstiga.

Virve Lutsar, kunstiõpetaja

AJALOOALASEST UURIMISTÖÖST

Tartu Forseliuse Gümnaasiumis on tavaks kirjutada uurimistöid ajaloost ja ühiskonnaõpetusest. Igal õppeaastal sooritavad mõned lõpuklasside õpilased oma valikeksami uurimistöona. Kõige rohkem uuritakse oma perekonna lugu, aga ka ühiskonnaelu probleeme, nagu näiteks inimkaubandus või kodutus.

TFG õpilased osalevad edukalt üleriigilistel uurimistöode võistlustel. Euroopa Liidu teemalisel võistlusel saavutas 8.a klassi õpilane Kaspar Nisu 2005. aastal põhikoolide arvestuses 3. koha, järgmisel aastal tõi tema töö "Euro mõju Eesti turismi arengule" esikoha ja preemiasõidu Brüsselisse. Mõlemal korral oli Kaspar koos juhendaja Malle Partsiojaga kutsutud ka peaministri vastuvõtule. Kahjuks ei ole viimasel paaril aastal rahapuuduse tõttu seda võistlust enam korraldatud.

Uurimistöode võistlusel Eesti Vabariigi Presidendi auhindadele on meie õpilased igal aastal osalenud ja ka auhinnalisi kohti saavutanud. 2005. aastal sai eripreemia 8.b klassi õpilaste Helen Elleri ja Gerli Keskülla töö „Krooni tulek“ ning Maarja Pild 7.b klassist sai raamatupreemia töö eest „Larissa Volperti elu ja tegevus“ 2006. aastal sai Anu Ader 12.a klassist raamatupreemia töö eest „Tartu Toomkiriku minevik ja tänapäev.“ 2008. aastal hinnati raamatupreemia vääriliseks töö „Inimkaubanduse probleemi teadlikkusest Tartu koolinoorte hulgas“, mille autoriks oli 12. klassi õpilane Mari Luud. Möödunud kevadel tõi raamatupreemia 9.a klassi õpilase Maarja Laasi töö „Tõrva savitööstus“ Ajaloo uurimine jätkub tänava sama hoolega – kirjutatakse eksamitöid ja võistlustööd on juba postitatud.

Malle Partsioja, TFG ajalooõpetaja

RAHVUSVAHELISED SIDEMED

Forseliuse Gümnaasiumi õppekavas on viis võõrkeelt: põhikooli õpilased õpivad traditsiooniliselt esimese võõrkeelena inglise keelt ja teise võõrkeelena vene või saksa keelt, gümnaasiumiõpilased õpivad lisaks veel soome ja hispaania keelt. Selleks et õpilastel oleks võimalik õpitut ka praktikas rakendada, on loodud mitmeid rahvusvahelisi kontakte, projektipõhiseid ja muid võimalusi kasutades.

Aastate jooksul on Forseliuse Gümnaasiumis (endine Tartu 8. Keskkool) töötanud inglise keele õpetajatena rida välisõpetajaid. Norralanna Kari Lem oli esimene aastal 1992, aastail 2000–2002 oli õpetajaks Oklahomast pärit USA rahukorpuslane Christina Jane Meiling, tema järel tuli 2002/2003. õppeaastal Fulbrighti vahetusõpetaja ungarlanna Zsuzsa Nemeth ja 2005/2006. õa I poolaastal õpetas inglise kõnekeelt ameeriklanna Amy Danek, kelle tõi Eestimaale oma eesti juuri otsides abikaasa Jason, kes töötas Ülenurme Gümnaasiumis õpetajana. Kõik need toredad ja värvikad isiksused tõi kooliellu elevust ja andsid võimaluse inglise keelt praktiseerida nendega, kel see on igapäevaseks kõnekeeleks. Seda võimalust kasutasid nii õpilased kui õpetajad. Algul eestlaslikult tagasihoidlikult, hiljem üha julgemini. Tänu USAst pärit õpetajatele on koolil säilinud head sidemed USA Suursaatkonnaga

Tallinnas, viimane on aidanud meid ürituste korraldamisel ning varustanud ühiskonnaõpetuse ja inglise keele õpetamiseks kasulike materjalidega. 2009. aasta sügisel toimunud Ameerika päeval Tartus olid gümnaasiumiõpilaste külalisteks Tartu Ülikoolis õppivad Fulbrighti vahetusüliõpilased Cameron Rule ja Chelsea Stern, kes andsid lubaduse oma vahetusaasta jooksul vajadusel külastada inglise keele tunde ja osaleda ka kooli inglise keele nädalal.

YFU vahendusel on Forseliuse Gümnaasiumis õppinud kaks vahetusõpilast, kellest šveitslanna Simona Huebner veetis eesti koolis terve õppeaasta. Meie õpilasel Astrid Lepal oli võimalus veeta üks õppeveerand vahetusõpilasena Itaalias.

15 aastat kestis tihe koostöö Freudenstadti gümnaasiumiga Saksamaalt, mille raames sai teoks palju ühiseid ettevõtmisi. Igal kevadel külastasid sakslased Eestit ning sügisel oli eesti õpilaste vastuvisiit. Forseliuse Gümnaasiumi 50. aastapäevaks 2007 aastal ilmus ühistegevusest kokkuvõtlik trükis, millega tõmmati tehtule joon alla. Saksa-Eesti sidemete algatajateks ja eestvedajateks olid kooli endine direktor Paul Lääne ja saksa keele õpetajad Hildegard Anton ja Meeri Kougia. Viimastel aastatel on saksa keele õppijate arv kõvasti kahanenud, mistõttu otsustatigi hääbuma hakkavad suhted vastastikusel kokkuleppel pidulikult lõpetada.

Kaua on kestnud sidemed Soome Forssa Lütseumiga. Igal õppeaastal oleme vahetanud õpilasgruppe, keda sidus *e-twinning* projekt, mida juhendas õpetaja-metoodik Helja Kirber. 2008. aastal saavutas projekt Naabrite kunst ja kirjandus Karl Suure Euroopa noorteauhinna. Meie heaks koostööpartneriks on saanud Soome Instituut, kes on toetanud meie üritusi ja aidanud soomekeelse õppematerjali muretsemisel. Vabariiklikel soome keele olümpiaadidel on Forseliuse Gümnaasiumi õpilased ikka esikümnesse pääsenud.

Palju aastaid on kestnud sõprus Kaunase Saule Gümnaasiumiga Leedus. Üksteisel on külas käinud nii õpilaste kui ka õpetajate delegatsioonid. Meie õpetajad on esinenud ettekandega Saule Gümnaasiumi konverentsidel, pedagoogilisi probleeme on Kaunase kolleegidega arutatud ka nende visiitidel Eestimaale.

2005/2006. õppeaastal uuriti projekti Suured nimed, suured väljakutsed raames maailmakuulsate poola kultuuritegelaste elu ja tegevust, meie õpilasdelegatsioon külastas Poolamaad ja poola õpilased võeti Eestis vastu. Projektijuht oli ajalooõpetaja Malle Partsoja. Aastail 2005–2007 osalesid Forseliuse Gümnaasiumi õpetajad ja õpilased Comeniuse projektis Noorte osaluse tõhustamine läbi kunsti ja muusika, mille käigus õpiti rahvalaule, vahetati toiduresepte ja tutvuti kunsti ja käsitööga. Projektis osalejad kohtusid Türgis ja Eestis. Kolmandaks partneriks olid itaallased. Projekti juhtideks olid inglise keele õpetajad Ingrid Tera ja Kristiina Kenn.

2005. aastast on Forseliuse gümnaasiumi õpilased Eestit esindanud Luksemburgis Euroopa Noorte Foorumil. 2010. aasta aprillis asub teele juba viies 4-liikmeline delegatsioon. Foorumil on alati kindel teema, mille arutamiseks tehakse juba kodus ettevalmistusi. Õpilased osalevad töögruppides ning töötavad foorumi lõpuks välja ühisdeklaratsiooni, mis edastatakse Luksemburgi parlamendile. Töötavad pressigrupp, kunstigrupp ja vabal ajal õpitakse aafrika tantsu ning tutvutakse Luksemburgi vaatamisväärsustega. Foorumi töökeelteks on inglise ja prantsuse keel. Forseliuse Gümnaasiumi õpilasi võõrustavad Luksemburgi Michel Rodange'i Lütseumi õpilased.

2010. aastal on käivitumas uus Comeniuse projekt Balti meri – sild tema kaldal asuvate riikide vahel. Osalevad kolme riigi – Saksamaa, Soome ja Eesti õpilased. Õpilased uurivad keskkonnaprobleeme ja pööravad erilist tähelepanu planeeritava uue gaasijuhtme plussidele ja miinustele. Kõik need ettevõtmised aitavad kaasa võõrkeeleoskuse parandamisele, õpetavad suhtlemist erinevate kultuuride esindajatega ning laiendavad õpilaste silmaringi, tõstavad nende eneseteadvust ja arusaamist, et me oleme suure Euroopa Liidu täieõiguslikud liikmed ja maailmakodanikud.

Sirje Tarraste, õppealajuhataja

MUDEL KUTSEÕPPEKS GÜMNAASIUMIS – KAKS ÜHES

“Kui sa õppima ei hakka, siis pead minema kutsekooli!” – selline õpetaja meenub nii mõnelegi lugejale. Noorel, kes otsustab kutsekooli kasuks, peab olema väga palju julgust, et enda valikut oma sõpradele ja endistele õpetajatele põhjendada, sest kutseharidus võrdub tema alateadvuses elus mitte hakkama saamisega. Suhtumises väljendub, nagu ei oleks tegemist noore valikuga, vaid teda saadetakse õppima kutsekooli, kui teised variandid ei õnnestu. Õnneks on näha suhtumise paranemise märke, aga selleks oli vaja kardinaalseid muudatusi ühiskonnas – ehitajate lahkumist mujale tööturule ja tööjõu nappuses palkade tõstmist nii kõrgele tasemele, et ehitajaks õppimine on sadade noorte unistus (Tartu Kutsehariduskeskuse konkurss 2006. aastal: ehituse erialadele 273 soovijat). Kutseharidusel on perspektiivi. See lihtsalt on vajalik ühiskonna normaalseks toimimiseks ja on ilmselt ka paljudele gümnaasiumidele püsijäämise võtmesõna.

Projekt "Mudeli loomine kutseõppeks gümnaasiumis ja noorte ettevõtluse stimuleerimiseks"

Euroopa Sotsiaalfondi meetme 1.1 projekt “Mudeli loomine kutseõppeks gümnaasiumis ja noorte ettevõtluse stimuleerimiseks” sündis Tartu Kutsehariduskeskuse ja Tartu Forseliuse Gümnaasiumi koostöös. Eriala, mida gümnaasiumis juurutama hakati, kannab nime rekreatsioonikorraldus. Kutsehariduskeskuses saab seda õppida keskkoolijärgselt kaheaastase õppeajaga, millest gümnaasiumis läbitakse kolme õppeaasta jooksul I kursus. Mudeli põhimõte on selles, et positiivsete õpitulemuste korral võib gümnaasiumi lõpetaja otse kutsehariduskeskuse rekreatsioonikorralduse eriala II kursusele kandideerida ja säästab sellega oma õpiaega terve aasta jagu. Rekreatsioonikorralduse õppe sisuks on vaba aja aktiivsete tegevuste pakkumine nii kohalikule elanikule kui ka turistile. Selleks õpitakse võõrkeeli, matkakorraldust, laagrikasvatava tööd, sportlikke mänge, omandatakse põhjalikud teadmised loodusest ja muud sarnast. Noorte gümnaasiumi astujate seas osutus õppesuund, kui see 2005. aastal esimest korda avati, päris populaarseks. Ühele kohale kandideeris viis õpilast ja nii ka sellel aastal.

Mudeli rakendamise probleemid

Üsna kiiresti sai selgeks, et õpilaste koormus on päris suur ja tuleb teha valik, millele keskenduda. Kuna kutseharidusse suundumine peale gümnaasiumi on vabatahtlik, siis on oluline, et noorel ei tekiks õpivõlgnevusi gümnaasiumi õppekava ainetes. Kutseõppe ainetes saab ta võlgnevuste korral siiski kandideerida II kursusele, vastates järgi puudulikud ained. Sellegipoolest nõuab säärase kursuse läbimine õpilaselt rohkem õpimotivatsiooni ja valikuid sõpradega koosolemise asemel kahepäevasele matkale minekuks, pikemateks koolipäevadeks või suvel praktiseerimiseks. Õppetöö korraldati nii, et ühel päeval nädalas toimus rekreatsioonikorralduse õppepäev ja tunde andsid kutseõppeasutuse õpetajad, võimalusel toimusid tunnid kutsehariduskeskuse ruumides. Kahel suvel toimus ettevõttepraktika 80 tunni ulatuses. Et õppetöö maht õpilastele liiga suureks ei läheks, integreeriti kattuvate ainete ainekavad. Näiteks keeleõppes annavad tunde oma kooli õpetajad, aga kutsehariduse õppekava alusel. Loomulikult tuli läbida gümnaasiumi õppekava kohustuslik keeleõppe osa.

Mida arvavad noored? Mida arvavad õpetajad?

Küsitluse tulemusel selgus, et enamikule õpilastest on õppetöö korraldus arusaadav, jõukohane ja neile meeldib. Probleemid olid pigem selles, et grupiliikmete edasijõudmine nii matkadel kui ka õppetöös on erinev ja oli neid, kes tajuvad liiga suurt vaimset ja füüsilist pinget õppetöös edasijõudmiseks. Seda võis märgata ka kutseõppeainete õpivõlgnevustes, mis esimese aasta jooksul tekkisid. Samas ei vähenenud entusiasm eriala õppimiseks,

matkamiseks ja erialal praktiseerimiseks. Kõik õpetajad kiitsid „kümnedike“ harukordselt kõrget õpimotivatsiooni.

Lahendus edaspidiseks

Kuna mudeli rakendamine tõi kaasa mõningasi probleeme, otsustati Tartu Forseliuse Gümnaasiumis 2006. aasta sügisel avada rekreatsioonikorralduse õppesuund vähendatud mahus ja valikainete arvelt. Vähendatud mahus õppetöö valmistab õpilasi ette matkatreeneri I taseme kutseeksami sooritamiseks ja kogu õpetus keskendub matkatreeneri kutsestandardile ehk klientidele elamusterohkete matkade juhendamise õppele. I taseme kutseeksami sooritamiseks vajab noor minimaalselt 60 tundi koolitust matkamise ja spordi alal ning peab olema osalenud vähemalt kümnel telgis ööbimisega matkal. Kutsetunnistus on vanuselise piiranguga (alates 18. a), kuid enamikul on gümnaasiumi lõppedes võimalik eksam sooritada. Valikainete pakett on kokku pandud eesmärgiga saavutada oluline kutseoskus ja -tunnistus, mida aktsepteeritakse tööandjate liidu poolt. Matkatreenerite ja rekreatsioonikorralduse õppekavad on tunnustatud Eesti Matkaliidu poolt. Matkatreeneri kutsetunnistusega käib kaasas Europassi kutsetunnistuse lisa, mida tunnustatakse ka Euroopa tööturul.

Kaks ühes

Mudel kutseõppeks gümnaasiumis, mille raames läbitakse kutsehariduse I kursuse, on rakendatav erialadel, mis ei nõua väga suurt praktika mahtu ja kus on olemas usaldusväärsed praktikapartnerid, kes võtavad praktikale ka alaealisi. Kutseõpe gümnaasiumis ja kutseõpe põhikooli astmes valikainete arvelt on võimalus tutvustada erinevaid erialasid, et aidata noorel õiget valikut teha või saada ettevalmistus ühe konkreetse kutseeksami sooritamiseks. Mõlemad mudelid pakuvad lahendust „kaks ühes“, kiirendades tööturule suundumist keskkoolijärgsetel erialadel ja hoides kokku kulutusi, mida tehakse spetsialistide väljaõppeks.

Jane Jakobson

Projektijuht, haridusteaduste magister

„HEA ÕPETAJA KUU“ TRADITSIOONI ALGUS

Lauri Tankler, Tartu Forseliuse gümnaasiumi inglise keele ja meediaõpetaja

2009. aasta märtsikuus rääkisin ühel hariduskonverentsil Jõgeval sellest, miks õpetajate kuvand on selline nagu ta on ja pakkusin välja mõned mõtted, mida saaks teha selleks, et õpetajate enesehinnangut ning ühiskonna arvamust kuidagi positiivsemaks muuta. Minu kõige olulisem mõte oli see, et kui ajakirjandus kirjutab meeleldi õpetajatest või haridusest siis, kui midagi untsu läheb või keegi kõige parem on, siis tuleks ehk suunata nende tähelepanu veidi teistsuguste vahenditega. Võiks näiteks ühe kuu (pakkusin välja oktoobrikuu, kus on ka rahvusvaheline õpetajate päev) kuulutada „Heade õpetajate kuuks“, kus erinevate üritustega saaks pöörata tähelepanu ja tunnustada neid inimesi, kes meie endi elus on olnud ja jäävad ka meie laste tulevikus väga olulisteks tegelasteks.

Paar kuud hiljem ilmus sellest ettekandest artikkel Õpetajate Lehes, kuid eks see ideeks tol hetkel jäigi. Maikuus aga sain kokku Tartu Ülikooli Pedagogicum'i avalike suhete juhi Alo Lõokesega, kes ühel õpetajaharidust reklaamival üritusel ütles välja, et neil on plaanis terve oktoobrikuu jooksul teha üritusi ja kampaaniat, et pöörata tähelepanu õpilastele. Võtsin pärast seda üritust Alol nõobist kinni ning sellest ajast alates otsustasime korraldada seda üritust koos.

Veel kuu aega hiljem käis Alo selle idee välja sihtasutuse Archimedes koosolekul, kus oli parasjagu koos Euroopa Liidu Sotsiaalfondi rahastatud ümarlaud, mis koosnes Eestis õpetajaharidust pakkuvatest tegelastest. Augustikuuks oli meil plaan valmis ja sel hetkel otsustas Eduko (seesama ümarlaua programm) toetada „Hea õpetaja kuu“ üritust nii rahaliselt kui ka suunata veidi tööjõudu seda programmi koordineerima. Meil jäi kogu kuuajalise kampaania organiseerimiseks napilt üks kuu.

Üks meie kõige olulisemaid partnereid oli sihtasutus Noored Kooli, kes korraldas üle-Eestilist kampaaniat Tagasi Kooli, mille käigus kutsuti üles vilistlasi ja muidu tuntud ühiskonnategelasi minema kooli ja andma seal omal teemal ühe tunni. Pärast läbirääkimisi otsustasid ka nemad paigutada oma kampaaniaürituse oktoobrikuusse ning siduda selle „Hea õpetaja kuu“ mõttega.

Kampaaniakuu koosneski neljast teemanädalast – koolikümblusenädal oli aeg, kus üliõpilasi kutsuti minema mõneks päevaks koolidesse abiõpetajateks. See aitas neil saada praktikat ning ehk võimaldas ka õpetajatel mõneks päevaks saada mõni paar abikäsi tudengite näol. Teine nädal oli mõeldud lapsevanematele, kui neid kutsuti erinevatel aegadel koolidesse ja lasteaedadesse avatud uste päevale või avalikele loengutele. Kolmas nädal oli siis eelpoolmainitud Tagasi Kooli nädal, mille üleskutse kõlas nii: „Tule anna oma vanas koolis üks tund!“ Neljas nädal, siis kui õpilased läksid sügisvaheajale, oligi mõeldud celkõige nendele. Õpilasi kutsuti ülikooli nn tudengivarjuks või siis kutsuti abituriente üles otsustama õpetajahariduse poolt.

Kogu kampaania algas väga suurejooneliselt – 1. oktoobril kell 10 toimus kõigis osalevates koolides üle terve Eesti (neid oli kokku 227 kooli ja lasteaeda) kunstiõpetuse tund, kus õpilased said joonistada „head õpetajat“ Kriteeriumid olid muidugi erinevad, sest mõni joonistas kindlat õpetajat, mõni üldist omaduste kogumit, kuid kõik olid keskendunud küsimusele: „Mis teeb õpetaja heaks õpetajaks?“

Kõigis osalenud koolides korraldati ka aktsioon „Kiida õpetajat!“, mille käigus said õpilased (ja interneti teel ka kõik teised) kiita oma kooli õpetajaid. Selle ürituse eesmärgiks ei olnud välja valida seda ühte, kes kõige rohkem kiitusi sai, vaid anda õpetajatele cdasi signaal, et tegelikult hinnatakse neid üliväga.

Kokkuvõttes oli kuu ajaga kokku pandud üle-Eestiline kampaania organiseerijate endi arvates väga edukas – palju asju jäi muidugi tegemata, mõned asjad jäid veidi pooleli, osa kitsaskohti

tuli alles tegemiste käigus välja. Kõike seda püüab sihtasutus Archimedes ja õpetajahariduse edendamise ümarlaud Eduko järgmise nelja aasta jooksul parandada. Ja kuigi meie teame, et umbes 50 000 õpilast joonistasid ühel ja samal ajal „head õpetajat“, siis äkki on meil võimalik see rekord järgmiste aastate jooksul isegi Guinnessi rekordite raamatusse viia.

Meie kõige suurem rõõm oleks aga see, kui Eesti õpetajad rõõmustaksid selle kampaania üle. Kõige hullem oleks, kui see tooks neile kaasa kas rohkem koormust või vastupidi – lihtsama tööpäeva. Eesti õpetajad on väga tugevad õpetajad, meie eesmärk on neid endid seda uskuma panna.

PÕGUS MEENUTUS KOOLIRAADIO TÖÖST OMAAEGSES TARTU 8. KESKKOOLIS

Saatuse tahtel on minust saanud haridushuviline ja järjepidev haridusfoorumitel osaleja. Kust küll selline huvi? Kaugele tagasi mõeldes tuleb mulle meelde, et see sai ehk alguse Tartu 8. Keskkoolist, praegusest Tartu Forseliuse Gümnaasiumist. Tartu 8. Keskkoolis alustas vist 1959. aastal tööd kooli raadiosõlm, milles ma algusest peale kaasa lõin. Tegin seal kõike – olin saatete toimetaja, reporter, diktor, operaator. Töötas 7–8-liikmeline kooliraadio komitee. Oma paljudest kaaslastest raadiotöös mäletan Rein Muna ja Einar Rahuood. E. Rahuoodilt võtsin üle raadiosõlme juhtimise. Teemasid täpselt ei mäleta, aga kooli igapäevane elu oli seal hästi kajastatud. Palju oli informatiivseid saateid. Väljas intervjuusid tegemas me ei käinud. Aparatuuri ehitasime vähemalt osaliselt ise.

Mu fotokogus on säilinud fotod võimendist, mida ehitasime oma füüsikaõpetaja Vello Andersoni juhendamisel. Vello Anderson juhendaski raadiosõlme tööd tehnilise poole pealt. Sisulist programmi aitas kokku panna legendaarne Vello Saage. Töö kooliraadios andis võimaluse külastada ka Eesti Raadiot, mis korraldas seminare kooliraadiote töötajatele. Käisin neil seminaridel korduvalt. Lisaks päris-raadiotöötajatele oli seal võimalus tutvuda ka teiste koolide raadiosõlmede töös kaasa löövate õpilastega. Oli huvitav ja hariv!

Ilmjärvel, 20. jaanuaril 2007

Urmas Tuubel,
Tartu 8. Keskkooli õpilane aastatel 1957–1963

B. G. Forseliuse Seltsi XX suvekooli rahvas tuli Koogi tallu lõkkeõhtule, 13.08.2009, Tiia Taitis ja Toivo Toompuu, Kõmmaste küla, Padise vald

Forseliuse aasta 20092010 avamisel Harju-Madise mälestuskivi juures, 15.08.2009. Ees keskel: Valdo Tali, Madis Linnamägi, Jüri Alter, Urmas Kõiv (IN-aasta juht), Indrek Treufeldt (ETV)